

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUM

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

V AASTAKÄIK

Nr. 7

JUULI

1948

21. juuliks 1948. a.

21. juuli 1940. a. on eesti rahva ajaloo suurima tähtsusega pöördepunkt, mil eesti rahvas astus vabatahtlikult sammu, mis muutis ta tõeliselt iseseisvaks, maailma eesrindlikema rahvuste pere võrdõiguslikuks liikmeks. Pärast 21. juuni riigipööret, kui kukutati pukilt saksa fašismile käe ulatanud kapitalistlik käputäis rahvavaenlasi, ühinesid progressiivsed organisatsioonid ühiseks valimisvõitluseks „Eesti Töötava Rahva Liidu“ nime all.

Eesti Töötava Rahva Liidu kandidaadid said eesti rahvaesinduse valimiste ajaloo seninähtamatu arvu hääli — 92,9%. Otse pärast valimistulemuste selgumist toimusid kogu maal arvukad rahvakoosolekud, kus paisu alt vabanenud rahva tahe esitas uuele Riigivolikogu koosseisule oma kategoorilised õigustatud nõudmised. Paarkümmend aastat kehtinud ja oma elujõuetust ning rahva vaenulikkust avalikult demonstreerinud kord ei vastanud töötava rahva huvidele ega uutele tootmisjõudude arenemisele. Rahvas nõudis seepärast kapitalistliku riigiaparaadi asendamist uue riigivõimuga, mis parimini oleks täitnud rahva lootused. Sellise riigivõimuna nägid rahva progressiivsed jõud nõukogude korda. Seda tahteavaldust väljendas selgesõnaliselt sm. Lauristin oma ajaloolises kõnes 21. juulil 1940. a. II Riigivolikogu esimesel kokkutulekupäeval: „Me teame, et tõsine rahvuslik areng algab sealt, kus lõpeb kodanluse võim, nagu näeme seda Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidus. Meie peame looma uue riigikorra, mis viib meie rahva õitsengule ühes suure Nõukogude Sotsialistliku Vabariikide Liidu vabade rahvastega, kes on just nõukogude korra

tõttu jõudnud nõnda kõrgele arenguastmele, et suur Venemaa, kes enne oli mahajäänud põllumajanduslik maa, on tõusnud võimsaks tööstusriigiks, ja sammub esirinnas kõigil aladel."

21. juulil 1940. a. otsustaski Riigivolikogu kuulutada Eestis välja nõukogude korra. Seega muutus Eesti Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks ja 6. augustil 1940. a. võeti Nõukogude Eesti vastu Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu koostisse. Eesti töötav rahvas oli bolševistliku partei juhtimisel toimunud aastakümneid kestnud verise võitluse tulemusena lõplikult vabanenud kodanluse ikkest ja astus kindlakäeliselt sotsialismi üles ehitama, kehastades oma võimu ja tahet nõukogude võimuse. Sellest peale on kaheksa aasta vältel toimunud Eesti rahva vastuminek õnnelikule tulevikule. Nõukogude kord, mis likvideeris jäädavalt ühe inimese kurnamise teise poolt, tööpuuduse, tagas Nõukogude Liidu suurde rahvasteperre astumisega rahvusliku iseseisvuse, vabaduse ja rahvusliku kultuuri õitsengu. Neile kõhklevaile toomastele, kes ennustasid eesti rahvusliku kultuuri kiiret allakäimist ja peatset kadu, vastas Nõukogude võim rea määratu suurte kultuuriliste sammudega. Ta näitas, et sotsialismimaal on rahvusliku kultuuri vormid kujunenud uudseiks. Ta näitas, et nõukogude kord, mis purustas rahvaid lõhestava natsionalismi ja šovinismi — millega oli mürgitatud ka kapitalistliku Eesti rahvast — avab kõigile Nõukogude Liidu rahvastele võimaluse arenda sõpruse ja vendluse vaimus. "... Nõukogude riigikord kujutab endast niisugust riigi organisatsiooni süsteemi, kus rahvusküsimus ja rahvuste koostöö küsimus on lahendatud parimini kui mistahes teises paljurahvuselises riigis." (J. V. Stalin. Kõne Moskva linna Stalini rajooni valimisringkonna valijate koosolekul 9. veebr. 1946. a.)

Rahvuslik kultuur on saanud sotsialistliku kultuuri väljendusvormiks ja seetõttu on meie maal rahvusliku kultuuri arendamise hüüdlause omandanud progressiivse, revolutsioonilise sisu ja määratu tähtsuse kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel.

"Kuidas kooskõlastada rahvusliku kultuuri ülesehitamist, emakeelsete koolide ja kursuste arendamist ja kaadrite kasvatamist kohalikest inimestest sotsialismi ülesehitamisega, proletaarse kultuuri ehitamisega? Kas ei ole siin väljapääsmatut vastuolu? Muidugi mitte! Meie ehitame proletaarset kultuuri. See on täiesti õige. Kuid õige on samuti see, et proletaarne kultuur, sotsialistlik oma sisult, omandab erisuguseid vorme ja väljendusviise eri rahvaste juures, kes on tõmmatud sotsialistlikku ülesehitustöösse, sõltuvalt keele, eluviisi jne. erinevusest." (J. V. Stalin. Marksism ja rahvus- ning koloniaalküsimus, lk. 228. RK Poliitiline Kirjastus 1946. a.)

Sisult sotsialistliku ja vormilt rahvusliku kultuuri stalinlik vormel on saanud bolševistliku partei põhialuseks ja rakendatud sellena ka eesti nõukogude sotsialistlikus kultuurilises ehitustöös. See juhtlause on bolševike parteid juhtinud aastakümnete pikkuses võitluses suurvene šovinismiga, rahvuskallakutega, missugused kajastasid endast

surmale määratud kurnajateklassi huvisid, kes püüdsid lõhestada töötavaid klasse ja eemaldada rahvuslikku kultuuri sotsialistlikust kultuurist ja juhtida rahvusliku kultuuri arenemiskäiku kodanlikele teedele. Nõukogude Liidu arvukate rahvaste sotsialistliku kultuuri arengu ilmingimatuks eelduseks on olnud kommunistliku partei järjekindel ja otsustav võitlus kõiksuguste rahvuslikku iseloomu vigade ja moonutustega. Bolševistliku partei ja nõukogude rahvaste juhid eesotsas V. I. Lenini ja J. V. Staliniga on alati rõhutanud nõukogude kultuuri ideoloogilist suunda, et see on lahutamatu nõukogude riigi poliitikast ja kommunistliku ühiskonna ülesehitusega seotud võitlusest. Sellepärast ei ole kommunistlik partei lasknud hetkekski oma tähelepanu-ringist võitlust ideelisuse tõstmise eest, nõukogude kultuuri sotsialistliku sisu kindlustamise eest. Selletaolised püüded nõukogude sotsialistliku kultuuri juhtimiseks meie kultuurile võõrastele ja vaenulikele radadele on alati leidnud otsustava vastulöögi. UK(b)P KK otsused ajakirjade „Zvezda“ ja „Leningrad“, kino-filmi „Suur elu“, draamateatrie repertuaari ja ooperi „Suur sõprus“ muusikaeltu kohta näitasid veelkordselt, kui võrd otsustavalt meie partei võitleb igasuguste katsetega tuua meie nõukogulikke kirjan-dusse, kujutavasse kunstidesse ja muusikaellu meie kultuurile vaenu-likke apoliitilisuse ja ideetuse elemente. Need otsused tõstsid tera-vasti päevakord nõukogude kultuuri sotsialistliku sisu küsimuse ja näitasid, kuidas nõukogude kultuuri progressiivne osa, tema üha kasvav tähtsus kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel seisneb just rahvusliku vormi ja sotsialistliku sisu lahutamatus ühtsuses.

Ajalugu tõestas selge õtsekoheusega, kui võrd valed on olnud väi-
ted rahvusliku kultuuri allakäigust nõukogude korra tingimusi.
V. I. Lenin kirjutab tsaariaegse Venemaa kohta: „Niisugust metsikut
maad, kus rahvamassid oleksid niivõrd paljaksriisunud hariduse, val-
guse ja teaduse mõttes — niisugust maad pole Euroopasse jäänud ühtki
peale Venemaa... Neli viiendikku noorsoost on Venemaa päris-
orjusliku riigikorra poolt mõistetud kirjaoskamatusele.“ (V. I. Lenin.
Teosed, XVI k., lk. 410.)

Samataolist poliitikat ajavad kaasaegsed kodanlikud riigid kolo-
niaalmaaladel, ajasid Eesti kodanlikud ringkonnad oma töötava rahva
suhtes. Kui suure käraga väljakuulutatud 6-aastast koolisundust oli
teostatud ligi paarkümmend aastat, ilmnes ootamatusena, et tegelikult
oli see võimaldatud ainult vähem kui pooltele sellealastele noortele.
Ja reaktsiooniline kodanlus reageeris sellele koheselt koolikohustuse
vanusülemäära alandamisega — ja koolikohustuse täitmine oli suures
osas päästetud. Rahva laiade hulkade vastu suunatud tendentse hari-
duse ja kultuuri alal näitas ilmekalt seegi, et näiteks Tallinna lin-
nale ei antud riiklikke laenusid avalike algkoolide ehitamiseks, kuna
aga samal ajal püstitati ohtra riikliku toetuse varal terve rida era-
koolide luksuslike hooneid. Oma „suurte eeskujude“ järgi, kes ava-
likult küll deklareerisid endid rahvaste koostöö maadeks, teeskles

eesti kodanluski rahvuslike kultuuride soodustamist ja arendamist. Selleks loodi kultuurvalitsused, kuid seda ainult jõukamaile rahvusgruppidele, kes varjasid selle taha ainult oma fašistlikku või rahvast röövivat palet, kuna aga neile rahvusgruppidele, kes moodustusid oma enamikus töötavaist inimesist, ei võimaldatud mingisugust kultuurautonoomiat. Neile määrati profašistlikud, valgekaartlikud „rahvussekretärid“, kes aitasid ainult piiriäärseid rahvusrühmi hoida vaimupimeduses.

Kõigi rahvuste kultuur on jõudnud ennenähtamatule õitsengule ainult ühel maal — Nõukogude Liidus. Tõeliselt rahvuslik eesti kultuur võis hakata puhkema ainult vennalikus liidus kõigi teiste nõukogude rahvastega. Rahvusliku kultuuri õitseng sai võimalikuks ainult leninliku-stalinliku võrdõigusluse ja rahvaste sõpruse poliitika tulemusena. „Selles, et Nõukogud on kindlustanud kõigile rahvustele rahvusliku kultuuri kõrvalekaldumatu tõusengu, rahvuslike talentide kasvatamise aktiivse hoolitsuse ja võrdõiguslike rahvuste vahel kasvava sõpruse ja vennaliku vastastikuse abi... — selles näeme nõukogude demokraatia kõikevõitvat jõudu, tema suurt tähtsust rahvaste tõeliselt progressiivsele arengule. (V. M. Molotov. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 28. aastapäev.) Leninlik-stalinlik rahvuspoliitika on saanud aluseks ka Eesti rahva kultuurilisele õitsengule.

Kaheksa aasta eest astunud samm on tagatiseks, et eesti rahvale on avatud kõik arenguleed, et eesti rahvas on saavutanud tõelise vabaduse ja tõelise iseseisvuse.

Eesti töötaval rahval avanes nüüd võimalus kogeda, et nõukogude võim on tõeline rahva võim. „Nõukogude võim ei ole rahvast eraldatud võim, — vastupidi, ta on ainus võim, mis on võrsunud... rahvamassidest ja mis on meile omane ja lähedane...“

Eesti töötajaskond nägi, et Nõukogude riik on uut tüüpi riigivorm, kus võim on terves ulatuses ja tingimusteta töötajate hulkade eneste demokraatlikemate organite käes. Eesti rahvas tõttas avasüli ka kasutama neid õigusi ja võimalusi, mis talle avanes uue ajastuga, ja 1941. a. jaanuarikuus valis ta esimesed rahvaesindajad NSV Liidu Ülemnõukogusse. Esmakordselt ajaloos võtsid eesti töötajad võrdõiguslikena osa progressiivseima maailmariigi, esimese töölisriigi kõrgeima organi tööst.

Sellest oma õiguste ja tõelise iseseisvuse mõistmisest sünenenud kiindumusest tuleb otsida selle ühiskondliku elevuse ja aktiivsuse tõusu lätteid, mis haaras töötajaid esimesel nõukogude aastal. Sellest on pärit need tervendavad mõjud, mis tulid Eestis ilmsiks majanduselu ja kultuuri arenemises. Eesti rahvas mõistis oma elujõu suurust; mis sai paisuda täies avaruses alles nüüd, mil eesti rahvas elas ilma kurnajateta ja määras ise oma saatuse ning teed, töötas ainult iseendale ja ainult oma riigi õitsenguks. Töötajate masside veendumuseks sai, et „nõukogu võimu tee, — see on rahva huvide eest võitlemise tee“ (M. I. Kalinin: „Nõukogude riigi võimsus“).

Eesti töötav rahvas avaldas tervet poliitilist arusaamist, mõistes, et rahvusliku iseseisvuse ja tõelise vabaduse, oma rahvuskultuuri õitsengu suudab ta tagada endale ainult kindlas liidus teiste nõukogude rahvastega ja vennalikus koostöös. Ta mõistis, et nõukogude riigisüsteem on vastav kõigi rahvaste huvidele, viib ta materiaalsete ja vaimsete jõudude poolest kõrgemale astmele, suunab ta ühiskondlikule arenguastmele, mille lõppsihiks on kommunistlik ühiskond.

Kaheksa aasta eest astunud sammuga sõlmis eesti rahvas uuesti sõp-russidemed oma kauaaegse ja ustava võitluskaaslasega — suure ja kangelasliku vene rahvaga, kellega koos ta juba aasta hiljem asus õlg-õla kõrval inimsoo hirmsaima mädapaise — fašismi vastu võitlusse. Teiste nõukogude rahvaste, esijoones aga vene rahva kaasabil asus eesti rahvas sõjatulest laastatud Eestit üles ehitama. Üle kolme aasta on pärast sõja võidukat lõppu teostunud suurejooneline ülesehitustöö nii majanduslikul kui ka kultuurilisel rindel. Me võime omaks nimetada rida suuri kultuurilisi võite — rea Stalini preemia määramisi meie kirjanikele ja kunstnikele. Me võime samuti upsakuseta nimetada, et meie tööstus on ületanud ennesõjaaegse taseme, et meie põllumajanduses on toimumas revolutsiooniline pööre — suur osa talunikke on mõistnud, et põllumajanduse tõelised edusammud võivad toimuda ainult kollektiivis ühiste pingutuste viljana.

Meie haridusasutuste, eeskätt aga rahvakooliõpetajate ülesandeks on neid edusamme kindlustada, kõrvaldada need tõkked, mis veel asuvad meie ühiskondlikul teel. Meie õpetajaskonna ülesandeks on süvendada leppimatut ja halastamatut võitlust kodanlike natsionalistide vastu. Meie noorsoole tuleb sisendada esimesest koolipäevast peale armastust nõukogude korra ja bolševike partei vastu. Meie kooli esimeseks ülesandeks on süvendada sõprust eesti ja teiste nõukogude rahvaste, esijoones suure vene rahva vahel.

Eesti astumine Nõukogude Liidu vabade rahvaste perre on tagatiseks meie progressiivsete jõudude ennenähtamatule kasvule, meie kindlale tulevikule.

Uue inimese tahteomadused.

PROF. S. M. RIIVES.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ajaloo kirjutajad, kes edaspidi uurivad meie kodumaa suurejoonelisi saavutusi Nõukogude Liidu 30-aastasel kestusel, vaimustuvad mitte ainult meie uue majanduse ja kultuuri saavutustest, vaid kahtlemata ka meie maal kasvanud uutest inimestest.

Alljärgneva artikli ülesanne on Lenini-Stalini õpetuse alusel avastada mõningaid tähtsamaid uue inimese tahteomadusi, mis on kasvatatud Suure Oktoobrirevolutsiooni tingimustes.

KOMMUNISTLIK SIHIKINDLUS.

Nõukogude inimeste põhiline ja iseloomustav erisus on kommunistlik sihikindlus, mis ilmneb kogu nende tegevuses, nende tunnetes ja mõtteis ning on kogu nende elu sihiks. Nõukogude inimese elutee igal etapil seisvate osasühtide ja ülesannete allutamine sellele üldsihile on kõrgeim isiksuse, organiseerituse ja tervikluse väljendus.

Inimene, kelle silme ees on säärane selge eesmärk, teab, mida ta tahab; teadlikult valib ta või lükkab tagasi neid või teisi toiminguid, kogu ta tegevuses paistab silma kindlus, iseseisvus. Seevastu nende inimeste iseloomustavaks jooneks, kellel puudub selge siht, on ebakindlus, ükskõiksus, inertsus.

Elu, mida ei valgusta suur eesmärk, on sünge, hall, igav, piinav ja viljatu.

Säärane sihitu elu, — olgugi et seda on veedetud täies külluses, muretuses ja et ta on olnud täis meelelahutusi, — dramaatilisust, kirjeldatakse hiilgavalt meie ennerevolutsiooniaegses ilukirjanduses nn. „üleaaruste inimeste“ kujul.

Kõik „üleaarused inimesed“, keda kujutavad suured kunstnikud (Puškin, Lermontov, Turgenev, Čehhov ja Tolstoi), kannatavad sügavasti selle all, et nad ei näe elu sihti. Kõik nad kannatavad seetõttu väljapääsematu kurvameelsuse all, igasugune tegevus on neile vastik. Neile on töö mõttetuks koormaks ja kõik nad lõpetavad Dobroljubovi sõnade järgi „varajase erruminekuga“.

Kui vähe sarnlevad nendele meie nõukogude inimesed, kes saavad aru, kuhu nad lähevad, mille eest võitlevad. Kui värvikas, elav ja rõõmuküllane on nende elu, mida valgustab suur bolševistlik siht — klassivaba kommunistliku ühiskonna ehitamine. Kui tänuväärt on nende teod ja kogu nende tegevus, kui mehine on nende käitumine raskeimais katsumustes ja hädaohtudes! Sääraseid inimesi on suurepäraselt kujutatud nõukogude kirjanduses Gorbatovi teoses „Alistamatud“, Fadejevi raamatus „Noor kaardivägi“ ja terves reas teiste kirjanike teostes.

Kommunistlikku sihikindlust põimib tugevasti bolševistlik põhimõttelisus ja ideelisus, mis väljendub selles, et inimene lahendab kõik oma elu ja tegevuse suured ja väikesed küsimused bolševike partei poliitika valguses, mis on nõukogude korra eluliseks aluseks; seejuures ei anna nõukogude inimene vähimatki järele isiklikele, sõbra, ametkondlikele või kohalikele huvidele.

„Meie tunnustame,“ kirjutab Lenin, „kohustust seltsimeeste vastu, kohustust toetada kõiki seltsimehi, kohustust olla lojaalne seltsimeeste arvamuste vastu, aga meie jaoks seltsimehelikkuse kohustus lähtub kohustusest vene ja rahvusvahelise sotsiaaldemokraatia vastu, mitte aga ümberpöörduvalt.“¹

Järelikult nõukogude inimese bolševistliku printsiipaalsuse hinnangu kriteeriumiks on oskus allutada oma kavatsusi, tegusid ja toiminguid partei poliitilise joone ja nõukogude riigi poliitika nõudmistele. Et põhimõttest kinni pidada igas asjas (nii suures kui ka väikeses), selleks peab hästi omandatama marksismi-leninismi ideed ja teooria.

Inimestest, kes hooletult suhtuvad teooriasse, ütleb seltsimees Stalin, et nad riskeerivad poliitilistest tegelastest muutuda poliitilisteks väikekodanlasteks, põhimõtteita apoliitilisteks tegelaskiteks.

Säärased inimesed langevad paratamatult oportunisti rappa. Mõjuvaks abinõuks selle ohu vastu on aga marksismi-leninismi teooria süsteemaatiline ja visa omandamine. „... sest teooria ja ainult teooria võib anda liikumisele kindluse, orienteerumisjõu ja ümbritsevate sündmuste sisemise seose mõistmise...“

Nõukogude töötaja püsivaks omaduseks, Stalini sõnade järgi, peab seepärast olema oskus ühendada igapäevast praktilist tegevust visa õppimistööga, oma teadusliku, poliitilise ja üldkultuurse silmaringi järjekindel laiendamine.

VISADUS.

Ainult võitluses raskustega, — õpetas seltsimees Stalin Punaarmee akadeemia lõpetajaile, — taotakse välja tõelisi kaadreid. „... Noort sugupõlve,“ ütles sm. Ždanov oma oivalises ettekandes ajakirjade „Zvezda“ ja „Leningrad“ kohta, „peab kasvatama kindlaiks, vapraiks, kes ei kardaks takistusi, minnes vastu neile takistustele ja osates neid võita.“³

Visadus ongi see hinnatavaim nõukogude inimese tahtemadus, mis avaldub valmisolekus, otsustavuses ja oskuses kõrvaldada iga raskuse, taotledes mistahes viisil seatud eesmärki.

Pingutuste väljendus on iga tahtetegevuse iseloomustavaim iseärasus, ta spetsiifiline omapära. Selles on üksmeelsed kõik meie nõukogude psühholoogid.

Kus ei vajata pingutust, seal pole põhjust rääkida tahtelisest toimingust. Kuid millest on tingitud pingutus?

Kodanlikus pedagoogikas ja psühholoogias on püütud seletada pingutusvõime tekkimist organismi sünnipäraste erilisustega ja ennekõike temperamendi emotsionaalse elu intensiivsuse erilisusega. Ent kas on vähe tunneterikkaid, kuid eba-kindlaid, nõrgatahtelisi inimesi? Siia tuleb näiteks arvata kõik unistajad, kõik „tundelised loomused“. Unistaja on tiivustatud ideest, kuid ei tegutseda. Samal ajal on inimesi, keda, arvesse võttes nende emotsionaalset elu, nimetatakse külmadeks loomudeks, s. o. vähetundlikkudeks, kuid nemad avaldavad igal pool suurt visadust oma sihtide saavutamisel. Mõned teoreetikud püüavad visadust

¹ V. I. Lenin, Teosed, II köide, lk. 541—542.

² J. V. Stalin. Leninismi küsimusi, Tallinn, lk. 12.

³ Ždanovi ettekanne ajakirjade „Zvezda“ ja „Leningrad“ kohta.

seletada närvikava sünnipäraste erilisustega ja närvienergia tagavara ja intensiivsusega. Ent inimese energia isenesest, kui seda ei juhi õilis idee, võib olla orjastatud kirest, ettekavatsetud tendentsist, milline võib kergesti muutuda isemeelsuseks, enese ülehindamiseks, despotismiks.

On katsutud seletada sihikindlust organismi füüsilise jõu üldseisundiga. Ent kas leidub vähe hästitoidetud inimesi, kes on hea tervisega, kuid tahtejõuetud, ja vastupidi, füüsiliselt nõrku, kel on suur sihikindlus ja energia? Kõigis niisugustes „kontseptsioonides“ sihikindlus, inimese loomulik omadus, väljendub pimedas, mehaanilise jõuna, „formaalse tahteomadusena“, mis on omane nii kõlb- latele kui ka kuritahtlikele tegudele. Ja peaaegu kõige rohkem viimastele, kuna need leiavad tuge instinktidest ja inimese madalais (orgaanilistes ja zooloogilistes) impulssides, aga kodanlikud õpetlased usuvad instinktide ergutusjõusse antagonistlike vahekordade alusel rohkem kui ideede ja moraalsete impulsside jõusse.

Kapitalistlike vahekordade alahoiu ja kindlustamise huvides püüavad nad ülistada egoistlike tunnete ergutusjõudu ja sellega vabandada, kuulutades „loomulikeks“ loomulikke kombeid, aplust ja ahnust inimestes, kes on omavahel lakkamatus vaenus, võistluses ja vastastikusel hävitamises.

Säärane kord on kodanlike teadlaste arvates „loomulik“. Aga vaadake, sotsialism, kaotades eraomandi ja sellega kooskäiva täitumatu varaahnitsemis- ja pidurdamatu lõbusemiskire, kaotab inimestes vajaliku aje pingutusteks. Nii hirmutati rahvaid sotsialismiga, kujutades seda „üksluse, monotoonse, halli riigikarsarmuna“, „sunnitööna ja ääretult igava töö kasarmuna“. ⁴ Ent „targad“ kodanlikud kontseptsioonid, nende „õpetlikud ettenägelikkused“ ei vääri isegi meie pilget. „Lai, tõesti massiline võimalus ettevõtlikkuse avaldamiseks, võitluseks, julgeks algatuseks avaneb alles nüüd,“ kirjutas Lenin juba 1918. a. Kuid üheksa aastat hiljem, vastates esimese Ameerika delegatsiooni liikmete küsimusele: mis asendab NSV Liidus kasusaamise lootused? vastas seltsimees Stalin: „Kõigepealt asjaolu, et vabrikud ja tehased kuuluvad meil kogu rahvale, mitte aga kapitalistidele, et vabrikuid ja tehaseid ei juhi kapitalistide käsilased, vaid tööliisklassi esindajad. Teadmine, et töölised ei tööta kapitalistidele, vaid omaenda riigile, omaenda klassile, — see teadmine on meie tööstuse arendamise ja täiendamise hiiglaslikuks jõuallikaks.“ ⁵

Ja edasi:

„Kui kapitalistlikus riigikorras tööline näeb vabrikut vanglana, siis nõukogude korra juures ei vaata ta vabrikule nagu vanglale, vaid nagu ligidasele ja oma- sele üritusele, mille arenemisest ja paranemisest ta ise on huvitatud. Vaevalt on veel vaja tõendada, et see tööliste uus suhtumine ettevõttesse, see tööliste lähedane seosesolek ettevõttega on kogu meie tööstuse suurimaks liikumapanevaks jõuks.“ ⁶

Kas need laiade hulkade ajed ning aktiivsuse ja visaduse tegevusserakendajad võivad olla püsivaiks? küsivad Ameerika töölised seltsimees Stalinilt.

⁴ V. I. Lenini teoste kogu XXII, lk. 158.

⁵ J. V. Stalin, Leninismi küsimusi, 11. väljaanne, lk. 278.

⁶ Sealsamas, lk. 279.

Ja tema vastas neile:

„Jah, tingimata on need alati tegevaiks ajedeks ja liikumapanijaiks. Ja mida rohkem areneb meie tööstus, seda rohkem kasvavad nende tegurite jõud ja tähtsus.“⁷

Sotsialistlikku ülesehitust käsitlev kogu järgnev ajalugu, milles on rikkalikult fakte masside sangarlusest, loominguenergia tormilisest tungist ja muutumatusst sihikindlusest, jääb kujukaks tõendiks meie suure juhi ning õpetaja õigest prognoosist.

Mis on siis nõukogude inimeste säärase sihikindluse allikaks?

Tema teadlikuks allikaks on sotsialistlik teadlikkus, truudus sotsialistlikule riigile, kommunistlikule parteile, juhile ning õpetajale seltsimees Stalinile. Seega on sihikindluse alus sügavalt ideeline. Bolševistliku sihi selgus, kommunistlik teadlikkus, arusaamine oma töö tähtsusest üldsuse huvides sotsialistliku riigi õitsenguks, kuulsuseks ja võimsuseks — see sünnitab nõukogude inimeses sihikindlust, visadust.

ISELOOMUKINDLUS.

Ideelise aluseta on parimal juhul võimalikud üksikud sihikindluse hood, miliseid ei saa aga pidada iseloomujooneks.

Niisuguseid energiapuhanguid, töötamist hooti ei või pidada eriti väärtuslikeks. Paaegu alati pärast järsku energia ülevoolu lõdveneb inimene ja me märkame temas energia langust, depressiooni. Kuid tähtis pole ainult elevilolek, vaid ka järjekindlus ja vastupidavus pingutustes. Pingutuste episoodilisus teeb inimese sõltuvaks vahelduvaist impulssidest ja iseloomustab tahtejõuetust, kõikuvust. „Tähtis on,“ ütleb Lenin, „mitte ainult alata, vaid on tarvis ka vastu pidada ja püsima jääda.“⁸

Sihikindlus, mis väljendub isegi ideeliste motiivide mõjul, kuid millel on ajutine, üleminev tähtsus, ei õigusta inimest pidama sihikindlaks. Ainult siis, kui see omadus on inimeses alati, olles ta käitumise eritunnuseks, muutub see ta iseloomuomaduseks või -jooneks.

Oskus tegutseda alati kommunistlike põhimõtete kohaselt, oskus elada, võidelda ning võita ja kui tarvis, ka surra võitluses nende põhimõtete võimulepääsemiseks, see on bolševistliku tahte ja bolševistliku iseloomu põhioolu.

Nõukogude inimese kindlat iseloomu võib järelikult lühidalt määratleda kui alalist oma tahte alistamist kommunismi ideedele, neist ideedest lähtuvate nõuete vankumatut täitmist, hoolimata teel ettetulevaist tõkkest ja hädaohtudest. Need nõuded leiavad väljendust partei ja valitsuse seadustes, määrustes ja otsustes, kindlaksmääratud töökorras ja režiimis, sotsialistliku ühisele juhistes, kommunistliku käitumise moraalselt-eeetilistes normides. Sellest järeldus — tähtsaim omadus, mida võiks lugeda iseloomu kindluse alguseks, on distsipliinieritus. Ent distsipliini ja distsipliini vahel on vahe. On orjalik distsipliin, mida V. I. Lenin nimetas kepidistsiipiiniks; on kodanlik distsipliin, — mida

⁷ J. V. Stalin, Leninismi küsimusi, 11. väljaanne, lk. 280.

⁸ V. I. Lenin, Teosed, köide XXV, lk. 298.

Lenin nimetas näljadistsipliiniks. Meie riigis on ühes sotsialistliku korra kehtestamisega inimestes kasvatatud uus loomulik, teadlik distsipliin. Näitame ta tähtsamaid erinevusi, mis eraldavad teda vana ühiskonna distsipliinist.

TEADLIK DISTSIPLIIN.

Oma kõnes 13. märtsil 1919. a., mis oli pühendatud teemale „Nõukogude võimu edu ja raskused“, — Lenin, iseloomustades Punaarmee iseärasusi, rõhutas, et see on armee, „... kes esmakordselt ajaloo teab, mille eest ta võitleb ja mille eest toob ohvreid...“⁹

Sama mõtet väljendas seltsimees Stalin, analüüsides põhjusi, mis sünnitavad Nõukogude armee massilist sangarlust, näitas ta, et Nõukogude armeel on õilis ja kõrge sõjajeesmärk, milline on selge kõigile võitlejatele ja mis tiivustab neid kangelastegudele. Õilis ja kõrge, selgesti arusaadud ja sügavalt läbielatud kommunistlik siht — sotsialistliku riigi ülesehitamine ja kaitsmine — see viib edasi ja suunab inimese käitumist, kes paistab silma teadliku sotsialistliku distsipliiniga; see ergutab teda vabatahtlikule jõupingutusele kõige selle täitmiseks, mis kaasa aitab nende sihtide saavutamiseks.

Teadlikkus ja vabatahtlikkus allumises on sotsialistliku distsipliini tähtsaimaid omapärasusi. Selle distsipliini kõrgeimaks väljenduseks on bolševike partei distsipliin.

„... Raudne distsipliin,“ ütles seltsimees Stalin, „ei sule välja, vaid eeldab allumise teadlikkust ja vabatahtlikkust...“¹⁰

Allumise vabatahtlikkus ei tähenda üksnes lihtsat sõnakuulelikkust, vaid ka loovat aktiivsust ja maksimaalset initsiatiivi oma kohuste täitmisel. Inimene, kes paistab silma teadliku distsipliiniga, saades mingi ülesande, püüab seda täita võimalikult paremini, ootamata käske ja uusi korraldusi, ta otsib ka selleks iseseisvalt vajalikud abinõud, pühendades asjale kogu oma tahte ja kire, kogu oma jõu ja energia, kõik oma loovad võimed. Asjata ei määratle V. I. Lenin teadlikku distsipliini, kui „iseseisvuse ja initsiatiivi distsipliini“.

Mõnedes kodarlikes teooriates valitseb tendents sõnakuulelikkust või alistumist vastandada iseseisvusele ja initsiatiivile. Kui teie alistute, siis täidate võõrast tahet ja teid tuleb sundida seda tegema ähvarduste, repressioonide ja äraostmise abil. Kui teie talitate oma mõistuse ja impulsi mõjul, siis ei või juttu olla alistumisest või sõnakuulelikkusest. Teadlikus distsipliinis pole vastuolusid käsule allumise ja iseseisvuse vahel, vaid, ümberpöörduvalt, on olemas otse orgaaniline side ja koostöötamine.

Tõmmates paralleele šabloonilise drilli, defektiivse distsipliini vahel, ühelt poolt, mida hitlerlased kultiveerisid fašistlikus armees, ja meie teadliku distsipliini vahel teiselt poolt, tähendab seltsimees Stalin:

„Sakslased on ülikorralikud ja täpsed, kui olukord lubab talitada määrustiku põhjal. Selles seisneb nende jõud. Sakslased muutuvad abituiks, kui olukord muutub keerulisemaks ja osutub „mittevastavaks“ määrustiku ühele või teisele

⁹ V. I. Lenin. Teosed, köide XXIV, lk. 62.

¹⁰ J. V. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, lk. 64.

paragrahvile, nõudes iseseisva otsuse vastuvõtmist, millist ei ole määrustikus ette nähtud. Selles on nende põhiline nõrkus.“¹¹

Et teadlik distsipliin pole vastuolusid vastuvaidlematu alistumise — sõnakuulelikkuse ja vabatahtlikkuse — iseseisvuse vahel, selle avastas suurepäraselt seltsimees Stalin, rõhutades, et väikekodanlikul anarhistlikul härrashingel on kitsas distsipliini raamides; õige bolševik aga ei tunne raskust parteidistsipliinis, vaid leiab selles suurimat rahuldust.

Nii on teadlik distsipliin harmoonia, rangeima allumise orgaaniline ühendamine iseseisvuse ja loova initsiatiiviga, sügava arusaamise ja vabatahtlikkusega.

Edasi seisneb teadlik distsipliin uutes vahekordades — liituvuses ja organiseerituses inimeste vahel, kes osa võtavad tööst, ühiskonnaelust, võitlusest kommunismi eest. Oskus alluda kollektiivi ühtsele tahtele, iialgi eraldamata end kollektiivist, elada ta üldistele huvidele — on teadliku distsipliini lahutamatu element, „... raudne distsipliin parteis,“ õpetab seltsimees Stalin, „pole mõeldav tahte ühtsuset, kõigi partei liikmete tegevuse täieliku ja absoluutse ühtsuset.“¹²

Täites oma parteikohustust, tõuseb bolševik kõrgele üle oma isiku nagu revolutsiooniosõdur, maailma suurima jõu esindaja. Kollektiivi tahte täitmine tõstab inimese väärtust, kasvatab ta vaimset võimsust ja jõudu. Kollektiivis kasvab inimese edu tänu seltsimehelikule toetusele, mida talle osutavad kollektiivi liikmed.

Asjata ei määratle V. I. Lenin teadlikku distsipliini seltsimeheliku distsipliinina, solidaarsuse ja vastastikuse abistamise distsipliinina.

Nõukogude inimeste teadliku distsipliini jõudu said tunda meie vaenlased Suure Isamaasõja aastail. Isamaasõda väljendas selgesti nõukogude inimese kõrget teadlikkust ja püsivat iseloomutugevust ning oli näitlikuks tõendiks tõelisest seisukorrast, mida esile tõi seltsimees Stalin, et „... ainult teadlik distsipliin võib olla tõesti raudseks distsipliiniks.“

JULGUS, ENESEVALITSEMINE JA MEHISUS.

Nõukogude inimese iseloomukindlus väljendub kõikumatuses ja kartmatuses, julguses, vapruses ja mehisuses igasuguste hädaohtude ja puudustega kokku puutumisel.

Oma unustamatus raadiokõnes 3. juulil 1941. a. ütles seltsimees Stalin: „Suur Lenin, kes lõi meie riigi, rääkis, et nõukogude inimeste põhiomadusteks peavad olema: vaprus, julgus, hirmu puudumine võitluses, valmisolek sõdida ühes rahvaga meie kodumaa vaenlaste vastu. On tarvilik, et see bolševiku suurepärase omadus saaks omaseks miljonitele ja miljonitele Punaarmee, meie Punalaevastikus ja Nõukogude Liidu kõigile rahvastele.“¹³

Ja veel kaua enne seda, partei XVI kongressil, paljastades parempoolseid, näi-

¹¹ J. V. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 93.

¹² J. V. Stalin, Leninismi küsimusi. Tallinn, lk. 69.

¹³ J. V. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 13—14.

tas seltsimees Stalin, kuidas raskuste kartus, virisemine esilekerkinud hädaohtude puhul viib möödapääsematult oportunistlikku rappa ja revolutsiooni reetmisele.

Oma kõnes valimiseelsel koosolekul Moskva linna Stalini ringkonnas valijatele (11. detsembril 1937. a.) seltsimees Stalin, kirjeldades leninlikku tüüpi tegelaste ilmet, nõuab neilt, „... et nad oleksid niisama kartmatud lahinguis ja halastamatud rahva vaenlaste vastu nagu oli Lenin, et nad oleksid vabad igasugusest paanikast, igasugusest kabuhirmutaolisest tundest, kui asi hakkab keeruliseks muutama ja silmapiirile kerkib mingi oht; et nad oleksid samuti vabad igasugusest paanika-taolisest tundest nagu seda oli Lenin...“

Leninlaste teiseks omapäraks on, et nad ei uhkusta saavutatud edusammude puhul. „Edusammudel,“ ütleb seltsimees Stalin, „on ka oma varjukülg, eriti kui need saavutatakse võrdlemisi kergesti, n.-ö. ootamatult.“ Sellised edusammud tekitavad mõnikord iseteadlikkuse ja upsakuse vaimu. „Meie võime kõik.“ „Meie käes on kõik naljaasi!“ Säärane edu sageli uimastab inimesi, kusjuures inimestel hakkab edu puhul pea ringi käima, nad kaotavad mõõdukustunde, kaotavad „reaalsuse mõistmise võime, ilmub püüe oma jõudude ülehindamiseks ja vastase jõu alahindamiseks, ilmuvad avantüristlikud katsed lahendada „ühe hoobiga kõik sotsialistliku üleschitamise küsimused“. ¹⁴

Seltsimees Stalin nõuab parteilt otsustava võitluse pidamist säärase hädaohtlike, asjale kahjulike meeoleudega.

„Mitte hoobelda võiduga“ — see on Lenini iseloomu omapära, mis aitas tal kainelelt kaalutleda vastaste jõudu ja kindlustada parteid võimalike ootamatuste eest. ¹⁵ See omapära, nagu teame, iseloomustab ka seltsimees Stalinit. See omapära peab iseloomustama ka sotsialistliku maa uusi inimesi, sest seltsimehed, kes end äiutavad „... hooplevate lauludega nagu see, et „meile on nüüd kõik „käkitegu“, et „me saame igaühega hakkama“ jms.“, on väga hädaohtlikud kommunistile. Nad võtavad parteilt sõjariistad, demobiliseerivad ta ridu. ¹⁶

Uus inimene ei tohi karta raskusi, samuti ei tohi ta olla hoopleja, upsakas ega avantürist. Uuele nõukogude inimesele peab olema omane reaalsete võimaluste kaine arvestus.

Järgmiseks väga tähtsaks tahtemaduseks, mis väljendab sotsialistliku ühiskonna kodaniku iseloomutugevust, on valvsus ja mobilisatsiooniline lahinguvalmidus.

Kõnes komsomoli VIII kongressil viitas seltsimees Stalin sellele, et rahuliku arengu tingimustes ilmneb mõnedel kalduvus talveuneks, enesega rahuloluks. „... Real meie töötajaist on tekkinud meeoleolu, et kõik läheb nagu lepase reega, et istume kiirrongis ja liigume rööpaid mööda otse, ümber istumata sotsialismi poole. Sellel pinnal on võrsunud „isevoolu“ teooria, „võib olla, küll saab“ teooria sellest, et „kõik kujuneb“ iseenesest, et meil pole klasse, meie vaenlased on rahunenud ja kõik läheb meil nagu kirjatähe järgi. Sellest on tekkinud kalduvus inertsusele, tung talveuinakule.“ ¹⁷

¹⁴ J. V. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, lk. 263—264.

¹⁵ J. V. Stalin, Leninist. Gospolitizdat. 1939, lk. 42.

¹⁶ J. V. Stalin, Leninismi küsimusi. Tallinn, lk. 428.

¹⁷ J. V. Stalin, Noorsoost, lk. 196.

Seda uinaku-psühholoogiat, seda isevoolu-psühholoogiat piitsutab seltsimees Stalin paljudes oma esinemistes.

Võideldes igati rahuage se muretuse ja endaga rahulolu riismete vastu, kutsus seltsimees Stalin Suure Isamaasõja päevil üles selleks, „... et meie inimesed, nõukogude inimesed, saaksid aru ohu kogu sügavusest, mis ähvardab meie maad”.¹⁸ Ta nõudis, et meie ridades ei leiduks aset „... hädaldajatele ja arglikele, segadusetekitajatele ja väejooksikuile, et meie inimesed ei tunneks hirmu võitluses ja et nad läheksid ennastsalgavalt meid vabastavasse Isamaasõtta fašistlike orjastajate vastu.”¹⁹

Tänu säärasele ühendatud valvsusele ja julgusele, võitlusvalmidusele ja enda ning vaenlase jõudude kainele arvestusele õnnestus nõukogude rahval väga edukalt ületada sõja raskused.

Valvsuse vajadusele ja mobilisatsioonilisele valmisolekule, ründava bolševistliku vaimu alalhoidmisele uute hiiglaslike ülesannete palge ees, meie võimsuse kindlustamisele sõjaõhutamata tumedate mahhinatsioonide eest osutas ka sm. Ždanov oma ettekandes ajakirjadest „Zvezda” ja „Leningrad”.

Nõukogude inimese iseloomukindluse kõrgeimaks väljenduseks on vaprus, s. o. otsustavus ja oskus jääda kindlaks ükskõik milliste kannatuste ja puuduste ees, oskus tarviduse korral surra kommunistliku ideaali võidu nimel ja, veel surres, surma palge ees, viimse hingetõmbena hävitada vaenlast.

Sajandite vältel kasvasid feodaal-kristlikud ja kodanlikud moralistid töötajate hulkades alistumist ja alandlikkust, seades endale sihiks neist kasvatada sobivaid teenreid, kes oleksid andnud ekspluataatoreile kasu ja ühes sellega ei segaks nende rahu ja logardielu.

Et maskeerida seda klassilist kurnamise otstarvet, katsusid teenistusvalmis „teoreetikud” igasuguste abinõudega argumente ette tuua hirmu ja alistumise moraalset tähtsust ja vajadust.

Meie maal aga on argus ja hirm seadusliku põlguse all.

Juba Ušinski omal ajal oma kuulsas „Antropoloogias” osutas hirmu laastavale ja tahet halvavale tähendusele.

Ušinski järgi on hirm „kõige vastikum” tunne, „inimese kõige õnnetum seisukord”, hirm „peatab inimese psüühilist elu, ilma et ta seda lõpetaks”. Meie maa noorsugu vihkab seda surmavat tunnet. Selle eest aga on tõelise mehisuse avaldamine meil ümbritsetud aupaiste ja hardusega. Kogu meie rahvas kummardab oma õilsate tütarde ja poegade mehisuse ees, kes ennast ja meie maad on katnud kustumatu kuulsusega.

Säärased on Zoja Kosmodemjanskaja, Šura Čekalin, Aleksander Matrossov, Oleg Koševoi ja sadu tuhandeid teisi aktiivseid Suurest Isamaasõjast osavõtnuid.

Silmusega kaelas, alatute ja õelate fašistlike timukate ees, vaevatuna enne seda hirmsate piinamiste ja pilkamistega, peksis Zoja vaenlasi piitsutatavate, vihkavate sõnadega, soojendas tema hüüdeid pealtkuulavaid kolhoosnikuid leegitseva kustumatu, isamaad armastava tulega ja usuga võidusse.

Täpselt samuti Oleg Koševoi, hirmsate piinamiste ja julmade vaevamiste palge

¹⁸ J. V. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 13.

¹⁹ Sealsamas.

ees, vastuseks timukate nõudmisele avaldada „Noore kaardiväe“ kogu tegevus ja reeta kõik ta liikmed ja kaasosalised, teatas kindlalt: „Ma olin üksi „Noore kaardiväe“ juht ja vastutan üksi selle eest, mida tegid tema liikmed minu näpunäitel... Ma oleksin võinud jutustada „Noore kaardiväe“ tegevusest, kui minu üle oleks avalikult kohut mõistetud. Ent organisatsioonile täitsa kasutu on seletada ta tegevusest inimestele, kes ka süütuid tapavad.“ ... Ta vaikis hetke, heitis rahuliku pilgu ohvitseridele..., kes õigupoolest ise juba olid surnud.

„Need minu sõnad on viimsed,“ ütles Oleg ja langetas pilgu.

Pärast seda visati ta gestapo piinakambrisse, ja talle algas see hirmus elu, mida, rääkimata sellest, et seda võiks välja kannatada, hingelisel inimesel on isegi võimatu kirjeldada.²⁰

Milline inimvaimu jõud elas neis noortes südames! Selle on välja tagunud ja hoolitsevalt kasvatanud meie uus sotsialistlik ühiskonnakord, suur kommunistlik partei, meie nõukogude kool ja sellega liidus ja sõpruses tegutsev nõukogude kodu. Nimelt sellepärast, et Nõukogude riik ja meie partei kasvasid noorsugu julguse ja oma jõu kindluse vaimus, tähendab sm. Ždanov, „...nimelt sellepärast ületasime suurimad raskused sotsialismi ülesehitamisel ja saavutasime võidu sakslaste ja jaapanlaste üle.“

Kaitses võitluses vaenlasega meie kauni kodumaa vabadust, au ja sõltumatust, ei kaitsnud töötajate hulgas sõjas oma peremeeste pisihuve ega ka nende imperialistlike ihasid ja rõövellikke riisumiskalduvusi, vaid ainult oma kodumaad, oma emasid, naisi ja lapsi, oma õigust tööle ja haridusele, oma vabadust, oma au ja sõltumatust.

Seepärast näeb ajalugu esmakordselt säärast patriotliku tunde seninähtamatut jõudu ja võimsust, üht sügavaimat tunnet.

Ialgi pole patriotism tõusnud ega võinudki tõusta säärase tippudeni nagu meil, kus töötajad on esmakordselt ajaloos oma maa ja kõigi ta rikkuste täisõiguslikud peremehed.

Silmanähtavat kinnitust leiab ja saab ühtlasi arusaadavaks Friedrich Engelsi ennustavate sõnade sügavaim mõte kommunistliku ühikonna tulevases kaitsest: „Meenutage, milliseid imesid tegi revolutsiooniliste armeede entusiasm 1792.—1799. a., ja et need armeed võitlesid vaid illusiooni, kujuteldava isamaa eest, ja te peate aru saama, kui tugev peab olema armee, kes ei võitle illusiooni, vaid reaalse tõelisuse eest.“ Nüüd avaldavad kogu tsiviliseeritud maailm ja kõik vabadustarmastavad rahvad oma austust ja imetlust armeele, kes kaitses oma sotsialistlikku isamaad. Nüüd näeb kogu maailm, milline suur, püsiv jõud, milline ammutamatu ja kustumatu vaimustus- ja sangarlusallikas peitub nõukogude patriotismis, mille arendamist ja kultiveerimist seltsimees Stalin on alati partei ees esile tõstnud kui suurimat ja vastutusrikkaimat ülesannet.

See ülesanne on aktuaalseimaks nüüdki, kui raevutsevad inimkonna vaenlased ehitavad oma salasepitsusi rahuarmastavate rahvaste vastu, valmistades ette ja õhutades uusi veriseid tapatalguid. Nõukogude patriotism, rahvuslik uhkustunne ja nõukogude kodaniku väarikustunne on elustavaks allikaks, mis toidab kõiki ülalootletud tahtemadusi. Niihästi meie armsaimaid sangareid.

²⁰ A. Fadejev, Noor kaardivägi, 1946, lk. 260.

kellede nimesid tunneb iga nõukogude inimene, kui ka miljoneid tundmatuid sõjamehi ja töötajaid, kes sõjapäevil saatsid korda võrratuid kangelastegusid, ammutasid jõudu tulisest kodumaa-armastusest.

Nõukogude inimene on saanud kogu maailmale progressi elavaks kehatuseks, mehisuse ja paindumatuse sümboliks võitluses parema tuleviku eest.

VAIMUVARSKUS, ELURÕÖM JA OPTIMISM.

Lõpuks veel üks väga tähtis joon, mis iseloomustab nõukogude inimese vankumatut taht ja iseloomukindlust — see on ta elurõõm, vaimuvärskus ja optimism.

Meie revolutsiooni iseloomustavaks eriliseks, ütles seltsimees Stalin stahhaanovlaste koosolekul, on see, et see revolutsioon andis rahvale mitte ainult vabaduse, vaid ka võimaluse jõukalt ja kultuuriselt elada.

Selle põhjal tekib ja areneb rõõmu- ja õnnetunne, mis omakorda sünnitab uut julguse ja loomisjõu juurdevoolu.

Meie elu liukkab ümber kantliku moraali, kohuse vastandamise huvile, rahuldustundele ja õnnele, ta liukkab samuti ümber kristliku inimeste õilistamise tee ainult kannatuste kaudu. „Enesevalitsemine, püsivus, valmisolek, kindel tahe ja oskus sadu kordi katsetada, sadu kordi parandada ja igal tingimusel saavutada eesmärk, neid omadusi arendas proletariaat endas 10, 15, 20 aastat enne Oktoobrirevolutsiooni,“ nagu tähendab V. I. Lenin, — „ta arendas neid kahe aasta jooksul pärast seda revolutsiooni, kannatades ennenähtamatuid puudusi, nälga, laastamist, häda.“²¹ Veel rohkem aga ühendavad meie maa töötajaid vaba ülesehitava töö rõõm ja õnn. Nii tunnetasid „noorkaardiväelased“ maast madalast tõelist vabadust, otsese nooruslõbu, õppimise, töö ja meelelahutuse loomulikke rõõme, noorsoo eest hoolitsemist meie sotsialistlikus riigis. Asudes sakslaste poolt okupeeritud territooriumil, astusid noorkaardiväelased kõhklemata sangarliku julgusega verisesse lahingusse vihatud vaenlase vastu, sest nad ei soovinud kellelegi anda oma õnne. Meie rahvas oli raskeimalgi ajal veendunud oma lõplikus võidus Saksamaa üle. Raskeimailgi päevil, kui meie armeel tuli taganeda, valitses tema ridades täielik veendumus meie võidus, punaarmeeväelased ja komandörid rääkisid mahajäävale elanikkonnale veendunult: „Tuleme tagasi, tuleme.“ Ja see veendumus põhjenes mitte ainult materiaalsel eeldustel, vaid ka meie inimeste moraalsel tugevusel, nende veendumusel meie ürituse õiguses. „Hei, seltsimehed! Miks vaatate nii kurvalt? Olge julgemad, võideldge, lööge sakslasi, põletage, hävitage,“ — need sütitavad sõnad on julge Moskva kommunistliku noore Zoja Kosmodemjanskaja öeldud. Ta hüüdis need surma eel, seistes tapalaval, pöördudes Moskva lähedal asuva küla rahulike elanike poole.

24. novembril 1935. a. Lenini ordenit vastu võttes pidas Nikolai Ostrovski raadios kõne, milles ütles: „Meie püüdsime elus sarnleda neile imestamapane-

²¹ V. I. Lenin, Teosed, XXV köide, lk. 151—152.

vaile inimestele, keda nimetatakse vanadeks bolševikeks, kes sangarlike võitluste kaudu andsid meile õnne elada sotsialismimaal. Meie, noormehed, püüdsime sarnleada neile inimestele, keda me südamest austasime, me püüdsime olla oma komandöridele, oma juhtidele ustavad kogu hingest." Ja kui Lenini-Stalini partei kutsus töötavaid rahvahulki üles tormijooksule kapitalismi vastu, siis noor sugupõlv, „peaaegu lapsed“, kuhu kuulus ka N. Ostrovski, tiivustatuna vanade bolševike sangarlikust eeskujust, sööstis samuti võitlusse ühes isadega. „Me tahtsime suurepäraselt õnnelikku elu,“ seletab N. Ostrovski. Ja selles võitluses, nagu teada, võitis Nõukogude Liidu noorsugu kustumatu kuulsuse ja saavutas endale õnne, vabaduse.

Mõne aasta pärast, Suure Isamaasõja päevil Ostrovski, Korčagini, Čkalovi, tšeljuskinlaste, papaninlaste sangarlik eeskuju omakorda tiivustas ja innustas kangelastegudele Zoja Kosmodemjanskajat, Oleg Koševoid, Sergei Tjuleninit ja teisi nendevanuseid. Nende inimeste tegevus ja kangelasteod kõlasid krasnodonlaste südames üleskutsena; lauluna sõjakäigul, nagu ütleb Fadejev. „Čkalov! Ta on niisamasugune lihtne inimene nagu sinagi, ent ta nimi kõlab kogu maailmas nagu väljakutse... Čkalov, Gromov. Aga, papaninlased jääpangal?... Iga inimene tunneb Nikita Izotovi, Stahhanovi nime. Iga pioneer võib ütelda, kes on Paša Angelina ja kes on Krivonos...“

Uurides oma vanemate vendade sangaritegusid ja seiku, pöördudes uuesti ja uuesti tagasi lehekülgedele nende eluloost, kõrvutas Serjoža Tjulenin oma nime nende endiste rea komsomõlide nimedega ja tundis kogu südamest, et ta on täiesti küps saatma korda kangelastegusid, mis sarnlevad Čkalovi või Gromovi kangelastegudele. Talle tegi tuska vaid teadmine, et „... ainult tema kogu maailmas sai sellest aru ja mitte ükski muu“, et „... inimkonnas on tema üksik selle tundega.“²²

Ostrovski sugupõlv innustas Koševoi ja Tjulenini sugupõlve Suure Isamaasõja päevil samuti kui kodanliku sõja ajal vanad bolševikud innustasid Ostrovskit ja teisi temavanuseid. Bolševike mõlema sugupõlve — nii vana kui ka noore — sangarlik elu avastasid Koševoiile ja ta noortele kaasvõitlejatele „uskumatute, ettekujutatute muinasjutuliste sangaritegude kogu maailma.“²³

Nüüd aga, ühes tublide sangaritega, kes sütitasid Koševoi, Tjulenini ettekujust ja tundeid, muutuvad krasnodonlased ise eeskujuks, ideaaliks meie uuele kasvavale sugupõlvele.

Toome näiteks stenograafilise märkme ettekandest, mille pidas kooli nr. 169 VII klassi õpilane I. S. lugejatekonverentsil, mis oli pühendatud „Noorele kaardiväele“.

„Kui olin jõudnud selle suurepärase teose viimase leheküljeni, haarasid mind lainena kõige mitmekesisemad tunded. Siin oli vaimustust neist inimestest ja nende sangaritegudest kui ka sügavat kahetsust, et nad ei elanud päevani, mil nende unistus muutus reaalsuseks, et nad ei näinud oma tegevuse, oma sangaritegude ja töö tippu. Siia segunes ka uhkustunne, et meie maal on sääraseid inimesi, ja palju teisi tundeid, mida ma ei oska kirjeldada.“

²² A. Fadejev, Noor kaardivägi, 1947, lk. 64.

²³ Sealsamas, lk. 63.

Peatudes edasi üksikuil kujudel, lõpetas ta oma esinemise nii: „Selles raamatu kirjeldatud inimesed on meie ideaal. Peame võtma neist eeskju, peame olema nende sarnased. Need on ausad, julged, uhked inimesed, tõelised leninlikus-stalinlikus vaimus kasvatatud ja karastatud inimesed, kallid, lähedased, armastatud. Ja usun, et me kõik, kui me kunagi ei tea, kuidas talitada, küsime endalt: „Aga kuidas oleksid talitanud nemad, need inimesed, antud juhul?““

Tahame eriti rõhutada sõna — „Kallid, lähedased, armastatud inimesed.“ Asi seisneb selles, et see motiiv läbis punase niidina õpilaste kõiki esinemisi mainitud koosolekul. Tütarlastele muutusid teose tegelased niivõrd omaseiks, nad elasid niivõrd kaasa neile helgeile, võluvaile kujudele, nagu oleksid nad rääkinud iseendist, seltsilistest, kes istusid või koguni istuvad nende kõrval.

Õpilane Mila T. näiteks, kõneldes Oleg Koševoist, jutustas oma seltsimeestele sellest, et ta riputas ta näopildi oma laua kohale ja töötades mõtleb üha temast. Mida ta siis mõtleb? Olles ise pioneerimaleva juhiks, kujutleb Mila T. Olegi organisaatorina ja vastavalt sellele esitab endale küsimuse: „Kuidas tal oli niipalju aega, et jätkus kõigeaks?“ Ja ta vastab: „Nähtavasti oli ta suurepärase organisaator. Esmajoones oskas ta organiseerida ennast, jaotada oma aega, et jõuda hästi õppida, palju lugeda ja juhatada ühiskondlikku tööd. Ta oskas ka tantsida. Ainult organiseerimisvõime tõttu osutus lihtne, tavaline poiss sääraseks sangariks.“

Õpilane Niina E., kes töötas Ljuba Ševtsova kuju kallal, ütles: „Hakkasin oma Ljubat armastama niivõrd, nagu oleks ta mu õde. Näen teda isegi unes, ja kui ärkan, näib mulle, nagu oleksin temaga äsja rääkinud. Kui kahju on mul temast: kui palju temas oli elu, energiat, kui palju ta oleks võinud tuua kasu, ta oli nii tark, nii osav. Ja surra ta muidugi sugugi ei tahtnud. Ent kuidas ta vihkas sakslasi!“

Nii võib rääkida ainult tõesti intiimselt-lähedaist. Õpetlikem on aga see, et seda lugeja intiimset lähedust teose kangelasega tundsid mitte ainult esinejad („ettekandjad“), vaid ka kõik kuulajad, klass tervikuna. See nähtub koosolekule järgnevast muljete vahetamisest, kus ühehääleliselt vihjati „tõelisele sarnasusele“ ettekandjate ja nende lemmikkujude vahel. Toome kuulajate täpsed sõna-sõnalised arvamused: „Jugu D., heledas seelikus ja tikandustega pluusis, rangete kiirgavate silmadega, mustade juuksepalmitutega, rahulik, kindla hoiakuga, nõudlik enese ja teiste suhtes, keda kõik austavad,“ — kas see pole tõeline Ulja?

Niina E. on üha heas meeleolus, ta alatasa naeratab, vahetunnil on alati kuulda tema naeruheli; ise ta ütleb, et sageli ta põsenukid valutavad naerust, aga ta ei või olla tõsine. Ta vaatab, hüppab ja naerab täpselt nagu Ljubka. Ja Niina ise mõtleb, et ta on tõeline Ljubka Ševtsova.

Isegi Mila T., tütarlaps, on õpilaste arvates Olegi sarnane. „Ta on loomult organisaator, tal on poisilik naeratus alles üsna lapselikul näol, tal on korrapäraste joontega, nagu marmorist nägu, vali, tõsine, mõnikord lapseliku pilguga.“

Olgugi, et need sarnasused on vähe põhjendatud, olgugi, et need on alaealiste unistava kujutelma vili, ent selles väljendub väga veenvalt meie noore lugeja sugulus Fadejevi teose kangelastega, see räägib nende kangelaste elulisusest,

Fadejevi kujude hiiglaslikust kasvatuslikust mõjust, kuna need kujud haaravad täielikult meie noorsoo kujutluse ja tunded. Siit nähtub, et need kangelased on meie nõukogude laste ihu ihust ja veri verest. See on sügav tõde.

Need on „peaaegu lapsed“, toonitab Fadejev.

Neil on seljataga kool, nõukogude lapsepõlv, ja see on kõik. Nad olid vaid tavalised nõukogude koolilapsed. Kas selle teadmisesest piisas, et kujutleda seda iseloomutugevust, mida väljendasid need alaealised sõja ajal? ²⁴ Ei. Tuleb meelles pidada — see on tähtsaim —, et neid kasvatati koolis, mille lõi Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, ja et kõrvuti kooli ja koduga neid kasvas kogu nõukogude kord.

NÕUKOGUDE KASVATUSE JÕUD.

Krasnodonlaste epopöa pole ainuke episood meie koolinoorsoo sangarlikust käitumisest Suure Isamaasõja päevil.

Kohe sõja esimesist päevist arenes meie noorsoos laialdane liikumine Punaarmee abistamiseks. Algul meie alaealised ja noorurid lihtsalt sööstis rindele, sealt aga saadeti neid tagasi koju ja kooli.

Ent reas kohtades, sündmuste objektiivse käigu mõjul, olid paljud lapsed sunnitud võtma osa Suurest Isamaasõjast ja teadlikult panema oma elu kaalule üldise ürituse kasuks. Säärased olid partisanisalkade luurajad, Moskva lapsed, kes ennastsalgavalt kustutasid fašistlikke pomme, noored leningradlased, kes ehitasid barrikaade ja kandsid teateid läbi rindejoone. Igaveseks jäävad ajalukku püsima meie noorte sangarite nimed, nagu Kostja Kravčuki oma, kellele verest tühjaks jooksvad, raskesti haavatud sõdurid usaldasid rügemendi lipu. Riskerides eluga, hoidis pioneer Kostja Kravčuk lippu alal, ja kui Punaarmee vabastas Kiievi, tõi poisike lipu ära. „Lugejad, heitke pilk alaealise hinge, kes võttis enda peale nii vastutusrikka ja ohtliku ülesande,“ kirjutab „Pravda“ juhtkiri 5. juunist 1944. a. „Mida pidi taluma ja ületama poiss kahe hirmsa aasta jooksul linnas, mille olid okupeerinud sakslased! Milliseid tundeid tuli tal üle elada, milliseid mõtteid mõelda! Kõigest sai Kostja Kravčuk üle, emale ega sõbrale ei hinganud ta sõnagi sellest, mis peitus ja pakitses ta hinges. Säärane mehisus, säärane enesevalitsemine, säärane distsiplineeritus on tõelise sõjamehe võimete kohane. „Kostja väärib seda, et meie — Punaarmee sõdurid — suruksime tänutundes ta kätt nagu sõduril,“ nii kirjutas väeosa kapten, teatades Kiievi pioneeeri teost.

„Või Vanja Andrianov, Mihhailovski küla 13-aastane elanik, kes tungis läbi sakslaste varitsussalga ja jooksis tule all jõeni, kus asusid punaarmeeelased, et meie võitlejatele avastada vaenlase kurikavala plaani?“ ²⁵

Palju meie lapsi on hukkunud võitluses, surres nagu sõdurid, nagu tõelised võitlejad. Aga suurem hulk neist, tänu meie valitsuse hoolitsemisele, päästeti tagalas, kus neile olid loodud kõik vajalikud tingimused koolitöö jätkamiseks.

²⁴ „Literaturnaja Gazeta“ nr. 18, Uue inimese jooned.

²⁵ Nõukogude laste sangarlusest sõjapäevil vaata E. Kononenko suurepärase artiklit „Au nõukogude lastele“, „Pravda“, 31. maist 1945.

Ja siin, tagalas nad leidsid endile tööd, mis oli kasulik riigile ja väga hinnatav lastele enestele kasvatuslikus suhtes. Tuhandeid tonne vanametalli, mida meie lapsed sõja-aastail kogusid tehaseile, tonne ravimtaimi ja tuhandeid tühje rohudepudeleid apteekidele ja haiglatele; abi külvitöödel, põldude eest hoolitsemisel, saagi korjamisel, kaevude kaitse, osavõtt puude varumisest oma koolidele, sõdureile soojade esemete kudumine, töö kaitsetöökodades, abi haavatud sõdurite eest hoolitsemisel haiglates; abi punaarmeerlaste perekondadele ja invaliididele, võitlejaille rindele kirjade saatmine, mis olid täis armastust ja mehisust, mis kutsusid üles püsivusele ja vaenlasele kättemaksmisele; löbustuste arvel kogutud säästude kaitsefondi maksmine — säärased on meie laste õilsa patriootilise tegevuse mitmekesised väljendused meie kodumaa raskel ajastul. Kuid siin pole loetletud veel kõik. Seltsimees Stalin märkis tänuga neid tegusid oma lühikestes kokkuvõtlikes kirjades lastele.

Nii elasid ja töötasid meie lapsed sõjapäevil. Karmil tunnil liitusid nad tihedalt oma emade, isade, vendade ja õdedega ja andsid oma tagasihoidliku veeringu rahva suureks sangariteoks. Samal ajal õppisid nad püsivalt. Nad õppisid, tundes puudust õpikuist, vihikutest, sageli halvasti köetud koolides, väga raskeis elutingimuis, kannatades raskeid elamusi, hingevapustusi, õppisid ka evakueerituina ja poolpurustatud koolides ning pommivarjendeis.

Praegu, kommunistliku ehitustöö uuel etapil, õpivad meie koolilapsed, komso-moli ja pioneeriorganisatsiooni kutsel, veel püsivamalt teaduse aluseid, töötavad oma ideelise silmaringi laiendamisel, et tõusta uute grandioossete ülesannete kõrgusele, millised on seatud meie kodumaa ette. Koolitööst vabal ajal aga annavad nad oma panuse nõukogude rahva suure ülesehitustöö mitmekesisemal harudel: nad ilustavad oma koolide ümbrust aedadega, radiofitseerivad kolhoose, abistavad saksa okupantide poolt purustatud koolihoonete remondil ja taastamisel, on kolhoosides abiks künnitöödel, saagi koristamisel ja selle säilitamisel, sisustavad oma kooli kabinette omavalmistatud näitlike õppevahenditega, abistavad nõukogude valimiste ettevalmistustöödel ja valimiste läbi viimisel jne. Nii õppides maast madalast andma oma jõudu üldiseks heaoluks, kasvatatakse meie kodumaa ustavaid poegi ja tütreid, kes on võimelised kodumaa kutsel täitma iga ülesande, milliste raskuste ja ohtudega see ka seotud oleks.

Ülemaailma-ajalooline kuulsus, mille on võitnud meie rahvas-võitja, kuulub tunduval määral ka meie lastele, keda on suurepäraselt kasvatanud meie kool, meie õpetaja. Meie koolilaste tagasihoidlikud, kuid suured teod kaugel tagalas lähevad ajalukku, samuti kui Zoja Kosmodemjanskaja, kapten Gastello, Aleksandr Matrossovi jt. surematud kangelasteod. Nende tegude järgi saavad meie järeltulijad otsustada nõukogude riigi noore sugupõlve käitumisest kodumaale raskeimate sõjaliste katsumuste hetkil, uue inimese sügavast õiisusest ja kõrgestimoraalsest kujust, missugune on meie maal kasvanud suure sotsialistliku ehitustöö aastail. Nende tegude järgi võib ja peab otsustama ka nõukogude kooli, nõukogude õpetaja jõust, nõukogude kasvatusel jõust.

Pole ime, et meie kooli kasvandikud suhtuvad temasse sügava tänutundega.

Meenutame Serjoža Tjuleninit ja Valja Bortsi, kes jooksid oma endisesse kooli, et sealt paremini näha linna tungivaid saksa vägesid. „Ja neis tühjades

klassides, tühjade koolipinkidega ruumides, millistel oli veel spetsiifiline kooli hõng, tundus järsku Serjožale kui ka Valjale see maailm, milles nad olid kasvanud, mis kuulus kindlasti neile ja mis näis nüüd neile igaveseks kadunud olevat. See maailm tundus kunagi nii igapäevasena, nii tavalisena, koguni igavana. Ja järsku seisis ta nende ees nii kordumatult toredana, vabana, täis siiraid ja puhtaid suhtumisi nende vahel, kes õpetas ja kes õppis... Ja Serjoža ning Valja südamed avanesisid hetkeks, täis armastust sellele kadunud maailmale ja ebaselget hardust selle kõrgesti püha maailma ees, mida nad omal ajal ei osanud hinnata.²⁶

Säärased soojad tunded iseloomustavad kogu nõukogude lastepere meeoleolu, kellelede nõukogude kool on teiseks koduks perekonna kõrval.

Et tunda meie õpilaste säärase meeoleolu kogu uudust ja tähtsust koolist lahkumisel, piisab sellest, kui meenutame külluses olemasolevaid mälestusi neilt, kes on lõpetanud vana kooli. Need mälestused on reeglina täis kibedustunnet ja raevu.

„Otsimisaastais,“ kirjeldab Šatski, millise südamevärinaga, milliste salajaste mõtetega õpilane läheb kooli.

Õpilane unistab sellest, et mingi kõrvaline jõud päästaks ta koolist. Säärase jõuna kujutleb ta tuld, milles kool hukkub.

„Kujutlen endale pilti: põlenud aknad väljalöödud klaasid, ümber seisavad õpetajad nukrate nägudega. Teen silmakirjaks kurva näo ja lahkun. Õppetundideks valmistada pole vaja. Õppimine katkeb pikaks ajaks.

Ent ei! Ta seisab nagu alati, oma kolme korrusega, sammastega. Midagi pole parata. Sisenen ja allun üldisele meeolule: „teenimine ametlikus asutuses“, milleks oma olemuselt oli meie kool...“

Kas pole mürgine ja hävitav lause: „teenimine ametlikus asutuses“, ent see on vaid algus, mida kaugemale, seda põlevama vihkamisega paljastab Šatski samm-sammult meie ees selle „teenimise“ või „ametikohuse täitmise“ kõik jooned.

Õpetajate ja õpilaste vahel avalikult toimuva sõja, kaebuste ja tüssamiste õhkkond ümbritses tiheda uduna lapsi vana gümnaasiumi seinte vahel. Sellest õhkkonnast lahkus noormees, Šatski sõnade järgi, raske pärandusega, mürgitatuna, oskuseta töötamiseks, passiivsena ja jõuetuna, varustatuna terve rea vaimsete pahedega, mis kokkuvõetuna andsid moonutatud, murdunud inimese.²⁷

Vastukaaluks sellele, suhtudes suure südamiikkuse ja liigutava õrnusega oma kooli, avaldavad meie õpilased suurt arusaamist kooli orgaanilisest seosest uue, sotsialistliku ühiskonnakorraga, milline on selle kooli loonud. Uhe meie autori väljendus sellest on väga lihtne, aga tabav: „Siin on kõik omad. Siin on kõik oma, kõik, kõik, kõik!“ Nõukogude kool on tõeline rahvakool. Seepärast armastavadki lapsed teda nagu oma rahvast, oma kodumaad, oma kodukollet.

²⁶ „Literaturnaja Gazeta“ nr. 18, Uue inimese jooni.

²⁷ Šatski, Otsimisaastad, lk. 36—39.

Pärivus, keskkond ja kasvatus.

A. PINT.

Pärivuse, keskkonna ja kasvatuselise omavahelise sõltuvuse ja tähtsuse küsimus, millist osa nad etendavad isiksuse kujunemises, pakub kõige üldisemat huvi, eriti aga õpetajaskonnale, kes tegeleb inimesikuse kujundamisega — kasvatusel ja õpetusega. Ent see probleem on keerukas, vastutusrikas ja kaugeltki veel mitte küllaldaselt läbi uuritud.

Selle probleemi lahendamisel kerkivad meie ette järgmised keerukad ja sügavad küsimused:

Milline osa on pärivusel inimesikuse kujunemisel?

Mis on antud ja mis on ette määratud pärivuslike tegurite poolt?

Milline osa on looduslikul ja ühiskondlikul keskkonnal inimese kujunemisel?

Millised on kasvatusel piirid ja võimalused?

Milline on kõigi nende mainitud tegurite koostoime isiksuse kujunemisel?

Kõnesoleva probleemi lahendamise suhtes leidub teaduse ajaloos kaks diametraalset vastupidist seisukohta.

Esimese, 18. saj. ja 19. saj. algul valitsenud teooria olemus seisneb väites, et kõik inimesed sünnivad maailma ilma ideedeta, ilma kirgedeta, ühesuguste vaimsete võimetega, kõik, mis nad omandavad, nad omandavad kõikvõimsa kasvatusel abil. Selle suuna, mida me nimetame optimistlikuks, vormeliks on:

„Pärivus on võimetus — kõikvõimas on kasvatus.“

Selle vaate kõige silmapaistvamateks esindajateks olid John Locke ja Helvetius.

17. saj. inglise filosoof ja pedagoog John Locke eitab ideede sünnipärasust. Ta väidab, et äsjasündinu hing sarnleb puhtale tahvlile (*tabula rasa*). „Üheksa kümnendikku inimestest, keda me kohtame,“ ütleb Locke, „on muutunud selleks, mis nad on — s. o. headeks või kurjadeks, kasulikeks või kõlbmatuiks, ainult tänu kasvatuskunstile.“ Kasvatus on kõikvõimas, ta tekitab hiiglasuure erinevuse inimeste vahel. Laps on vahataoline, mis võib võtta igasuguse kuju kasvataja kätes. Looduslikult on inimestel võrdsed vaimsed võimed. Nad on vabad eelarvamustest ja eksimustest. Kasvatusel abil on võimalik teha neid õnnelikeks ja vooruslikeks.

Aga meie leiame Locke'i juures ka mõtteid, mis ei eita täielikult looduslikke iseärasusi. Ometigi omistas ta kõige selle juures otsustava tähtsuse kasvatusel.

Samu ideid, kuid palju teravamalt, resoluutsemalt ja järjekindlalt arendab 18. saj. tuntud prantsuse filosoof-materialist Helvetius,

teose „Vaimust“ autor. Ta eitab täielikult pärivust ja absolutiseerib kasvatusetähtsust.

Helvetius väidab nagu Locke'gi, et inimene sünnib ilma ideedeta, ilma kirgedeta. Kadeduse, ihsuse, auahnuse, kõrkuse ja kuulsuse kired on sündinud ühiskonnas. Nad ei anna end tunda hällis ja jäävad sellele tundmatuiks, kes kasvab üles väljaspool ühiskonda. Samuti sünnib inimene ilma karakterita. Oma harjumuste ja karakteri eest ta on tänu võlgu kasvatusetele.

Kõigil inimestel on ühesugused vaimsed võimed, ent ei leidu kaht inimest, kes oleksid saanud ühesuguse kasvatusete. Helvetius ütleb: „Arvatakse, et lastete antakse ühesugune haridus neil juhtudel, kui nende juurde võetakse ühine kasvataja, kes õpetab neid tähti tundma, lugema ja katekismust vastama.“ Filosoof arutab teisiti. Ta räägib sellest, et laste tõelised kasvatajad on asjad, mis neid ümbritsevad. Ent need asjad ei ole ühesugused kahele inimesele. Helvetius kirjeldab perekonda, mis koosneb isast, emast ja kahest pojast. See perekond läks mägedesse. Isa vanema pojaga läks otse üle mäeseljändiku, aga ema koos noorema pojaga eelistasid tasasemat teed ümber seljändiku. Objektid, mis neid sel teel ümbritsesid ei olnud ühesugused. Loomulikult avaldasid need objektid neile erinevat mõju.

Sel viisil kaks samadest vanematest sündinud last, kes elavad täiesti ühesugustes tingimustes, alluvad ometigi erinevate objektide mõjudele. Helvetius ütleb: „Inimeste tõelised kasvatajad on aistingud.“ Kuid vähe sellest, et meeleorganitele toimivad objektid on erinevad. Erinev on ka kahe inimese hinge seisund ümbritseva maailma objektide tajumise momendil. Ühed ja samad objektid mõjuvad erinevatele inimestele erinevalt. Nimelt seepärast ei ole võimalik, et üks võiks saada niisamasugust kasvatuset kui teine.

Noorsoo kasvatajate hulka arvab Helvetius seisukoha, mida inimene omab ühiskonnas; riigivalitsemise vormi, kus inimene elab; kumbed, mida see valitsemisvorm rahvas sünnitab; ühiskonna, millega inimene on seotud; tema sõbrad, raamatud, mida ta loeb jne.

Helvetius avaldab terve rea huvitavaid kaalutlusi küsimuses, kuidas riigikord mõjutab isiksuse kujunemist. Ta väidab, et vaba valitusviisi juures on inimesed siirad, ausad, vooruslikud ja humaansed, aga despootse valitusviisi juures valelikud, alatud, nurjatud, arad ja talenditud ning see erinevus nende iseloomus on erineva kasvatusete tulemuseks, mida nad saavad nende valitsemisviiside juures. Mõistuse ebavõrdsus sõltub Helvetiuse arvates erinevast kasvatusetest, mida inimesed omandavad ja on selle erineva kasvatusete otseseks tulemuseks. Tema arvates on kasvatus kõikvõimas, ta teeb meid selleks, mis me oleme. Kasvatusetele ei ole midagi võimatu, ta paneb isegi karu tantsima.

Kasvatusete ja hariduse kõikvõimsuse tunnustamine on karakterne kogu 18. sajandile.

Selle nn. optimistliku tendentsi vastu on teine, diametraalselt

vastupidine teooria, mis hakkas arenema 19. saj. teisel poolel ja 20. sajandi algul. Seda nimetatakse pessimistlikuks, ja tema olemus seisneb väites, et kõikvõimsad on pärivuslikud või keskkonna mõjurid, kusjuures kasvatusel pole mingit tähendust. Siin kohtame kaht suunda. Esimene suund kinnitab, et arenguprotsessil midagi uut ei teki, teostub vaid ainult see, mis eos juba on antud, mis oli ette määratud pärivuslike tegurite poolt.

Nii ütleb Ribot, et tõeline karakter on sünnipärane ja ei muutu kunagi. Analoogilist käsitelu võime leida paljudel kodanlikel õpetlastel. K. Bühleri teoses „Lapse vaimne areng“ on väidetud, et „leidub inimesi, kes noorusest peale parandamatult kalduvad hulkurlusele ja vargusele“. Need inimesed on autori arvates „saatusliku pärivuse lõugade vahel, mis täiesti seaduspäraselt kandub edasi põlvest põlve“.

Vähe sellest, Bühler väidab, et „vanemad, kelledest üks on varas, sünnitavad poegi, kes tingimata omavad sama saatuslikku iseloomujoont“.

Sellesama pessimistliku kontseptsiooni teine suund kuulutab, et inimese kujunemise määravad elutingimused, keskkond. Isegi inimese füüsilised jooned kujunevad olenevalt isiksuse välistest arengutingimustest.

Pessimistliku suuna kaasaegseteks epigoonideks on pedoloogid oma fatalistliku teooriaga inimese saatuse tingitavusest pärivuslikest mõjuritest ja mingist muutmatust keskkonnast.

Pedoloogid väidavad, et lapse areng on kolme faktori: vanuse, pärivuse ja elutingimuste tulemuseks. Nad räägivad sellest, et lapsi ei saa kooliga kasvatada ega ümber kasvatada. Kool on võimetu. Kasvatus ei saa midagi muuta selles, mis on ette määratud pärivuse ja muutmatu keskkonna poolt.

Küsimusele sellest, kuidas seletada õpilaste edasijõudmatust, miks õpilased jäävad teiseks aastaks klassi, vastasid pedoloogid, et edasijõudmatus ei teki kooliajal, et ta on ära määratud ebasoodsaist pärivuslikest ja keskkonna mõjudest, milledele allub isiksus.

Tekib küsimus: millega seletada seda fakti, et 17. ja 18. saj. ning 19. saj. alguse kodanlikud õpetlased seisid kasvatusel võimaluste suhtes optimistlikul seisukohal, kinnitades selle kõikvõimsust, eitades samal ajal või teravalt piirates pärivusliku faktori tähtsust, aga 19. saj. teisel poolel ja 20. saj. algul hakkasid koondama diametraalselt vastupidiseid vaateid, jutlustades kasvatusel võimetust ja pärivuslike ning keskkonnafaktorite kõikvõimsust.

Selle fakti seletust tuleb otsida kodanliku revolutsiooni enda seisukorrast 17., 18. ja 19. saj. alguse perioodil, mil ta võitles oma eluõiguse eest feodaalse ideoloogia ja feodaalsete ühiskondlike suhete vastu, ja reaktsioonist 19. saj. teisel poolel ja 20. saj. esimesel poolel, millele see kodanlus sellal asus.

Vaatleme esmalt pärivuse küsimust. Kuulus vene õpetlane Timir-

jazev mõistab pärvuse all nii organismi funktsioonide kui ka füüsilis-keemiliste iseärasuste säilimist ja edasiandmist nii välisele kui ka seesmisele organismi ehitusele. Sellele definitsioonile Timirjazev ise, samuti ka kaasaegne teadus lisab mõningad täpsustused ja täiendused. Uks neist väidab, et uus indiviid ei omanda täpselt oma esivanemate jooni. Teine, väga oluline täiendus kõlab: pärvust ei või mõista kui miskit täiesti vastupidist muutlikkusele. Kolmas korrektiiv puudutab küsimust, kas laste ja nende vanemate ühised jooned võib kanda pärvuslike mõjude arvele.

Sellele küsimusele vastab teadus, et pärvusliku alla tuleb kanda ainult need omadused ja tunnused, mis on geneetiliselt tingitud, s. o. eeldustest, mis elusolendite juures antakse edasi eostatud muna kaudu. Sellega seoses tuleb vaadelda, kas mõisted — „sünnipärane“ ja „pärvuslik“ on identsed. Vastamiseks küsime esmalt: kas loote arenguprotsessile avaldavad mõju ema elutingimused — töö, selle kestus, raskus, töö iseärasused ja hügieeniline režiim, puhkus või selle puudumine raseduse ajal, toitumustingimused jne. Sellele küsimusele saab ainult jaatavalt vastata.

Kõigi nende tingimuste paranemine on ühiskonna arengu tulemuks. Järelikult — sünnipärase ja pärvusliku mõisted ei ole identsed, esimene on teisest laiem.

Ühiskondlikud suhted, mis raseduse ajal soodustavad soodsate töö- ja elutingimuste loomist emale, mõjuvad mingil viisil ka sellele, millisenä sünnib laps.

Ja teine küsimus. Kas oleme õigustatud vanemate ja nende järeltulijate teatud ühiste moraalses palges, iseloomus jne. esinevate joonte puhul järeldama, et need jooned on pärvuslikult tingitud?

Me peame sellele vastama täiesti eitavalt, sest leidub palju muid võimalusi nende sarnasuselementide tekkimiseks. Laps elab koos oma vanematega. Vanemate iseloom mõjutab lapse iseloomu kujunemist. Nende moraalne pale avaldab mõju lapse moraalse pale kujunemisele.

Eeskujuga, mida vanemad lapsele pakuvad, režiim, mis nad tema ümber loovad, tema kapriiside ignoreerimine jne. avaldavad väga suurt kasvatavat mõju lapsele.

Kuulsa vene pedagoogi Lesgafti teoses „Perekonna-kasvatus“ on esitatud kooliõpilaste teatud tüpoloogiat, kusjuures ühtlasi on märgitud nende kasvatus tingimused, mis perekonnas on soodustanud nende või muude isiksusjoonte kujunemist.

Seal on näiteks esitatud, kuidas vanemate poolt lastele antavad tegelikud silmakirjalikkuse õppetunnid soodustavad laste kujunemist silmakirjalikeks inimesteks.

Ent sellest ei saa järeldada, et laste silmakirjalikkus on päritud vanematelt. Endastmõistetavalt kannab laps nende isiksuste pitserit, kes teda kasvatavad, kuid see ei tähenda, et kõik need iseloomu, tahte, mõistuse kõlblad jooned on ta pärinud.

Veel üks küsimus: kas oleme õigustatud loomariigi kohta kindlaks tehtud pärivusseadusi üle kandma inimühiskonnale?

Ka see oleks täiesti ekslik.

Engels oma „Looduse dialektikas“ ütleb, et loomad parimal juhul jõuavad vahendite kogumiseni oma oluluseks, inimene aga toodab vahendeid oma oluluseks selle sõna kõige laiemas mõttes. Looduse ja ühiskonna arengu seadused on erinevad ja seepärast ei ole võimalik kanda loomaühiskonna eluseadusi inimühiskonnale. Küsime veel: kas inimese juures on pärivusel sama tähtsus kui loomade juures? Ka sellele küsimusele tuleb ainult eitavalt vastata. 19. saj. suur vene pedagoog Ušinski, vaadelles pärivuse ja kasvatuse küsimust, osutas sellele, et pääsuke, kes kunagi pole näinud, kuidas tema vanemad või teised pääsukesed ehitasid pesa, ehitab selle täpselt samuti, nagu seda tegid miljonid pääsukesed enne teda, kui tal aga leidub selleks sobivat materjali.

Aga kui euroopa suurima kunstniku laps imikuna viia Hiinasse, siis, kasvatatud Hiina tingimustes, ta hakkab joonistama hiinlase, aga mitte eurooplase viisi, ta ei avalda kõige vähematki arusaamist perspektiivist, mis tema vanemaile oli võib-olla väga omane.

Kui suurima muusiku väike laps viia metslastest asustatud saarele, siis metsikud, kuulmisele teravad helid, milledest algab tema muusikaline looming, jäävad väga kaugele tema vanemate muusikalisest kultuurist.

Euroopa komfordiga harjunud, kõrgelt haritud ja kõrge kultuuriga inimese laps, kes on viidud metslaste juurde, ehitab samasuguse onni, nagu ehitavad teda ümbritsevad inimesed. Seega on valdavaks teguriks isiksuse kujunemiseks mitte orgaaniline pärilikkus, vaid ajalooline järgivus. Kasvatuse abil omandab inimene seda, mis oli kätte võidetud tema esivanemate poolt, ta rikastub enne teda elanud miljonite inimeste kogemustega.

Küsime; kas on alust väitmiseks, et inimene sünnib tahtenõrgana või tahtejõulisena, tigidana või heana, mehisenä või argpüksina, filosoofina või poeedina?

Kas on alust tunnustada, et ta sünnib sünnipärase ideedega?

Vastus võib olla ainult eitav. Pole mingisugust alust sellisteks väideteks.

Aga kas on alust, et laps midagi ei päri oma vanematelt?

Ka selleks väiteks puudub alus. Väga olulisi korrektiive Locke'i ja Helvetiuse väidetele toovad silmapaiste 18. saj. prantsuse materialist Diderot ja kuulus vene kriitik Belinski. Diderot ütleb, et Helvetiuse kõigil arutlustel on õiged eeldused, nad on arukad ja sügavale tungivad, kuid järeldused on ekslikud.

Helvetius väidab, et kasvatus tähendab kõik. „Ütelge paremini,“ parandab Diderot, „et kasvatus tähendab palju.“ Helvetius väidab, et inimese organisatsioon, s. o. tema konstitutsioon, tema looduslikud iseärasused ei tähenda midagi. Diderot' parandus kõlab: „Organisat-

sioon tähendab vähem kui tavaliselt mõeldakse." Helvetius ütleb, et kasvatus on ainukeseks inimeste-vahelise erinevuse põhjuseks. Diderot parandab teda: „ütelge paremini, et kasvatus on üks peamisi inimeste-vahelise erinevuse põhjusi.“

Kritiseerides Helvetiuse väidet, organisatsioon ei tähenda midagi, aga kasvatus tähendab kõik, Diderot ütleb, et pole võimalik varustada hurdakoera linnukoera haistmismeelega, ei ole võimalik varustada linnukoera kiirusega, mis on omane hurdakoerale. Ükskõik, mis te ka ette võtaksite, linnukoerale jääb tema peen arenenud haistmine aga hurdale tema jalgade kiirus.

Belinski, vaadeldes Locke'i väidet selle kohta, et äsjasündinud laps on puhta tahvli taoline, ütleb, et kui nõustuda selle väitega, siis tuleb ütelda, et kirja laad ja mõte sellel tahvil sõltub mitte ainult kirjutaja oskusest, vaid ka tahvli enda headusest, materjali iseärasustest, millest ta on valmistatud. Osutades sellele, et pookimise abil võib sundida metsõunapuud kandma maitsvaid ja suuri õunu väikeste ja hapude asemel, aga ei ole võimalik panna tamme õunu kasvatama ja õunapuud tõrusid kandma. „Napoleoniks või Shakespeare'iks peab sündima, aga pole mitte võimalik end teha,“ tähendab Belinski.

Belinski viimased sõnad vajavad olulist täiendust. Selleks, et inimesed, kes omavad Napoleonile ja Shakespeare'ile omaseid karakteri jõu ja sügavuse algeid, võiksid saada Napoleoniks ja Shakespeare'iks, on vajalikud teatud, nende annete arengule soodsad ühiskondlikud tingimused. Nende puudumisel kõige hiilgavamad alged ja anded hävivad, ei arene või saavad hoopis teistsuguse arengu osaliseks.

Küsitakse, millega siis sünnib inimene maailma? Laps sünnib psüühiliseks arenguks teatud vajalike eeldustega, teatud võimalustega arenguks. Kui ta sünniks valmis psüühiliste omaduste ja vormidega, siis arengut tõepoolest ei saakski olla. Tuntud prantsuse keemik Lavoisier kirjutab: „Inimene sünnib tunnete ja võimetega, aga tal puuduvad sünnipärased ideed, tema aju on puhas tahvel, mis pole saanud veel mingeid muljeid, ent ta on nende vastuvõtuks valmis.“ Laps sünnib kõne algetega, ent need alged ei määra ette, milline kõne tal areneb. Kui viia vene või eesti lapsuke Hiinasse ja ümbritseda teda hiina keelt rääkivate inimestega, siis ta hakkab rääkima hiina, aga mitte vene või eesti keelt.

Lapsel on teatavad huvid. Millest nad sõltuvad? Kas neid võib lugeda pärandatuiks?

Vaadeldge vene lapse huvisid enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobri-revolutsiooni, kõrvutage neid nõukogude laste huvidega ja neid viimaseid inglise ja prantsuse laste omadega ja te näete, et selle või teise põlvkonna huvid kannavad endal teatud ajastu, teatud ajalooliste elutingimuste pitserit.

Inglise lapsed.

- 8-aastane poiss: Tahan saada pagariks. Ma armastan kooke ja süön neid palju.
10-aastane tütarlaps: Hea oleks mrs. Rockefelleriks saada, sest ta on rikas.

Prantsuse lapsed.

- 12-aastane tütarlaps: Tahan papa sekretäriks olla, kuni lähen mehele.
15-aastane poiss: Tahaksin saada rikkaks.

Vene lapsed enne Oktoobrirevolutsiooni.

12-aastane poiss: Tahaksin olla niisugune nagu meie õpetaja. Ta ei suitseta ega joo.

Gümnaasiumi õpilane, tütarlaps: Unistan olla rahvamassist kõrgemal ja viia teda enda järel.

Sama: Tahan olla lenduriks. See on mu tõsine, kuid võimatu soov.

Nõukogude lapsed.

Njura Narjadova (13 a.): Tahan olla meie Stalini sarnane. Ta ju hoolitseb laste ja kogu Nõukogude Liidu eest.

Liidi Vassiljeva (11 a.): Vorošilovi, marssali sarnane tahan olla. Ta on julge, vahva inimene. Ta sõdis selle eest, et meil oleks hea ja rõõmus elu.

A. Kulakov (13 a.): Ma tahan Stahhanovi sarnane olla. Mulle meeldib, kuidas ta suurepäraselt töötab.

Lenja Rõbakov (15 a.): Ma tahan olla aus, julge ja kasulik töötavale rahvale. Muidu ei maksa maa peal eladagi.

Kas võib arvata, et inimese tahe ja karakter on pärivuslikult ette määratud?

Selliseks väiteks puuduvad igasugused alused. Lapse isiksuse omadused kujunevad tema elukäigul, kasvatuse protsessil, tema arengu nende eelduste alusel, milledega ta tuleb ilmale.

Kas võib arvata, et Oblomov omandas oma vanematelt oma iseloomujooned ja et need päritud omadused oleksid avaldunud ühiskonna arengu igasugustes tingimustes, igasuguse elukorralduse ja igasuguse kasvatuse juures? Või, kas leidub alust arvata, et Oblomov oli kõige tavalisem poisike, kellest teatud tingimustes kujunes isiksus, keda kirjeldab Gončarov, aga teistsugustes ühiskondlikes tingimustes, teistsuguse kasvatuse korral oleks temast kasvanud täiesti teistsugune inimene, täiesti teistsuguste tahte- ja karakteriomadustega. Meie peame teist väidet õigemaks. Sünnipärased võivad olla mingid närvikava iseärasused. Need närvikava iseärasused võivad avaldada teatud mõju karakteri, tahte, temperamendi kujunemisele. Milleks see mõju kujuneb, sõltub inimese arengutingimustest.

Tuleb silmas pidada, et ka kasvatuse tingimused võivad omakord mõjutada ergukava, kas kõvendada või nõrgendada seda.

Täiesti õige formuleeringu pärivuse osale isiksuse kujunemises andis ukraina psühholoog Kostjuk. Ta väidab, et pärivus võtab osa

isiksuse arenguks eeltingimuste loomisest, aga ei määra ette seda arengut fataalselt.

Millise vaimu, tahte, tunde, karakteri, maailmavaate, millised moraalsed omadused omandab indiviid, kelleks ta elus kujuneb, ei ole sünnil märgitud, ei ole pärivuslikult ette määratud.

Kõnes on ühiskondlik inimene; tema elutingimused, ühiskondlik praktika ja selle praktika mõtestamine ideoloogias, — just see on oluline ja peamine, mis tema isiksust kujundab.

„Saksa ideoloogias“ osutab Marx, et küsimus sellest, kas õnnestub Raffaeli-taolisel indiviidil arendada oma talenti, sõltub täielikult nõudmistest, mis omakord sõltuvad tööjaotusest ja sellest olenevatest inimeste hariduse saamise tingimustest. Ja tõepoolest, ei ole alust kahelda selles, et kümned Raffaeli-taolised talendid läksid olematusse, mitte midagi maailmale andes ainult seepärast, et nad elasid ühiskondlikes tingimustes, mis ei soodustanud nende annete arengut. Ja vastupidi, soodsad ühiskondlikud tingimused tingivad talentide õitsele puhkemist. Mitte põhjusega ei öelnud Engels renessansi ajastu kohta, et see oli aeg, mis vajas gigante ja mis sünnitas teaduse, vaimu ja karakteri gigante. Mitte põhjusega ei osutanud ta „Kommunismi printsiipides“ sellele, et majandus, mida juhitakse kogu ühiskonna poolt plaanikindlalt ja ühiskonna huvides vajab uusi inimesi ja sünnitab neid.

Võtke sajad ja tuhanded meie aja inimesed, kes hiilgavad teaduse, kunsti, sõjaasjanduse, tehnika, spordi jne. aladel, võtke nende hulgast, kes sündisid enne Oktoobrirevolutsiooni, neid, kes väljusid rahvast ja küsige endalt: kelleks nad oleksid saanud, kuidas oleks arenenud nende elu vene tegelikkuses enne Oktoobrirevolutsiooni ja kelleks nad said, kuidas hargnes nende elu kaasaegse tegelikkuse tingimustes?

Sotsialistlik kord avas ammendamatu lätte töörahva hulgast võrsunud talentidele, kes kapitalismi ajal hävisid viletsuse ja puuduse survele. Nõukogude võimu ajal tõusis rahva keskest esile kümneid tuhandeid andekaid organisaatoreid, riigitegelasi, majandusmehi, teadlasi, väejuhte, kunstnikke, insenere, õpetajaid, agronoomi.

Nõukogude riik tagas täieliku võimaluse isiksuse võimete ja loovate jõudude arenemiseks. Toome sellest vaid mõne näite.

Huvitav on P. Kalinkina elutee. Ta oli kirjaoskamatu talutüdruk. Pärast Oktoobrirevolutsiooni linna tööd otsima ja sai vabriku sööklas kokaõpilase koha.

Uhtaegu õppis tütarlaps üldhariduslikus koolis. Peagi sai andekas, töökas Kalinkina kokaks, hiljem aga tööliste toitlustamise osakonna juhatajaks. 1938. a. valiti Kalinkina Čeboksarõ linna nõukogusse ja siis VNFSV Ulemnõukogu saadikuks.

Mihhail Issakovski, VNFSV Ulemnõukogu saadik, luuletaja, Stalini preemia laureaat, kirjutab enda kohta järgmist:

„Ma elasin seal — kehvade põldude keskel,
kus kõik teed kadusid udus,
kus emad, lapsi äiutades,
nende kurvast saatusest laulsid.
Maalapike, ader ja äke —
niisugune oli mu kodukoht.

Jah, see oli niiviisi. Ja mina, Smolenski kubermangu talumehe poeg, võisin oodata ainult seda kurba saatust, mis sai osaks miljonitele inimestele...

Siis möödus 30 aastat. Ja ma võin ausalt ütelda, et kui ma oskasin teha midagi kasulikku oma kodumaale, kui minu luuleand ei hävinud asjata, kui ma sain selleks, kes ma olen, siis ma võlgnen selle eest tänu kõigepealt Oktoobri-revolutsioonile, nõukogude võimule, kommunistlikule parteile.

Mida ma ka teeksin, ma mõtlen alati oma kodumaale, oma rahvale. Ma püüdsin ikka oma võimete ja jõudude kohaselt olla kasulik sellele suurele tööle, mis algas 1917. a. oktoobris. Ma ei oska kujutella oma elu lahust rahva elust, Oktoobri-revolutsioonist.“

Meie maa suur teadlane, akadeemik T. Lõssenko on talumehe poeg. Kolmekordne Nõukogude Liidu kangelane Pokrõškin oli enne Suurt Isamaasõda Novosibirskis lakksepaks.

Ei jõua loetella kõigi nende sangarite nimesid, kes põlvnevad rahvast ja on kodumaale auks oma saavutustega rahvamajanduse, teaduse, kunsti mitmesugustel aladel.

See on täiesti arusaadav. Kui päriuslikud eeldused oleksid tõesti kõikvõimsad, kui päriuslikud mõjud määraksid ette isiksuse kujunemise, siis ühiskondlike suhete muutumine poleks saanud avaldada kuigivõrd olulist mõju sellele arengule. Aga tegelikult me näeme vastupidist. Me näeme, et miljonid inimesed, keda kapitalism rõhus ja lämmatas, said võimaluse end sirgu ajada, vallandada oma rikkalikud loomingulised anded, mis neis peitusid; niipea kui muutusid ühiskondlike suhete tingimused, avaldusid need sügavad, varjatud rikkalikud vaimsed jõud, mida nad omasid. Eilne kingsepp, karjus, tööline — inimesed rahva hulgast said täna suurteks väepealikuteks, riigitegelasteks, ja kõige selle eest nad on tänu võlgu muutunud ühiskondlikele suhetele ja nende poolt sünnitatud uutele inimeste kasvatus- ja hariduse tingimustele.

Seega elutingimused, ühiskondlik keskkond määravad tunduvalt isiksuse arengu, kujundavad teda teatud viisil.

Nii on täiesti selge, et puuduvad igasugused alused päriuse ees kummardamiseks. Ei ole küllaldast alust väita päriuse kõikvõimsust, päriuslike mõjude fataalset iseloomu.

Aga on selge ka asjaolu, et pärius võtab osa isiksuse arenguks eelduste loomisest. Päriuslike faktorite mõju ei saa täielikult eitada.

Võtame näiteks tuntud vene kirjaniku Korolenko. Meenutage tema teost „Lugu minu kaasaeglasest“. Korolenko jutustab selles oma kir-

jäanduse õpetajast Avdijevist. Ta läks Avdijevi juurde põhjusel, et temale tekitas raskusi matemaatika. Ühiskondlike teaduste alal ta jõudis hästi edasi, aga matemaatika ei edenenu. Õpetaja tähendas, et Korolenko eksib, sest gümnaasiumi kursuse ulatuses võivad igauks matemaatikat omandada.

Aga kas leiduvad mingid tingimused, mis mingil moodsul mõjutasid seda, et Korolenko omas teatud võimeid kirjanduse alal ja palju vähe- maid võimeid matemaatika alal?

Kui asjaolu oleks tõesti nii, et pärivus tõepoolest midagi ei tähenda ja kasvatus oleks kõikvõimas, siis selle väite tunnustamine tähendaks, et kasvatajal on võimalik kujundada igasuguste vaimsete võimetega inimesi, loovaid andeid igasugustel teaduse, kunsti, sõjatehnika jne. aladel. Siis oleks võimalik anda koolile tellimus: kasvatada puškineid ja tolstoisid, beethoveneid ja čaikovskisid, mendelejeveid ja pavlo- veid, suvoroveid ja kutuzoveid!

Aga on täiesti selge, et ainuüksi kasvataja abil pole võimalik kas- vatada ei Raffaeli ega Paganinit, ei Puškinit ega Pavlovit.

Seega, kuigi pärivus saatuslikult ei määra ette isiksuse kujune- mist, võtab ta ometigi teatud osa isiksuse arenguks eelduste loomisest.

Milline on keskkonna osa isiksuse kujunemisel?

Osaliselt me juba puudutasime seda küsimust, kui rääkisime päri- like mõjude piiratud iseloomust ja sellest, et esmajärgulist mõju isik- suse kujunemisele avaldavad ühiskondlik olukord, elutingimused, ühiskondlik praktika ja selle mõtestamine ideoloogias.

Vaatleme seda küsimust pisut üksikasjalikumalt.

Rääkides keskkonnast, me võtame seda mõistet kahesuguse sisuga. Me peame silmas looduslikku ja ühiskondlikku keskkonda.

1. Arusaadavalt on inimese ja eriti lapse arenguks vajalikud teatud tingimused: temale on vajalikud õhk, valgus, soojus, toit jne. Nende tingimuste puudumisel on laps määratud hukkumisele, aga kui need tingimused on mitterahuldavad — last tabavad haigused, vigastused. Tuleb ütelda, et looduslik keskkond on vajalik mitte ainult selleks, vaid meid ümbritsev maailm on tähtis lapse tegut- semise arenemiseks, tema intellekti, fantaasia, kõne jne. kujune- miseks.
2. Aga olgu loodusliku keskkonna mõju isiksuse kujunemisele kui suur tahes, veel palju olulisemaks faktoriks indiviidi arengus on ühiskondlik keskkond.

Ajalooline keskkond, ühiskondlikud elutingimused ja ühiskond- likest suhetest tingitud inimeste haridustingimused määravad inimese algete ja annete arenguvõimalused ning kujundavad inimeste mõis- tust, huvisid, tahet, iseloomu ning moraali.

Engels oma teoses „Töölisklassi olukorrast Inglismaal 1844—69“ ütleb, et 19. saj. keskel inglise töölised ja inglise kodanlus ei olnud

kübetki teineteise sarnased isegi väliselt. Nad nagu kuulusid kahte erinevasse rahvusesse, ja et see erinevus nende välises ilmes, nende iseloomus, kogu nende vaimses palges oli tingitud nende erinevatest elutingimustest, mõjude erinevusest, millele nad allusid oma ühiskondliku keskkonna tingimustes.

Nii Marx kui ka Engels rõhutavad suurt mõju, mida avaldab isiksuse kujunemisele ühiskondlik tööjaotus. Tööjaotus oli ühtlasi ajalooliseks progressiks, kuna ta suurendas töö produktiivsust, mis on vajalikuks momendiks ühiskonna majanduslikule arengule ühes sellega aga oma edaspidises arengus, kapitalismi tingimustes muutus tööjaotus peeneks inimeste ekspluateerimise vahendiks.

Kaasaegses kodanlikus ühiskonnas tööjaotus rikub isiksust, vigastab teda, arendab inimeses ainult üht spetsiaalset võimet sellega, et takistab tema muude algete ja annete arengut, neid maha surudes. Selles ühiskonnas toimitakse inimesega nii nagu loomadega La Plata riikides, kus loomi spetsiaalselt toidetakse, et kasutada kas ainult nende nahka või rasva, kuna muu heidetakse kõrvale. „Mille poolest erines filosoof pakikandjast enne tööjaotust,“ küsib Marx oma teoses „Filosoofia viletsus“, ja vastab sealsamas, et enne tööjaotust ei erinenud pakikandja filosoofist mitte rohkem, kui hoovikoer erineb hurdast. Tööjaotus kaevab nende vahele kuristiku. Üks kaotas selle, mis teine võitis.

Vaadeldes küsimust valitseva ideoloogia iseloomu ja tingimuste kohta, mis sellele ideoloogiale kindlustavad valitseva iseloomu, Marx formuleerib järgmised seisukohad:

Igal antud ajastul valitsevad valitseva klassi mõtted ja ideed.

See on peamiselt sellest tingitud, et klass, kes käsutab tootmisvahendeid materiaalsel alal, omab ühes sellega võimaluse käsutada ka vaimse tootmise vahendeid.

Valitsev klass, kes omab vaimse tootmise vahendeid ja valdab sellist tootmise ja ideede levitamise aparati nagu teaduslikud asutused, koolid, ajalehed, raamatud, kirik, annab seetõttu võimaluse avaldada suurimat mõju nii üksikisiku kui ka kogu ühiskonna vaimse palge kujunemisele, võimaldab valitseda nende mõtete üle, kel puuduvad vaimse tootmise vahendid.

Valitseva klassi ideoloogia ei ole midagi muud kui valitsevate materiaalsete suhete idealiseeritud avaldus, s. o. selle klassi valitsemise ideed on valitsevad materiaalsed suhted, mis on avaldatud ideede näol.

Teatud aegadel revolutsiooniliste ideede areng ja levimine tõendab, et vana ühiskonna põues idaneb uus klass, kelle huvisid ja mõtteid need revolutsioonilised ideed väljendavad.

Ühiskond ja klass, millesse antud inimene kuulub, kujundavad tema isiksuse ideoloogilise ja moraalse palge.

Noorsoo huvide ring, ühiskondlik suund kannavad endal selle klassi pitserit, millesse ta kuulub ja selle ajastu pitserit, mil ta elab.

Vene esimese revolutsiooni ajal ja sellele järgnenud reaktsiooni aastatel oli tervikuna kogu ühiskonna kui ka selle üksikliikmete ilme erinev.

Mitte ainult ajalooline keskkond selle mõiste laias tähenduses, vaid ka inimese lähem ümbrus — sõbrad, perekond, inimesed, kellega ta suhtleb, vajutab oma pitseri tema isiksuse kujunemisele.

Suurt mõju inimese arengule, tema moraalse palge, tahte ja karakteri kujunemisele avaldavad inimesed, kellega ta tihedalt läbi käib.

Dobroljubov kirjutab oma päevikus: „Imelik asi, kui mõtelda, mida tähendab koolisõber!“ Ja ta jutustab sellest suurest mõjust, mida avaldas temale Lavrski, koolisõber õpetajate seminarist.

„Ma olen veendunud, et mu areng oleks läinud hoopis teisiti, kui ma ei oleks temaga mitte ühes elanud. Ma ei suuda veel otsustada, kas see mõju oli hea või halb, aga see seisnes järgmises. Ta õpetas mind tõsisel viisil naerma kõige üle, mis aga silma puutus, ta sundis mind — inimest võrdlemisi põhjalikku ja aeglast — vaatama asjadele pinnaliselt, avaldama nende kohta otsustusi, vaadeldes ainult vormi ja mitte puudutades sisu; minu arust ta tegi teravmeelsusest, põlgusest irvituse paljugi vastu, selle palju üle, tähelepanelikkusest leidlikkuse.“

Dobroljubovi enda mõju oma seltsimeestele oli väga suur.

Mõnikord öeldakse: „ütle mulle, kes on su sõbrad, ja ma ütlen, kes sa ise oled“ — see on õige selles mõttes, et sõprade valik annab teatud viisil tõendust inimese maitsete, kalduvuste, huvide ja teiste iseärasuste üle, aga see on õige ka ses mõttes, et need inimesed, kellega me läbi käime ja kes on meile lähedased, vajutavad teatud pitseri meie enda vaimsele palgele.

Perekondlik eluviis, mis omakorda on teatud ühiskondlike suhete ja elutingimuste tulemuseks, avaldab samuti väga suurt mõju lapse isiksuse kujunemisele. Isa ja ema vahekord, palju- või vähelapselisus, perekonnas kujunenud kord, nõuded, mida lapsele esitatakse, perekonna üldilme, huvid ja kalduvused — kõik see avaldab ülisuurt mõju lapse isiksuse kujunemisele.

Vaadeldes küsimust vanemate ja laste vahekorra, nendevahelise sõpruse ja armastuse üle, Belinski muuseas juhib tähelepanu ka sellele, et isad, kes end lastest hoiavad eemal, „kultiveerivad lastes oma karmuse, kurjuse ja ligipääsematu tähtsusega kinnisust ja valelikkust“.

Ta tähendab: „Miski ei mõju nii kohutavalt noorele hingele kui külmus ja üleolek, millega võetakse vastu tema ülevoolavaid tundeid, miski ei vala teda üle sellise surmava külmusega, kui head nõuanded ja manitsused seal, kus ta ootab kaasatundmist. Pettunult sulgub ta iseendasse.“

Endastmõistetavalt vajutab lapse isiksusele oma pitseri ka isa, ema ja teiste perekonnaliikmete vaimne loomus. Lugege L. Tolstoi „Lapsepõlve mälestusi“ ja te näete, millist suurt mõju tema elule avaldas

„tädi“ — Tatjana Aleksandrovna Jergolskaja. Lugege Gorki, „Lapsepõlve“ ja „Inimeste seas“ ja te veendute selles üllas ja sügavas mõjus, mida iseäralik vanaema avaldas suure vene kirjaniku vaimsele kujunemisele. Meenutage ka vana tädi mõju O. Lutsule ta lapsepõlves, millest kirjanik jutustab oma mälestuskogudes.

Seega ei saa kahelda selles, millist suurt mõju avaldab ajalooline keskkond isiku saatusele, tema kujunemisele.

Küsime nüüd, kas on alust selleks, et trakteerida keskkonda igavese muutumatu kategooriana?

Kas võib vaadelda inimest nende väliste, temale mõjuvate jõudude passiivse, lihtsa jäljendina. Neile küsimustele võib järgneda ainult eitav vastus.

„Saksa ideoloogias“ ütleb Marx Feuerbachi kohta, „et see ei märka, et teda ümbritsev objektiivne maailm pole midagi iseäralikku, ei ole otseselt ajastu poolt antud ja alati endale võrdne asi, vaid on tööstuse ja ühiskondliku korra seisundi saadus ja seda selles mõttes, et see ajalooline saadus on terve rea põlvkondade tegutsemise tulemus, kellest igaüks seisis eelneva õlgadel ja jätkas selle tööstuse, selle läbikäimisviiside arendamist ning seega vastavalt muutunud tarvidustega muutis ka selle sotsiaalset korda“.

Meie eitame otsustavalt keskkonna mõjude saatuslikku, fataalset iseloomu. Meie tõrjume tagasi selle käsitelu, nagu oleks isiksus temale mõjuva ajaloolise keskkonna passiivne saadus. Indiviid mitte ainult talub keskkonna mõjusid, vaid ta ise aktiivselt mõjutab teda ümbritsevat maailma. Meie kinnitame, et keskkond ei ole muutumatu kategooria, et tingimused muutuvad, muutuvad elutingimused ja koos nendega muutub ka inimene ise. Vähe sellest, elutingimusi muudavad nimelt inimesed ja elutingimuste muutmise protsessil muutuvad nad ka ise.

Inimene on elutingimuste ja kasvatuselise saadus — see on marksieelse materialismi väide. Milles seisneb selle puudulikkus? See väide ei näita seda, kuidas toimub siirdumine ühtedelt tingimustelt teistele, antud inimeste maailmavaatelt, tunnetelt, iseloomult, käitumiselt teistsugustele inimese isiksuse omadustele, maailmavaatele, moraalile, iseloomule. Sest kui võtta seda väidet tervikult ilma igasuguste muudatusteta ja mitte teha selles mingeid korrektiive, siis tähendaks see seda, et inimkond on määratud alaliselt kordama ühtesid ja samu eelarvamusi ja eksimusi, see tähendaks, et teatud viisil kujunenud ühiskond määraks saatuslikult ette kõigi järgnevate põlvkondade kujunemise, kuna iga põlvkond kujutaks endast täpset koopiat sellest just nagu muutumatust, alatisest keskkonnast, milles antud ühiskond viibib. Marksism korrigeeris tõsiselt seda väidet. Selle uue olemus, mida Marx selle väite parandamiseks tõi, seisneb tõestamises, et mingit muutumatut keskkonda pole olemas, ei leidu muutumatuid tingimusi, keskkond ja elutingimused muutuvad ja neid muudavad nimelt

inimesed ise, kusjuures elutingimuste muutmise protsessil inimesed muudavad ka iseendid.

Marx ütleb „Saksa ideoloogias“: „Ajalugu ei ole midagi muud kui järjekindel põlvkondade vahetus, kellest igaüks eksploateerib kõigi eelnevate põlvkondade poolt üle antud materjale, kapitale, tootmisjõudusid; seetõttu iga põlvkond ühelt poolt jätkab pärandamist täiesti muutunud tingimustes ja teiselt poolt — muudab vanu tingimusi täiesti muutunud tegutsemise kaudu.“

Marx juhib tähelepanu sellele, et samal mõõdul, kuidas elutingimused loovad inimesi, loovad inimesed elutingimusi. Ta tähendab, et inimeste tegevus, looming, tootmine on tunduval mõõdul kogu meelise maailma aluseks, nagu ta praegu meile esineb. Kui see tegevus katkeks kas või üheks aastaks, toimuksid kolossaalsed muutused füüsilises maailmas. Õpetuse kohta, mis väidab, et inimesed on elutingimuste ja kasvatusesaaduseks ja et muutunud inimesed on muutunud elutingimuste ja teistsuguse kasvatusesaaduseks, ütleb Marx, et see õpetus unustab selle, et elutingimusi muudavad nimelt inimesed ja et kasvatajat ennast on tarvis kasvatada. „Elutingimuste ja kasvatusesaaduse muutumise ühtimist,“ võtab Marx oma mõttes kokku, „võib õieti mõista ja ratsionaalselt seletada ainult kui revolutsioonilist praktikat.“ (Marx mõistab revolutsioonilise praktika all inimeste mõjumist neid ümbritsevale maailmale, selle muutmise eesmärgil.) Seega — elutingimused mõjuvad isiksuse kujunemisele. Ent ka inimesed muudavad elutingimusi.

Kas neid kaht protsessi tuleb mõista paralleelsetena, mis ei ole teineteisega seotud?

Muidugi mitte! Nimelt sellepärast juhibki Marx tähelepanu sellele, et loodusele ja ühiskonnale mõjudes inimene muudab ka iseenda loomust.

Vaatleme iseennast. Kas võib öelda, et me oleme täna samad inimesed, mis olime 20, 15, 10 aastat tagasi?

Ei ole!

Ja asi ei seisne mitte selles, et me oleme muutunud vanemaks, et oleme omandanud teatud omadused, mis on seotud vanuse muutusega.

5, 10 või 20 aastat osavõttu sotsialistliku korra ülesehitusest on muutnud meid teisteks inimesteks.

On üks asi, kui tööline töötab kapitalistile, teine asi, kui ta töötab iseendale, oma kodumaale.

Tõsi, inimese ümberkujundamise protsess on keerukas ja raske. Näiteks: Kas võib öelda, et NSV Liidus üldise kollektiviseerimise ja kolhooside massilise korraldamise aastail endised eraomanikud, kes emapiimaga on endasse imenud teatud väikeomaniku harjumused, saades kolhoosnikeks momentaanselt muutusid, hoobilt said teisteks inimesteks?

Muidugi ei ole see mitte nii. Võtke Šolohhovi „Ulesküntud uudismaa“, kus on antud talumehe — Konrad Maidannikovi kuju. Ta viibis

kogu kodanliku sõja aja Punakaardi ridades ja hiljem Punaarmee. Ta võitles nõukogude võimu eest, Oktoobrirevolutsiooni eest. Kui algas massiline kollektiviseerimine, Konrad Maidannikov astus kolhoosi, kus ta ei olnud mitte viimane inimene, vastupidi — ka kolhoosis avaldas ta kohe oma vaimu suurust. Nagulnov tegi Konrad Maidannikovile ettepaneku anda avaldus parteisse vastuvõtuks, aga Maidannikov ütles, et ta ei võivat seda mitte teha, kuna ta olevat veel kinni eramandi küljes.

Ta jutustas, et temal olnud väga raske vaadata hobusele, kel oli turi hõõrdunud sobimatute rangide tõttu, nimelt seepärast, et see oli tema hobune, kelle ta oli üles kasvatanud, kellega oli jaganud oma viimase tükikese leiba, ja see sundis teda väga valusalt üle elama asjaolu, et kolhoosi majandust juhiti nii halvasti. Aga täna, poolteistkümme aastat hiljem, pärast kolhoosi astumist, kas Konrad Maidannikov on jäänud samaks, mis ta oli 15 aastat tagasi? Kas kolhoosi ülesehitamisest osavõtu aastad ei muutnud mitte ainult kolhoosi, vaid ka teda ennast? Sellele saab anda vaid ühe vastuse: meie tegevus muudab mitte ainult meid ümbritsevat maailma, vaid muudab ka meid endid.

Seega inimeste suhtumine ümbritsevasse maailma, nende tegevus, looming, revolutsiooniline praktika kujundavad isiku vaimset maailma, tema huvisid, mõistust, tahet, iseloomu, moraalsel ilmet.

Meenutage Pavel Vlassovi veetlevat kuju Gorki teoses „Ema“. Kas mitte osavõtt revolutsioonilisest tegevusest, kas mitte revolutsioonilise võitluse kool ei muutnud teda selleks, milleks ta sai — printsiipiaalseks, ideeliseks, mehiseks, kombeliseks inimeseks?

Pöördume tänapäeva juurde. Seitse aastat tagasi tungis alatu vaenlane meie maale. Kui võtta neid sõdureid ja ohvitseri, kes võitlesid alates sõja esimestest päevadest, kes kõik need aastad liikusid lahingute teedel — kas nad jäid samadeks, mis nad olid seitse aastat tagasi?

Ei, nad on muutunud teiseks. Nende iseloom karastus, nende meisterlikkus kasvas, nad imbusid täis ääretut viha vaenlaste vastu. Ja kõik meie, kas me võime ütelda, et oleme täna samad, kes me olime sõja algul? Muidugi mitte!

Meie elu, võitlus, frondi abistamine, kogu meie tegevus, mis oli allutatud ainsale ülesandele — purustada vaenlane, mängisid oma osa mitte ainult võidu kindlustamises, vaid ka meie enda muutumises, tehes meid karmimaiks, jõudupingutavamaiks, mehisemaiks.

Me oleme hakanud paljutki teistviisi hindama, oleme hakanud paljussegi teistsuguselt suhtuma, ja see kõik on tunduval määral meie tegevuse tulemuseks.

Uue ühiskonna ehitajad, kes on karastatud sotsialismi ehitamise võitluses ja kodu- ning Suure Isamaasõdade tules, — need ei ole enam endised inimesed.

„Meie ei ole enam need venelased,“ ütles sm. Ždanov oma ettekandes ajakirjadest „Zvezda“ ja „Leningrad“, „millised olime enne 1917. a., ja ka Venemaa ei ole enam see; ka meie iseloom on

teine. Meie muutusime ja kasvasime välja koos nende suurte ümberkujundustega, mis muutsid põhjalikult meie maa ilme."

Uued nõukogude inimeste iseloomujooned avalduvad igapäevases elus ennastsalgavas truuduses oma riigi ja rahva vastu, uues sotsialistlikus suhtumises töösse, ühiskonna omandisse, riiklike huvide eelistamises isiklikele huvidele, uues rahvaste sõpruse ideoloogias.

Kõik need jooned, mis on omased paljudele miljonitele meie kodanikest, on kasvatatud bolševike partei poolt, iseloomustavad eesrindliku nõukogude inimese maailmavaadet, tema moraalsel ilmet.

Nõukogude inimene on teadlikult u h k e oma üleolekust kodanliku maailma inimeste suhtes, teades, et viimanegi nõukogude kodanik, kes on vaba kapitali ahelatest, seisab peavõrra kõrgemal igast välismaisest kõrgemast ametnikust, kelle õlgadel lasub kapitalistlik orjus.

Marx räägib oma töödes sellest, et kui revolutsiooni ei oleks sellepärast vajalik, et kukutada valitsevat klassi, ta oleks vähemalt selleks vajalik, et ainult revolutsiooniga võib töölisklass ennast puhastada vana maailma rämpsust ja valmistuda uue ühiskonna ehitamisele.

„Kommunistliku teadvuse massiline äratamine on ainult võimalik revolutsiooniga,“ tähendab Marx.

Seega u u s, mida marksism tõi entsüklopedistide ja Feuerbachi materialistlikku õpetusse keskkonna mõjust isiksuse kujunemisel, seisneb selles, et ta osutab loomingu revolutsioonilise praktika suurele tähtsusele inimese muutmise küsimuses. Siit selgub samuti, milline tähtsus on osavõtul ühiskondlikust tööst neil, keda me kasvatame.

Komsomoli III kongressil peetud kõnes ütles Lenin, et me ei usuks õpetust, kasvatust ja haridust kui need oleksid jäetud ainult kooli asjaks ja oleksid lahutatud pulbitsevast elust. Sõja ajal oli NSV Liidu noorsugu värbatud aktiivsesse ühiskondlikku tegevusse. See tegevus oli kõlbluse, isamaa-armastuse, tema ennastsalgava teenimise, distsipliini ja kohustuste täitmise tegelikuks kooliks.

Me püüdsime nii lahendada küsimust pärivuse ja keskkonna osast isiksuse kujunemiseks. Seejuures me näitasime, et pessimistlik kontseptsioon, mis nendib kasvatuse võimetust ja pärivuslike mõjude saatuslikku iseloomu või keskkonna mõju isiksusele, või nende ja teiste mõju koos, ei ole kuidagi põhjendatud. Me püüdsime näidata, et pärivus ja keskkond ei suuda kõikvõimsalt määrata isiksuse kujunemist, nende mõju on tunduvalt tagasihoidlikum. Koos sellega me püüdsime tõendada, et ekslik oleks täielikult ümber lükata pärivuslike faktorite tähendust, samuti oleks ekslik alahinnata elutingimuste tähtsust.

Vastupidi, tuleb teada ja meeles pidada, et pärivus võtab teatud osa eelduste loomisest isiksuse arenguks, et elutingimused, ühiskondlik praktika, meid ümbritsev looduslik ja ühiskondlik keskkond avaldavad suurt mõju inimese arengule.

Ent kui pärivuse ja keskkonna osa on piiratud, mis siis avaldab kõige tugevamat mõju inimese kujunemisele?

Me märkisime juba meelelise loomingu, inimeste tegevuse ja eriti revolutsioonilise praktika tähtsust, mõeldes revolutsioonilise praktika all tööliste klassivõitlust.

Aga kas võib revolutsiooniline praktika iseendast kindlustada sotsialistliku teadvuse kujunemist?

Sellele küsimusele annab vastuse Lenin oma teoses „Mis teha?“. Ta ütleb, et iseenda korraldada jäetud töölisliikumine võib parimal juhul kujundada trade-unionistliku teadvuse, s. o. teadvuse vajadust kuuluda kokku ja liituda võitluseks peremeeste vastu, et parandada oma majanduslikku olukorda.

Sotsialistlik teadvus tuuakse töölisliikumisesse väljastpoolt.

Lenini väide kõlab: „Ilma revolutsioonilise teooriaga ei saa olla revolutsioonilist liikumist.“

Selle seisukohaga on lahutamatu seotud Lenini tähelepanu juhtimine sellele, et ei ole võimalik saada kommunistiks, kui mitte valitseda kogu teadmiste rikkust, mida inimkonna ajalugu on välja töötanud. Ühe inimese üksik individuaalne kogemus ei saa asendada inimkonna ühiskondlikku kogemust.

Seoses sellega tuleb märkida kasvatus, hariduse ja õpetuse kolossaalset tähtsust.

Mitte põhjusega ütles Marx, et tööliklassi ja kogu inimkonna tulevik sõltub nimelt kasvavate põlvkondade kasvatusel.

Kahtlematu on kasvatus juhtivaks tingimuseks isiksuse arengus.

Kasvatuse eesmärk, sisu, organisatsioon ja meetodid muutuvad koos ühiskondlike suhete muutumisega, ja vastavalt sellele muutuvad samuti kasvatus ja õpetuse suunad, sisu, organisatsioon ja meetodid.

Milline on kasvatus osa isiksuse kujunemisel?

Piirdume vaid kõige põhilisemaga.

1. Meie nõuame õpilaselt teatud välist korraldust, ja päev-päevalt harjutame neid sellele teatud korralduste, režiimi ja traditsioonide põhjal.

See kõik kujundab inimese välist ilmet, aga on olemas teatud sõltuvus inimese välise ja seemise korralduse vahel. Seega kindel režiim ja nõudlikkus kujundavad teatud mõõdul inimese nii välist kui ka seemist ilmet.

Vanasõna ütleb:

„Külvate tegu — lõikate harjumust, külvate harjumust — lõikate karakterit, külvate karakterit — lõikate saatust.“ Selle vanasõna viimane osa kutsub esile mõningat kahtlust, kuna inimese saatust ei määrata ette tema karakteri poolt. Sellest tuleneb õppeasutuse režiimi, nõudluste kindluse, traditsioonide ja stiili ühtsus isiksuse kujunemisega. Vaadelge Nõukogude armee sõdurit ja isegi inimest, kes on

pikemat aega viibinud armee ridades ja te tunnete selle isiku miskit erilist karakterit — ta on keskendunud, koondunud.

Lugege Makarenko „Pedagoogilist poemi“ ja kujutlege, millistena kasvandikud tulid kolooniasse ja millisteks nad seal said. Olga Voronova pulma kirjelduses ütleb Makarenko koloonia kasvandike kohta: „Näe, nad jooksevad, rahulikult käivad külaliste seas, näe, nad askeldavad laudade ümber, valvavad, hoides tagasi sadasid kontvõõraid, kes on tulnud vaatama haruldast pulma — nad on gorkilased. Nad on sihvakad, painduvad, arenenud lihastega ja terved, kes ei tea, mis on meditsiin; neil on värsked, punahuulelised näod. Need näod kujunevad koloonias — tänavalt tulevad kolooniasse sugugi mitte niisugused näod.“

Järelikult, kestev, järje- ja sihikindel kasvatus loob kindlad harjumused. Aga nende harjumuste kogust moodustub inimese karakter. Mitte põhjusega ei ütle rahvatarkus, et harjumus on teine loomus.

2. Kasvatuse tulemuseks on: isiksuse distsipliin, isikliku ja ühiskondliku kohustuse tundmine, sotsialistlik suhtumine töösse, harjumus jõudupingutatavalt töötada, säästev suhtumine ühiskondlikku omandisse, sotsialistliku ühiselu reeglite austamine.

Samas „Pedagoogilises poemis“ ja „Lipud tornides“ räägitakse Gorki-nimelise koloonia ja Dzeržinski-nimelise kommuuni — kahe alaealiste seaduserikkujate kasvatusasutuse elust ja tegevusest. Kes tulid neisse kolooniatesse? Need olid tööst võõrdunud inimesed, kes, kuigi mitte täiesti teadlikult, olid seisukohal, mida võib formuleerida väitega: „Töö armastab juhme“.

Nad ei armastanud tööd, nad ei olnud selleks harjunud, nad ei tundnud naudingut, mida pakub inimesele töö. Koloonias sündisid nad vaimselt ümber, muutusid võimelisteks süstemaatiliseks, visaks, pingerrickaks, vaimustavaks tööks — töösangariteks.

Eks see olnud kasvatuse tulemuseks?

Õpetus, mis harjutab õpilast ületama raskusi, viima alustatud töö lõpuni, mis õhutab teda õppima ja tegema mitte ainult seda, mis on huvitav, vaid ka seda, mis pole huvitav, võimaldab kasvatada vajalikke käitumisomadusi.

Õpetus kujundab inimese huvisid, karakterit, tahet, arendab tähelepanu ja vaatlusvõimet, täiustab mälu. Õieti korraldatud kasvatus ja haridus on inimese kujundamise tähtsamaks, otsustavamaks tingimuseks, on tema maailmavaate, tema isiklike vaadete ja veendumuste aluseks.

Isiklike vaadete ja veendumuste kujunemine määrab omakord isiku moraalse palge arengu.

Pärivuse, keskkonna ja kasvatuse probleemi vaatlusest tulenevad järeldused, millel on oluline tähtsus kõigile neile, kes sel või teisel määral on kutsutud ja seatud inimeste kasvatajaks.

1. Esimene järeldus: kuna inimene sünnib teatud algetega, võimega, teatud arenguvõimalustega, ei või kasvataja ignoreerida kas-

vandiku loomust, tema psüühilise struktuuri iseärasusi. Nende iseärasuste arvestamine, nende tundmaõppimine eeskätt inimeste tähelepaneliku vaatluse teel on kasvataja esimeseks ülesandeks.

2. Teine järeldus: mida madalamal astmel on olend, seda suurem osa tema käitumises kuulub pärivusele ja sellest tingitud instinktidele. Mida kõrgemal evolutsiooniredelil on olend, seda väiksemat osa tema käitumises etendavad pärivus ja sellest tingitud instinktid.

Uhiskondliku inimese suhtes, eriti kui vaadelda tema isiksuse kujunemist tervikuna, ei või ülehinnata pärivuse mõju. Olulisem osa isiksuse kujunemises kuulub põlvkondade ajaloolisele järgnevusele, elutingimustele, ühiskondlikule praktikale, selle praktika mõtestamisele ideoloogias.

3. Tuleb kindlasti meeles pidada, et suurimat mõju inimese arengule avaldavad teda ümbritsev maailm, elutingimused, ümbritsev keskkond.

Sellest tuleneb soodsate ühiskondlike tingimuste tähtsus isiksuse kujunemises. Paremustades, muutes inimest ümbritsevat keskkonda, kindlustame inimese muutumist.

Hinnates kõrgelt ajaloolise keskkonna tähtsust isiksuse kujunemises, me ei või seda keskkonda ülehinnata. Inimene ei ole passiivne olend, lihtne jäljend neist välistest jõududest, mis temale mõjuvad. Ta on tegutsev olend. Inimene kujundab teda ümbritsevat maailma. Ajalooline keskkond muutub ja teda muudetakse nimelt inimese enda poolt. Ümbritseva maailma muutmisprotsessil inimene muudab ka iseend. Sellest tuleb revolutsioonilise praktika kujundav, kasvatav, puhastav, üllastav mõju inimesele.

Selline on kolmas järeldus.

Järelikult: inimeste osavõtt revolutsioonilisest praktikast, ülesehitusest ja sotsialistliku ühiskonnakorra kaitsest, nende isiklik tegevus muudab neid endid, kujundab nende vaimset ilmet, määrab ära nende karakteri, nende isiksuse. Sotsialistliku ühiskonna tingimused soodustavad füüsiliste ja vaimsete jõudude igakülgset arengut, soodustavad inimese võimete ja annete arengut.

4. Neljas järeldus, kuid mitte tähtsuse poolest neljas, seisneb kasvatus suure jõu tunnustamises, seisneb väites, et kasvavatele põlvkondadele ning üldse inimese kasvatava mõjumise võimsamaks vahendiks on kool.

Kasvatus ei ole kõikvõimas, ent ta on iseäranis suure tähtsusega faktoriks. Inimest võib ja peab kasvatama. Kasvatus lülitub isiksuse arendamise protsessi endasse ja tema abil me paljuski muudame inimese ümber.

Kasvatus on ühiskonna funktsioon. Tema võimalused on tingitud ühiskondlikest suhetest. Ühiskonna sotsialistlikud suhted loovad soodsad tingimused isiku igakülgseks arenguks ja kindlustavad suurimad võimalused inimese kasvatusseks.

5. Järjekorras viies järeldus seisneb järgmises:

Kooli ja kasvataja mõju on seda efektiivsem, mida enam need

arvestavad kasvandiku individuaalsust, tema isiksuse omapära, mis on pärivuslike eelduste, arengutingimuste, kogu eelneva tegevuse ja varem saadud kasvatuselise ning hariduse tulemuseks.

6. Lõpuks on paratamatu kuues järeldus sellest, et teooria kasvatuselise stiihilisusest, teooria kooli ja kasvatuselise tähtsuse eitamisest, mis lahutamatu on seotud kooli „väljasuremise teooriaga“ on pedoloogiline viltsteadus, mis orjameelselt kummardab pärivuse ja keskkonna mõjude ees. Need teooriad on ekslikud ja on vastuolus Marxi, Lenini ja Stalini õpetusega ning sotsialistliku ülesehituse praktikaga.

Černõševski pedagoogilisest süsteemist.

(N. G. Černõševski 120. sünnipäeva puhul.)

N. K. GONČAROV.

Haridusküsimustes on Černõševski (1828—1889) revolutsiooniline demokraat-kultuuritegelane. Erinevalt paljudest Lääne-Euroopa kultuuritegelastest-materialistidest, jõudis ta kõige lähemale hariduse osa õigele hinnangule. Muidugi ei esine ta siin järjekindla materialistina ja sellest kõneleme alamal üksikasjalisemalt. Terve rida Lääne-Euroopa kultuuritegelasi otsis mingit ideaalset, haritud monarhi, kes teostaks nende ideaalid. Černõševski aga pani kõik oma lootused rahvale. Rahvas on tema arvates ajaloo looja. „Teadus kõneleb rahvast, aga mitte üksikindviididest.“¹

Rahvas loob oma tegevusega kõik materiaalsed ja vaimsed väärtused, kuid ta on sellistes tingimustes, et ei saa kasutada seda, mis ta loob. Kõike seda, mida loob inimkond, kasutab see, kellel on poliitiline võim. Siin näeme, kuid võim õigesti Černõševski läheneb küsimusele. Kui poliitiline võim on suunatud rahva vastu, siis ei saa rahvas olla kultuurne ja kirjaoskaja. „Kes ei oma poliitilist võimu, see ei pääse rõhumisest, s. o. viletsusest, harimatusest.“² Oma aja tsensuuritingimustes ei saanud Černõševski kutsuda rahvast otseselt poliitilist võimu haarama viletsuse ja harimatuse kõrvaldamiseks, kuid järeldused tema seisundist kõnelevad enese eest.

Ent poleks õige mõelda, et Černõševski oli hariduse ja teadmiste osa hindamises järjekindel. Kui vaadata, kuidas ta hindab progressi ja teadmiste osa, siis näeme tema teatud piiratust. Osutub, et „progress põhineb vaimsel arengul; tema peamine osa seisnebki teadmiste arengus ja edus. Progressi põhiline jõud on teadus; progressi edu vastab täiuslikkuse astmele ja teadmiste leviku astmele. Progress ongi teadmiste tulemus“³.

Järelikult teadmiste areng loob progressi s. o. edasiliikumise. Siin näeme

¹ Н. Г. Чернышевский. Избранные философские сочинения, стр. 110.

² Н. Г. Чернышевский. Полное собрание сочинений, т. VI, стр. 81.

³ Sealsamas, VIII k., lk. 158.

Černõševski õpetuse nõrka külge. Siin esineb Černõševski kultuuritegelasena. Osutub, et hariduse areng aitab kõrvaldada igasugu nõrkusi ja pahe-sid. Teadmistest muutuvad inimeste mõisted, kinnitab Černõševski. Aga miks arenevad teadmised loodusest ja inimesest, mis on üldse teadmiste arengu põhjuseks? Černõševski ainult lähenes sellele küsimusele, kuid ei suutnud seda õieti lahendada, kuigi ta ka siin läks tunduvalt kaugemale Lää-ne-Euroopa kultuuritegelastest, tõendades, et „olustiku ainelised tingimused moodustavad kõigi nähtuste, sealhulgas elu kõrgemate sfääride, peamise põhjuse.“⁴

Me leiame tema töödes ka teisi mõtteid, milles on väljendatud õigem sei-sukoht, et vaimne areng, nii poliitiline kui ka iga teine oleneb majanduslikest tingimustest. Siiski ei saanud Černõševski anda õiget seletust hariduse osale ühiskondlikus elus. Peame meenutama selle nähtuse leninlikku seletust: „Černõševski ei osanud, õigemini ei saanud vene elu mahajäävuse tõttu, tõusta Marxi ja Engelsi dialektilise materialismini.“⁵

Omistades haridusele suurt tähtsust, ei saanud Černõševski mööduda olu-lisimaist, inimisiksust kujundavaist tegureist, ei saanud jätta peatamata eriti pärivuse, ümbruse ja kasvatusel osal inimese arengus. Need on just sellised probleemid, mida püüdsid valgustada ka Lääne-Euroopa kultuuritegelased. Need probleemid olid aktuaalse tähtsusega võitluses feodalismi ja igasugu feodalismi igandite vastu. Me teame, et XVIII sajandil vaidlesid tavaliselt kõik eesrindlikud inimesed pärivuse vastu, nähes õigusega selles küsimuses feodaalide katset põhjendada oma poliitilisi ja majanduslikke eeliseid mingite bioloogiliste iseärasustega.

Kui XVIII sajandi kultuuritegelased astusid teravalt välja pärivuse vastu, siis XIX sajandi esimest poolt iseloomustab vastupidine nähtus — pärivusele hakatakse omistama erakorralist tähtsust ja tahetakse bioloogiliste ning rasi-liste tunnuste järgi määrata mitte üksnes üksiku inimese, vaid ka tervete rahvaste ühiskondlikku seisundit. Kodanluse koloniaalpoliitika saab „teo-reetilise“ baasi. USA orjapidajad õigustasid oma käitumist neegrite suhtes viimaste alaväärsusega. N. G. Černõševski avas otsustavalt lihtrahva rassi-lise piiratuse ja bioloogilise alaväärsuse „teooria“ poliitilise külje, näidates seejuures, et see „teooria“ pole uus ja juba vanas Kreekas väideti, et on rahvaid, kes juba looduse poolt on määratud orjadeks.

XIX sajandi orjapidajad ja kolonisaatorid olid valge rassi inimesed ja väit-sid, et teiste rasside rahvad ei oma vaimseid ja moraalseid omadusi, mis on vajalikud iseseisvaks vabaks eluks. „Orjuse kaitsmine teaduslikes traktaati-des sai inimrasside põhimise erinevuse teooriaks.“⁶

Suunates oma löögid orjapidajate ja kolonisaatorite vastu, sihtis Černõ-ševski vene feodaalidele ja feodaalsele korrale.

⁴ Sealsamas, II k., lk. 409.

⁵ V. I. Lenin. Teosed, XIII k., lk. 295.

⁶ Н. Г. Чернышевский. Избранные философские сочинения, стр. 212.

Sealjuures Černõševski ei järginud XVIII saj. haridustegelastele, kes eitasid pärvust ega ühendanud kogu inimese isiksuse kujunemist ümbrusega. Samal ajal ta ei eitanud teatud rassilisi erinevusi inimeste juures (naha värvus, pea vorm jne). „Kuid kõik need erinevused on tähtsusetud, võrreldes samasuse elementidega kõikide rasside organisatsioonis.“⁷ Rassid erinevad teineteisest sellepärast, et inimkonna areng toimub erinevais tingimuses. „Kõik nende erinevused omavad ajaloolist päritolu.“⁸ Rasside arengus osutuvad püsivaimaks ainult mõned välised tunnused; mis puutub intellektuaalseid iseärasusi, siis sõltuvad need elutingimustest ja kasvatuses.

Sellest näeme, kui õieti lähenes suur revolutsiooniline demokraat rassiliste erinevuste küsimusele; ta lähenes sellele kui revolutsionäär-õpetlane, võideldes igasugu rassiliste eelarvamustega ja paljastades nende poliitiliselt eba-teaduslikku mõtet: „... meie, valged, ei või kuidagi mõelda, et valge ja kollane rass on kaks erineva päritoluga olendite gruppi. Hiinlased põlvnevad samadest esivanemaist kui meiegi. Nad ei ole eriliik inimesi, vaid meiega sama liiki inimesed; seepärast peavad nad alluma samadele elu- ja mõtle-misseadutesle mis meiegi...“⁹ Ajalugu ei saa seletada rasside erinevusega, — vastupidi, arenemise mitmesugused ajaloolised tingimused võivad seletada rasside põlvnemist.

Kuid mis on siis päritav? N. G. Černõševski vastab sellele. Vanematelt päritakse näiteks temperament, kuid ka inimese temperament, kui sünnipärane iseloomuomadus, muutub. „Ehkki üksiku inimese füüsiline tüüp jääb muutumatuks kogu eluks ja tavaliselt antakse edasi vanemait lastele ning omab seepärast kindlat pärvuslikku püsivust, muutuvad selle tüübi vaimsed ja moraalsed omadused elutingimuste mõjul sel määral, et nende olenevus füüsilisest tüübist säilib ainult siis, kui elutingimused mõjuvad samas suunas; kui aga elukäik arendab teisi omadusi, siis alistub temperament selle mõjule, ja inimese tõelise iseloomu see külg, mida tuntakse temperamendi nimetuse all, osutub täiesti erinevaks omadusist, milliseid võiks eeldada inimeses meie mõistete järgi füüsilise tüübi vaimseist ja moraalseist tulemusist.“¹⁰

Eitamata pärvust omistab N. G. Černõševski sellele suhteliselt väikesele osa. Ta ei arva, et eeldused on kõikidel inimestel ühetaolised, kuid nende edasises arengus kuulub otsustav osa tingimustele, millistes inimene kasvab ja elab. Elu mõjule kuulub otsustav osa inimese isiksuse kujundamises. Inimese iseloom, tema moraalsed omadused, veendumused jne. on ümbruskonna ja kasvatuses tulemus. Kultuuritegelasena omistab Černõševski tohutut osa haridusele, mitte ainult üksiku inimese, vaid kogu rahva kõigi mõistete muutmises.

Vaatame, kuidas Černõševski mõistab keskkonda ja kuidas ta suhtub sellesse. Keskkonna all mõistab Černõševski looduslikke ja ühiskondlikke tin-

⁷ Sealsamas, lk. 220.

⁸ Sealsamas, lk. 222.

⁹ Sealsamas, lk. 226.

¹⁰ Sealsamas, lk. 250.

gimusi, milles inimene elab ja tegutseb. Ent loodusele antakse tähtsusetu koht. Põhimisteks tingimusteks, mis määravad inimese keskkonna, on ühiskondlikud tingimused. Inimest mõjutavais ühiskondlikes tingimustes Černõševski eraldab kutsealalised (töö jaotuse mõttes) ja seisuse või klassi iseärasused. Erilise tähtsuse annab Černõševski seisuslikele (klassi-) erinevustele ja siin näeme, kui sügavalt ja teaduslikult lähenes geniaalne mõtleja neile küsimustele. Tema seisukohalt määrab seisuslik kuulumus inimese ühiskondliku käitumise. Seisuse all mõistis ta mitte üksnes seadusandlikul teel kehtetatud ja kinnistatud inimese seisundit, vaid inimese kohta ühiskondlikus tegevuses: „Asi ei seisne mitte tiitlites, vaid harjumuses olla ühiskonnas kõrgel kohal.“ Seisus määrab inimese elutingimused ja elutingimused määravad tema moraalsed omadused. Černõševski märkis täiesti õieti, et inimesed temaaegseis tingimuses, erinevaist seisustest, kuid ühest ja samast rahvusest sarnanevad oma kommetelt ja harjumustelt üksteisega vähe, ja vastupidi — ühe ja sama seisuse inimesed eri rahvustest omavad märksa enam ühist. „Portugali aadlik on oma eluviisilt ja mõistelt märksa sarnasem rootsi aadlikule kui oma rahvusest talupojale; portugali talupoeg on selles suhtes sarnasem šoti või norra talupojale kui rikkale Lissaboni negotsiandile.“¹¹ Kui võrdleme neid väljendusi mõne kohaga Engelsi teoses „Töölisklassi olukord Inglismaal“, siis näeme, kui palju ühist on antud küsimuses neil, erimaades ja erisugustes tingimustes elanud, suurtel mõtlejail. Järelikult pärivus inimese isiksuse kujunemisel omab võrdlemisi vähe tähtsust. Palju suurem tähtsus on majanduslikel ja poliitilisel tingimustel, milles inimene elab ja tegutseb. Sama rahva järeltulijad muutuvad üksteisele vähe sarnaseks ühiskondlikel ja muil põhjusil. Mitte sünnipärased erinevused ei erista üht rahvast teisest, vaid keerukas ühiskondliku elu ja ühiskondliku suhtlemise süsteem.

K. Marx oma teesides Feuerbachist väidab, et prantsuse materialistid ja sotsialistid-utopistid ei saanud õieti läheneda keskkonna hindamisele ja vaatlesid seda kui muutumatut tegurina, ja inimest kui selle passiivset produkti. Černõševski jõudis selles küsimuses kaugele ette ja oli õigemal seisukohal. Andes suure tähtsuse keskkonnale lapse isiksuse kujunemises, tema kui revolutsionäär ei lähenenud keskkonnale kui mingile tardunule ja muutumatuks. Kui rahvas on ajaloo looja ja ise muutub ajaloolise arenemise käigus, siis ta muudab ka keskkonda ja olustikku. Seepärast Černõševski kord otseselt, kord kaudselt kutsus rahvast aktiivsele revolutsioonilisele tegevusele, mis on suunatud tegelikkuse muutmisele.

Tegelikkust muuta võib ainult inimese aktiivse tegevusega, aga mitte unistuste ja fantaasiaga. Tegelikkus on mitmekülgne ja mitmesugune ja temas on palju seda, mis ei vasta inimese nõuetele, ja seepärast tuleb kõrvaldada kõik, mis segab inimese arengut ja tema nõuete rahuldamist. „Tegutsedes kooskõlas hinge ja looduse seadustega ja nende kaasabil võib inimene järk-järgult muuta need tegelikkuse nähtused, mis ei ole kooskõlas

¹¹ Sealsamas, lk. 254

tema püüetega ja nii saavutada tähelepanuväärseid tulemusi oma elu parandamises ja soovide täitumises.¹² Tähtsust omavad ainult need soovid, mille aluseks on tegelikkus ja mis teostuvad tegelikkuses leiduvate vahenditega.

Lahendades revolutsiooniliselt keskkonna osa ja tema muutmise küsimust, Černõševski ei jää lõpuni järjekindlaks oma vaateis, vaid vääratab. Osutub, et rahva elutingimuste tõusu põhimiseks jõuks on inimeste vaimne arenemine. „Iseenesest annab vaimne arenemine tendentsi: paremaks muuta inimese mõisteid tema kohustuste kohta teiste inimeste vastu, teda heatahtlikumaks muuta, arendada temas mõisteid õiglusest ja aususest.“¹³ Černõševski järjekindlusetus on täiesti mõistetav. Oma aja tingimustes ta ei saanud lõpuni õieti otsustada keskkonna osa ja tema muutmise küsimust, ei saanud otsustada seda nii, nagu seda tegid marksismi klassikud; kuid Černõševski suur teene on selles, et keskkond ei olnud temal tardunud ega muutumatu nähtus, vaid ajalooliselt arenev ja muutuv; keskkonna muutmise aktiivseks tegelaseks on inimene ise. Sealjuures, rääkides keskkonnast, oskas Černõševski selles näha erinevatest seisustest inimeste võitluse põhjust ja väitis, et ühtset keskkonda kogu rahvale pole olemas. Üks keskkond on neile, kes töötavad, teine neile, kes omastavad võõrast tööd. Rahvamasside mahajäävuses näeb Černõševski Venemaa pärisorjuslikku olustikku; pärisorjus avaldas mõju rahva elutingimustele ja moraalile, takistas tema edasi liikumist.

Omistades eriti suurt osa haridusele keskkonna muutmise ja inimeste moraali parandamise mõttes, esitab Černõševski terve rea põhimõttelisi seisukohti kasvatusküsimustes. Tema pedagoogilised vaated ja veendumused on tema filosoofiliste ning poliitiliste vaadete ja veendumuste orgaaniliseks osaks. Kasvatus- ja haridusküsimustes esineb Černõševski revolutsionäärina. Ta vaatleb kogu kasvatustööd kui inimese ettevalmistust ühiskondlikuks tegevuseks. Võib öelda, et enne Černõševskit keegi ei esitanud nii selgelt kasvatus otsese sõltuvuse küsimust ühiskonnaelu poliitilistest tingimustest. Keskaja kõige süngemal ajal valitses õpetlaste hulgas arvamus, „et inimene kaldub oma loomuselt halva poole ja teeb head ainult sunniviisil. Ühendades seda vaimse arengu küsimusega, tõendasid tollaegsed pedagoogid, et teoreetiliste teadmiste õpetamine on edukas ainult siis, kui see toimub karmide karistuste abil. Õpetlased, kes kirjutasid ühiskonna moraalsest elust, kõnelesid täpselt samuti, et palju inimesi meelsasti elab patust elu, teeb iga-sugu kuritegusid ja et ainsaks ühiskondliku korra aluseks peab olema rõhumine, et ainult vägivald teeb inimesed töökaiks ja ausateks. Kõik sellised inimese loomusega vastuolulised arvamusel on nüüd tunnustatud võhiklikeks.“¹⁴

N. G. Černõševski näitab, et feodaalse sundimise üldine süsteem leiab oma väljenduse ka kasvatuses. Pedagoogika lähtus seisukohalt, et lapse arenda-

¹² Н. Г. Чернышевский. Избранные философские сочинения, стр. 475.

¹³ Sealsamas, lk. 261.

¹⁴ Sealsamas, lk. 262.

mist tuleb teostada temasse heade eelduste sissetampimisega. Rahvamassid ei saanud peaaegu mingeid teadmisi ja olid poliitiliselt õigusteta. Hariduse olukord Venemaal Černõševski ajal oli selline, et pärisorjuslik kord ei võimaldanud mingit rahvaharidust, rahvakoolide organiseerimist. Černõševski mõistis, et rahvaharidust ei saa teostada poliitiliste ja majanduslike tingimuste muutmiseta, sest „poliitiline võim, ainealine heaolu ja haridus — kõik need kolm asja on vahetult seotud. Kes on viletsuses, ei saa arendada oma vaimseid jõude; kelles pole arenenud vaimsed jõud, see ei ole võimeline kasutama võimu enesele kasulikult; kes ei oma poliitilist võimu, ei pääse rõhumisest, s. o. viletsusest, harimatusest.“¹⁵ Sellest on eriti näha, kuivõrd Černõševski mõistis selliste ühiskondlike nähtuste, nagu poliitika, majanduse ja hariduse otsest sidet ja sõltuvust. See ei tähenda veel, et ta mõistis õieti iga elemendi osa. Kõnelesime juba varem Černõševski vaadete teatud järjekindlusest. Kuid sellist otsest sidet majanduse, poliitika ja hariduse vahel leiame eelmarsistlikul perioodil esmakordselt Černõševski juures.

N. G. Černõševski hindas kõrgelt kõike eesrindlikku ja progressiivset. Ta kõneles tõsisest poliitilistest sündmustest Lääne-Euroopas ja rõhutas, et poliitilises suhtes on paljud Lääne-Euroopa maad jõudnud kaugemale ette pärisorjuslikust Venemaast. Kuid kunagi ei mõistnud ta vabadust formaalselt. Kui ühiskond saab õiguse haridusele, siis see ei tähenda veel, et rahvaharidus hakkab kiiresti arenema ja rahvas muutub kultuurseks ja harituks. Vabadus ei seisne Černõševskil mitte abstraktses õiguses, lahenduses paberil, juriidilises õiguses. Juriidilisel lahendusel on inimese suhtes väärtust ainult siis, kui tal on ainelised võimalused selle kasutamiseks. On vähe anda rahvale õigus haridusele, selleks on vaja luua ka materiaalsed tingimused. „Mitte mulle, mitte teile, lugeja, pole keelatud lõunastada kuldserviisilt; kuid kahjuks pole ei teil ega ka minul ja arvatavasti ei saa ka kunagi olema vahendeid selle peene idee teostamiseks; seepärast ütlen ma avameelselt, et ma ei pea sugugi kalliks õigust omada kuldset serviisi ja olen valmis müüma selle õiguse ühe hõberubla eest või veel odavamalt. Täpselt samasugused on rahvale need õigused, mille eest hoolitsevad liberaalid. Rahvas on harimatu ja peaaegu kõigis maades on tema enamus kirjaoskamatu. Omamata raha, et saada haridust, omamata raha, et anda haridust oma lastele — kuidas hakkab ta siis pidama kalliks sõnavabaduse õigust? Vaesus ja harimatus võtavad rahvalt igasuguse võimaluse mõista riigiasju ja nendega tegelda — ütelge, kas ta peab kalliks seda, et ta võiks kasutada parlamendi vaidluste õigust?“¹⁶

Järelikult peab rahval olema mitte üksnes formaalne õigus haridusele, vaid ka ainelised võimalused selle õiguse kasutamiseks. Kuid selleks tuleb muuta tegelikust, s. o. muuta majanduslikku ja poliitilist korda.

Tsensuuri tõttu pidi Černõševski sageli kirjutama Aisopose keeles ja võtma näiteid teiste rahvaste ja maade elust. Sellises teravas küsimuses, nagu

¹⁵ Н. Г. Чернышевский. Полное собрание сочинений, т. VI, стр. 81.

¹⁶ Sealsamas, IV k., 157—158.

rahva poliitilist ja kultuurilist kasvu takistava pärisorjusliku korra muutmise Venemaal, kõneleb Černõševski brahmiinide ja kšatriate poolt rõhutatud paariate seisundist Indias. Brahmiinidel ja kšatriatel on lihtsalt kasulik hoida paariad pimeduses ja harimatuses. Paariad on „nii rõhutatud viletsusest, et neil on väga raske leida aega ja vahendeid õppimiseks; teiseks ei luba brahmiinid ja kšatriad paariate hariduse eest tõsiselt hoolitseda, sest kõik brahmiinide ja kšatriate eesõigused, kõik kasu, mis nad saavad paariate kastilt, rajaneb paariate harimatusel. Seepärast, et anda paariatele võimalust pehmeneda oma kombeid haridusega, tuleb eelkõige muuta paariate seisund India ühiskonnas“. . .¹⁷ Siin on selge, keda N. G. Černõševski mõistab brahmiinide ja kšatriate, ning keda paariate all. Edasi kõneleb ta otseselt, et sedasama võib öelda ka talupoegade kommete pehmenemisest. Nende kommete toorus oleneb mitte üksnes harimatusest, vaid teiste suhtumisest neisse ja nende elu ainelistest tingimustest.

Pärisorjapidajad-mõisnikud ja isevalitsuslik-pärisorjuslik režim takistavad rahva haridust, hoiavad teda viletsuses ja harimatuses, kasutades tema käetööd. Seepärast on „ühiskondliku ja ainelise seisundi parandamine kõige vajalikum esialgne vahend hariduse levitamise ja kommete parandamise võimaluseks“¹⁸.

Kui Černõševski ühendab haridus- ja kasvatusküsimumused ühiskondlike suhetega, siis läbib see idee ka kasvatuses eesmärgi. Tuleb kasvatada inimest — kodanikku, kes on täidetud ühiskonna heaolu ideega. Kodaniku motiivid peavad tungima kogu kasvatusse ja seda suunama.

Černõševski püstitab kasvatuselisele õilsa eesmärgi — valmistada ette ühiskondlikku, ideelist, otsekohest ja ausat inimest. Siin tuleb peatuda „mõistliku egoismi“ tundel, mille Černõševski esitas inimese moraalseste tegude põhjuseks ja mille eest Dostojevski talle teravalt kallale tungis. Černõševski „mõistlik egoism“ ei oma midagi ühist enesearmastusega, väikekodanliku egoismiga, individualismiga. See on õigemini isikliku ja ühiskondliku ühendamise omapärane võrm. Inimene teeb sügavalt õilsaid tegusid mitte altruistlikel kaalutusil võitluse lootusel, vaid teda käsib südametunnistus nii toimida. Inimene võib ohverdada isegi oma elu teiste hüvanguks ja siiski on ka tema selle teo aluseks „mõistliku egoismi“ tunne. Kui inimene toimiks oma südame-tunnistuse vastu, ei saaks ta rahuldust ja hakkaks piinlema oma tegevuse ja tegude ebaõigluse pärast. Inimene toob suuri ohvreid sellepärast, et see rahuldab tema isiklikke nõudeid. Kui nii, siis tuleb kasvatada sellist „mõistliku egoismi“ tunnet, mille rahuldamine aitaks kaasa üldisele heaolule. Seepärast tähendab „mõistliku egoismi“ tunde mõistmine ühiskondlikust tegevusest ja rahva heaolu eest võitlemisest lahus, revolutsioonilise demokraadi vaadete teadlikku või ebateadlikku moonutamist. Kas siis Rahmetov, üks Černõševski romaani kangelastest, kes jutlustas, „mõistlikku egoismi“, pole tervikliku maailmavaatega inimene, kes on üldise heaolu eest valmis kõi-

¹⁷ Sealsamas, III k., lk. 548—549.

¹⁸ Sealsamas, lk. 549.

geks. Las Černõševski „mõistliku egoismi“ teooria näib pisut naiivsena, kuid seda kannavad tervikuna ühiskonna huvid ja heaolu. Selles tõstetakse esiplaanile ühised huvid ja nad allutavad isiklikud huvid. Černõševski ei vastanda isiksust ühiskonnale, vaid vastuoksa, näitab, et ainult ühiskonnas ja ühiskonna kaudu saavutab inimese isiksus kindlad ja vajalikud kodanikuomadused. Põhimisteks kasvatusmotiivideks peavad olema kodanikumotiivid. Inimesel ei saa olla õilsaid omadusi, kui ta pole kasvatatud õilsate ideede abil, mis teda virgutavad ühiseks kasuks ja heaoluks tegutsema. Kui ühise kasu ideed põhimotiividena on kasvatuses kõrvaldatud, siis kasvab tõesti egoistlik inimene, kes mõtleb ainult isiklikule kasule, kitsarinnaline väikekodanlane. „Omamata harjumust ühiskonna asjadest isikupäraselt osa võtta ilma kodanikutunnet omamata, muutub meessoost laps, kasvades keskmistes ja hiljem vanusaastates meessoost olevuseks, kuid meheks, või vähemalt õilsa iseloomuga meheks ta ei muutu. Parem on inimesel mitte areneda, kui areneda ilma ühiskondliku mõtte mõjuta, ilma nendest osavõtutunde mõjuta. Kui minu vaatlusringist ja tegevussfäärist, milles ma liigun, kõrvaldada ühise kasu ideed ja püüde, s. o. kõrvaldada kodanikumotiivid, mis jääb siis mulle vaadelda? Millest jääb mul siis osa võtta? Jääb üksikute isikute askeldav segadus nende kitsaste muredega oma tasku, kõhukese ja lõbustuste pärast.“¹⁹

Igakülgselt ettevalmistatud ühiskondliku inimese kodaniku kasvatamist, kes mõistab ühiskonna ülesandeid, takistab vene pärisorjuslik kord ja Venemaa majanduslik mahajäävus; seal aga, kus pole pärisorjust, takistab seda kapitalistlik kord oma töö jaotuse süsteemiga, töölise muutmisega masina osaks.

Vaatamata sellele, et kapitalistlikud suhted ei omanud Venemaal veel määravat tähtsust ja töö vormid ettevõtetes olid primitiivsed, mõistis Černõševski geniaalse ettenägelikkusega mitte üksnes tööjaotuse progressiivset tähtsust, vaid ka selle negatiivset mõju töölise vaimsele ja füüsilisele seisundile. „Tööjaotuse kahjustavas mõjus töölisseisuse majanduslikule olukorrale ja organismile praeguse korra juures pole kahtlust. See on fakt, mis on võrdne oma kindluselt matemaatilistele teoreemidele, sest see seisneb ainult antud küsimusele lihtsate tõsiasiade lisamises: inimesele ebatervislik kahjustab tervist, vähema hulga eest maksetakse vähem summa. Kuid ühtlasi jääb sama kindlaks ka see, et inimeste heaoluks on vajalik tööstuse tugevdamist, tööstuse kasv aga nõuab tööjaotust. Mis meil siis nüüd on? Meil on kaks valemit, mille ühendamine annab järelduse: element, mille areng on vajalik heaoluks, on oma arenguga inimmassile hukutav.“²⁰

Missuguse väljapääsu peab leidma tekkinud olukorras? Ühest küljest on tööjaotus heaolu kasvu vältimatuks tingimuseks, teisest küljest aga mõjub ta töölistele hukutavalt. Ja siin tekivad Černõševskil geniaalsed mõtted mitmesugustest tööliikidest osavõtu vajadusest. Mida kõrgem on tööjaotus,

¹⁹ Sealsamas, I k., lk. 98.

²⁰ Sealsamas, VII k., lk. 182.

seada kergem on igal töölisel minna üle ühelt tööoperatsioonilt teisele. Sel juhul on organism mitmesuguseis seisundites ja selle mitmekesisuse tõttu säilib tervis. Černõševski läheb isegi tunduvalt kaugemale ja seab üles küsimuse põllumajandusliku töö ühendamise vajadusest tööga tööstuslikes ettevõtetes.

Üleminek ühelt tööoperatsioonilt teisele ja põllumajandusliku ning tööstusliku töö ühendamises näeb Černõševski mitte ainult töörahva tervise parandamise, vaid ka tema vaimse arengu tõstmise vahendit. Oleks muidugi väärt vaadelda neid Černõševski mõtteid kui poliitilise hariduse lahendamise probleemi. Kuid Černõševski jõuab lähemale sellele küsimusele, ta näeb töös võimsat kasvatustegurit; ta arvab, et tegevuse mitmekesisus viib inimese välja nüristumise seisundist, teeb teda arukamaks ja organiseeritumaks ja tema vaimset tegevust mitmekesisemaks ja mitmekülgsemaks. „Mitmekesise tegevuse juures omandab inimene laiema taiplikkuse, tema vaimsed jõud arenevad töö tagajärjel ja ei nüristu nagu nüristuvad tema tegevuse piiramisel ühe masinlikkuse ni lihtsustatud operatsiooniga. Mõtelgem ainult, kas võib olla mingit võrdlust materjalide külluselt vaimseks arenguks, tööstuslike kogemuste rikkuselt ja taiplikkuselt põllutööl, kudumisvabrikus, ehitustööl ja käsitööl olnud töölise ja sellise töölise vahel, kes kogu oma elu on istunud ühe masina ühe ratta juures ühes vabrikus. Siin on erinevus sama kui Venemaa piki ja põiki läbisõitnud inimese ja selle vahel, kes pole pistnud ninagi välja oma maakonnalinna tõkkepuu tagant... kindlasti ei oma ükski tootmisedukuse elementidest sellist tohutut tähtsust kui töötaja vaimse arengu aste. Kliima, pinnas, kapitali tagavarad, isegi füüsilise jõu tugevus, kõik on tühine, võrreldes mõtte arenguga. Sellest arengust tekib kõik, kõik saavutab suuruse, mis vastab sellele, kõik toetub ainult sellele. Seepärast tuleb tööstusliku arengu tähtsaimaks takistajaks lugeda vorme, mis on töötaja vaimseks arenguks ebasoodsad.“²¹

Kapitalistlik tootmisvorm ei soodusta töörahva vaimset arengut. Töö, eriti füüsiline on raskeks vajaduseks ja ei võigi olla millekski muuks. Kuid see ei tähenda, et töö on kõigis tingimustes alati raskeks koormaks. „Tulevases ühiskonnas,“ ja N. G. Černõševski oli veendunud, et selline ühiskond vältimatult luuakse, „muutub töö raskest vajadusest kergeks ja meeldivaks füüsilise vajaduse rahuldamiseks, nagu on praegu selle astmeni tõusnud vaimne töö haritud inimestel.“²²

Černõševski julgete ja geniaalsete mõtetega tootmistöö osast inimeste vaimses arengus kaasaja tingimustes ja tulevases ühiskonnas ei ole võrreldavad isegi suurimate Lääne-Euroopa pedagoogide mõtted. Teame, et Rousseau ja Pestalozzi mõistsid töö kasvatuslikku tähtsust ja selle osa inimese vaimses arengus. Kuid nemad kõnelesid käsitööst, tööst aias ja kooli töökodades (Pestalozzi). Černõševskil on see probleem seatud teisiti. Temal on töö lahutamatu ühiskondlikest elutingimustest, misjuures ta vaatleb tööd

²¹ Sealsamas, VII k., lk. 188—189.

²² Sealsamas, IV k., lk. 150.

selle ühiskondlikus tähenduses, kui inimese eluks ja tema edasiseks arenguks vajalikku tingimust selliste ühiskondlike suheteni, kus töö muutub raskest ja häbistavast koormast inimese vajadusi rahuldavaks.

Nii vaatleb tööd ja selle osa inimese isiku kujundamises revolutsionäär-mõtteleja N. G. Černõševski.

Ei saa kasvatada õilsate tunnete ja sügavate teadmistega inimest-kodanikku ainult karmide pedagoogiliste süsteemide alusel ja sunniviisil. Hari-lik normaalne laps omandab teadmisi kergesti, kui õppetöö on hästi oskuslikult korraldatud. „Julmade pedagoogiliste süsteemide võimutsemise ajal kõneldi, et inimesed, antud juhul veel alaealised inimesed, lapsed, õpivad lugema, kirjutama, aritmeetikat jne. ainult sunniviisil, hirmust karistuse ees laiskuse pärast. Nüüd teavad kõik, et see ei ole sugugi nii, et iga terve laps omab sünnipärest teadushimu, ja kui välised, teda pahandavad põhjused seda ei lämmata, õpib ta hea meelega, leiab naudingut teadmiste omandamises.“²³

Õppetöös tuleb mitte ainult humaanselt suhtuda lapsedesse, vaid peab seda nii korraldama, et lapsel oleks võimalus õppida mitmesuguseid õppeaineid, mis annavad teadmisi inimesest ja loodusest. Iga õppeaine õpetamine peab mitte ainult varustama õpilast teadmistega, vaid ka mõjutama tema kasvatust ja seda võib saavutada ainult hoolitseva ja tähelepaneliku suhtumisega lapsedesse, tema loomuse tundmisega. Mitte segada lapsi saamast tarkadeks ja ausateks inimesteks — selline peab olema pedagoogika nõue. Niisugune pedagoogiline seisukoht ei tähenda, et Černõševski oli vaba kasvatuses pooldaja. Černõševski tahtis, et õppetöö oleks tõsine, teaduslikult põhjendatud, et õpetajad teeksid oma tööd oskuslikult ja huvitavalt. Selline nõue, eriti Černõševski tegevuse ajal, omas erakordset tähtsust. Meie teame, kuidas Černõševski kritiseeris teravalt L. N. Tolstoid selle eest, et viimane arvas, nagu keegi ei teaks, mida tuleb rahvale õpetada. Černõševski ütleb otseselt: „Kui kümne-aastane poiss ei taha õppida, siis ei ole selle põhjuseks mitte tema, vaid tema kasvataja, kes on lämmatanud temas teadushimu halbade õpetusvõtetega, või selle kasvandikule kõlbmatu sisuga. Siin ei tule mitte kasvandikku sundida, vaid kasvataja peab ennast ümber kasvatama ja ümber õppima: tal tuleb muutuda igavast, taibutust, karmist pedandist heaks ja arukaks õpetajaks, heita peast metsikud mõtted, millega on kooramatud tema terve mõistus, ja omandab nende asemele mõistlikud. Kui kasvataja täidab need teaduse nõuded, hakkab poiss hea meelega õppima kõike, mida arukaks ja heaks inimeseks muutunud õpetaja peab vajalikuks talle õpetada.“²⁴

Kuid lastele ei avalda mõju ainult õpetaja — nende arengut mõjutab suurel määral kogu vanem põlvkond. Lapsed jälgendavad täiskasvanuid ja tahavad olla täiskasvanute sarnased. Seepärast peab vanem põlvkond seda arvestama ja nägema laste moraalseid puudusi mitte ainult koolitöö halvas

²³ Н. Г. Чернышевский. Избранные философские сочинения, стр. 263.

²⁴ Sealsamas, lk. 265.

kvaliteedis, vaid ka vanemate inimeste negatiivses mõjus noortele; sellest saame järelduse, et tuleb tegelda täiskasvanute haridusega. Ent kuna komete muutumine ja paranemine oleneb kogu ühiskondliku ja poliitilise elu olukorrast, siis järgnevad sellest Černõševski revolutsioonilised järeldused ajalooliselt väljakujunenud olukorra muutmise vajadusest. Ei saa tegelda haridusega võitluseta vabaduse eest. Seepärast põimuvadki Černõševskil vabadus ja haridus kõige tihedamalt ja kogu tema tegevus- ja haridusideed on tihedalt seotud võitlusega rahva heaolu ja õnne eest.

Kõigis oma teoreetilistes seisukohtades, sealhulgas ka pedagoogilistes, omistab Černõševski erakordse osa praktikale. Ainult praktika tõestab iga teooria õigsust ja näitab, et teooria on tõesti teooriaks, aga mitte juhuslik väljamõeldis. „Kui on tõesti tähtis eraldada juhuslikud, kujuteldavad püüded, mis jäävad tegevuseta või haiglaselt ärritatud fantaasia uduseks unistuseks, inimese natuuri tõelistest ja seaduslikest nõudeist, mis tingimata tuleb rahuldada, siis, kus on tunnused, mille järgi võiksime neid eksimatult eraldada. Kes on kohtunik sel nii tähtsal juhul? Otsuse annab inimene ise oma eluga; „praktika“, see iga teooria asendamatu katsekivi peab meid juhima ka siin. . . Praktika on suur pettuste ja enesepette paljastaja mitte ainult praktilistes asjades, vaid samuti tunde- ja mõtteasjus.“²⁵

Vaatlesime Černõševski põhimõttelisi seisukohti kasvatus- ja õppetöö küsimustes; need ei ammenda muidugi suure vene revolutsionääri-demokraadi kogu pedagoogilist pärandust, vaid näitavad ainult tema pedagoogilise süsteemi põhisuunda. Černõševskil leiame palju huvitavaid mõtteid õppeplaanide, õpikute, töömeetodite jne. küsimustes, s. o. õppetöö sisu põhimistes küsimustes. Need mõtted pole juhuslikud, vaid lähtuvad võitleja-revolutsionääri üldisest maailmavaatest, kes tundis põhjalikult ja sügavalt mitte ainult Lääne-Euroopa, vaid ka antiikmaailma suurte pedagoogide tööd.

Černõševski revolutsioonilis-demokraatlik pedagoogika avaldas tõsist mõju vene progressiivse pedagoogika arengule. Hinnates Černõševskit võiksime kõnelda temast ta enese sõnadega, nagu ta kõneles minevikus eesrindlikest inimestest. „Moodsa teaduse rajajate auks peab ütleva, et nad austuse ja peaaegu pojaliku armastusega vaatavad oma eelkäijatele, tunnustavad täielikult nende geenius suurust ja nende õpetuse õilsat iseloomu, milles nad näitavad oma isiklike vaadete algeid.“²⁶

¹ E. A. Arkin. „Kõned kasvatuses“, Tartu 1947, lk. 49.

² A. S. Makarenko, „Loengud lastevanemaile“, Tallinn 1941, lk. 50.

Loova mängu tähtsusest lasteaias.

LEA NURKSE.

„Inimesi tuleb kasvatada hoolikalt ja tähelepanelikult, nii nagu aednik kasvatab oma armastatud viljapuud,“ ütleb seltsimees *Stalin*.

Lasteaednik, kes tahab toimida nagu hea aednik, peab tundma lapse arengu vajadusi, peab hoolitsema selle eest, et laps saaks neid vajadusi rahuldada, ta peab lapse arengusse tooma oma asjatundliku korrektiivi, kuid ta peab teostama seda ettevaatlikult ja õrnalt.

Mida vajab laps oma arenguks? Et sellele küsimusele vastata, peab tundma lapse arengu eripärasusi.

Juba eemalt vaadates eelkooli-ealisi lapsi, torkab silma nende ammutamatu aktiivsus, tegevustung, tegutsemisrõõm — nad toimetavad vahetpidamata, jooksevad, hüplevad, katsuvad siit, kisuvad sealt jne.

Eelkooli-ea kestel kahaneb kasvuenergia, seetõttu kogutakse lihase- ja närvijõudu. Need jõud otsivad väljapääsu, neid on vaja rakendada, tekib tung, vajadus tegutsemiseks. Nii on lapse töökirg, tegevustung põhjendatud lapse arengulise vajadusega, on eelkooli-ea olulisemaid iseloomujooni.

Teiseks eelkooli-ea omapäraks tuleb pidada lapse erilist emotsionaalsust. Eelkooli-ealisel lapsel ei ole kõrgemad närvikeskused veel täielikult välja arenenud, samuti on tema kogemused alles napid ja vähesed, mistõttu ka tema mõistus ei ole veel küllalt võimas. Sellepärast ei juhi lapse tegevusi, soove ja käitumist mitte lapse mõistus, vaid tunded. Ta varjundab kõike omaenese tunnete varjunditega, mõõdab kõike omaenese naiivsete soovide ja arusaamiste mõõdupuuga.

Kolmandaks iseloomustavaks jooneks võiks pidada lapse fantaasia omapära. Laialt on valitsemas vaade, et lapse fantaasia on rikkam kui täiskasvanu oma. Ent *Ušinski* väidab vastupidist. Ta ütleb, et lapse fantaasia on vaesem ja nõrgem kui täiskasvanu oma, kuid tema võim lapse hinge üle on tugevam, sest mõistuse kontroll tema üle on nõrgem. Nii siis lapse fantaasia on ere, lennukas ja võimas selle tõttu, et teda ei piira ei mõistuse kontroll ega tõelisuse surve. Laps võib mängides muuta ümbritsevat kõigeks, milleks iganes tahab, mitte millestki teha kõik. Kõik, kellel on lastega olnud kokkupuutumist, teavad, kuidas näiteks toolid muutuvad autodeks, vaguniteks, laevadeks, selle järele, mida lapse kujutlust mööda tal parajasti tarvis juhtub olema.

Ja lõpuks, oma närvikava ja psüühika iseärasuste tõttu püüab laps kõike, mis ta läbi elab, peegeldada oma tegevustes, et sel teel üha uuesti läbi elada seda, mida kord kogenud.

Nii on eelkooli-ea iseloomustavamaid iseärasusi, millega iga kasvataja oma kasvatustöös peab arvestama, lapse tegevus- ja järeleaimamistung, tunnete prevalentsus ja fantaasia vaba lennukus.

Kui nüüd meile, täiskasvanuile peaks tehtama ülesandeks välja mõelda selline tegevusvorm laste jaoks, kus laps saaks kõige loomulikumalt välja

elada ja rakendada temas tunglevaid jõude ja vajadusi, siis ei oskaks küll ükski täiskasvanu midagi paremat välja mõelda, kui seda on laste eneste poolt loodud tegevusvorm — laste loov mäng.

Uuemal ajal on lapse mäng tõsiselt kütkestanud nii suurte õpetlaste, filosoofide, pedagoogide, kui ka poeetide ja kirjanike tähelepanu. Nime-tame näiteks kas või järgmised õpetlaste nimed: Rousseau, Fröbel, Ušinski, Leshaft, Plehhanov jt. Kirjanikud A. S. Puškin, A. France, L. Tolstoi, R. Rolland jt. on kirjeldanud laste mängu, näidates nende omapära ja nende võlu.

Lapse mängude uurimustest on psühholoogid kirjutanud pakse köiteid.

Kõige väiksemat tähelepanu ja huvi lapse mängu vastu aga ilmutavad tihti just need, kes lapsele kõige lähemal seisavad, kes lapse mänguga kõige vahetumalt kokku puutuvad, kellest suurel määral olenevad lapse mänguvõimalused.

Mitte ainult paljud lastevanemad teevad kasvatusvigu oma ükskõikse ja hoolimatu suhtumisega lapse mängusse, vaid ka paljud eelkooli-peda-googid, lasteaednikd ise, ei suhtu küllaldase lugupidamise, tõsiduse ja arusaamisega sellesse probleemi.

Ei ole vist päris harulduseks need lasteaiad, kus kõik muu on kõige pare-mas korras, kus näiteks asutuse välisilme eest on hoolitsetud otse rikkali-kultki, kuid laste mänguvõimalustele pole üldse mõeldud. Kus puuduvad mängu paratamatud abinõud — mänguasjad. Kus laste mäng on jäetud täiesti juhuse hooleks.

Sellist suhtumist laste mängusse tuleb osaliselt pidada kodanliku aja järel-kajaks. Teatavasti olid sel ajal Lääne-Euroopa eelkoolipedagoogikas laialda-selt levinud itaalia arsti Maria M o n t e s s o r i pedagoogilised väärideed. Need olid tunginud sisse ka eesti lasteaedade praktikasse. Tolleaegsed omavalitsuste eelkooli-asutused nimetati isegi ümber Montessori mõjul — lasteaedadest said lastepäevakodud.

Maria Montessori keelas mängu lastele täiesti ära, suhtus eitavalt üldse lapse fantaasiasse. Tema arvates oli fantaasia metsikute esivanemate pärand, mida ei tohi kultiveerida.

Kuigi mäng kodanliku Eesti lasteaedades otse keelatud ei olnud tänu ka Fröbeli mõjudele, siis mängule suhtumisse vajutas see ometi oma pitseri.

Mängu alahindamist toetas veel kodanlikus lasteaias läbilõõnud nn. kontsentratsiooni-teema ehk haridus — aine tihti ühekülgne ja laste arengu iseärasusi mitte arvestav käsitusviis, kus ühele kasvataja poolt valitud tee-male allutati rangelt võimalikult kõik lasteaias tegevusalad. Teinekord võeti läbi mõni teema, näiteks „kinnas“, „õhk“ jne. sellise põhjalikkusega, et teema käsitlemisele kulus vahel kuusid. On selge, et selliste, kasvataja poolt vahetpidamata ettekantud ja ettekirjutatud tegevuste juures lapse vabale enesealgatusele ja loovale initsiatiivile jäi väga vähe ruumi, samuti apelleeriti siin rohkem lapse mõistusele kui tunnetele. Ja sellist süstemaati-

list piiratud teema käsitlemist rakendati isegi nooremas rühmas, 3—4-aastaste juures!

Kaaluvaks põhjuseks, miks lasteaedades mängu küllaldaselt ei hinnata, näib olevat ka veel see, et mäng ei anna otsekohe igäühele nähtavaid tulemusi ja efekte. Ei pea sellest palju lapsevanem ja võib olla, et ka mõned lasteaeda revideerivad isikud ei pööra sellele tõsisemat tähelepanu. Kui laps oskab laulda ilusa laulukese, kui ta tantsib kena tantsu, ütleb üles salmikese, teeb valmis kena korvikese või koguni on õppinud lugemist ja kirjutamist, mis lastevanematele eriti meeldib, siis on kõigile otsekohe midagi konkreetset ette näidata, mille eest on loota heakskiitu ja rahulolu. See asjaolu aga võib viia eksiteele, kui kõike seda head hakatakse üle pakkuma. Ja asi läheb eriti halvaks, kui kasvatajad või lasteaiad sellel alal omavahel võistleva hakkavad. Lastele antakse siis liiga keerulisi, raskeid, nende arengule mittevastavaid töid ja ülesandeid, kus kasvatajad ise salamahti appi tõttavad, siluvad ja parandavad. On kantud ette terveid „ooperid“ ja „ballette“, mis nõuavad osalt lastelt kuni üleväsimuseni viivat treeningut, kuna teine osa lapsi samal ajal piinleb ja haigutab tegevusetuses.

On teada, et lapsi võib treeningu teel viia isegi väga suurte saavutusteni, mis aga pedagoogiliselt võttes on raskelt kahjulikud lapse üldisele arengule. Paljusid mitteteadlikke inimesi viivad aga eelpoolnimetatud meetodite käegakatsutavad efektiivsed tulemused otse vaimustusse. See näitab, et siin puuduvad lapse tegevuse hindamiseks pedagoogiliselt õiged hindamisalused.

Kõige sellega ei ole midagi öeldud lastepidude ja lastetööde näituste vastu üldse, mis pedagoogiliselt õige organiseerituse juures moodustavad lapse elu kõige rõõmsama pidulikkuse ja oma saavutustest saadud rahuldustunde kõrgpunkti, mis omakorda on heaks stiimuliks laste edaspidisele arengule.

Samuti mängivad ühteviisi tähtsat osa lapse igakülgse arengu huvides nii laul, muusika, jutustus, lapse silmaringi laiendamine, ümbritseva eluga ja loodusega tutvustamine, lapse osavõtt talle jõukohasest tööst jne. Ainult meie ei tohi teadmisi, oskusi ja vilumusi lastele nagu lehriga sisse tampida, talle kõike ette näidata, ette anda ja ette teha, lapse oma initsiatiivi alla suruda, vaid meie peame andma lapsele aega ja võimalusi vastuvõetut seestmiselt läbi töötada, uuesti välja elada ja loovalt rakendada ka oma loovas mängus.

Kodanlikus lasteaias ei tuntud mõistet loov mäng, vaid sellele vastavat tegevust nimetati vabaks mänguks, kusjuures mõnel juhul kiputi ka nii aru saama, et lapsed on sel ajal vabad kasvataja juhtiva taktikepi alt, samuti puuduvad neil igasugused tegevusvahendid, mis on selleks ajaks hoolikalt kõrvale pandud — lapsed jooksevad, hullavad, lobisevad ja vaatavad niisama ringi.

Nõukogude lasteaias töö on üles ehitatud lapse hingeelu sügavale tundmisele, lapse loomulikkude arenguvajaduste kõige piinlikumale silmaspidamisele. Sellepärast on siin laste loov mäng kui lapse tegevuse juhtiv vorm

eelkooli astmel tähtsal kohal. Kuid nõukogude lasteaias ei jäeta mängu mitte omapead stiihiliselt arenevaks asjaoluks, vaid mängu juhtimisele ja organiseerimisele pühendatakse tõsiselt tähelepanu ja piinlikku hoolt, sest kuigi mäng kui tegevusvorm on kõige vastuvõetavam lapse arengule eelkooliastmel, siis ometi ei ole alati iseenesest veel garanteeritud selle õige ning arenev suund ning sisu. Laste mäng vajab teadlikku juhtimist ja oskustlikku täiendamist.

Ka mängu olemuse ja selle kasvatusliku mõju uurimine ei ole jäetud üksikuteadlaste hooleks, vaid selles töös aitavad edukalt kaasa ka tegelikud lasteainednikud oma igapäevases praktilises kasvatus töös, tehes tähelepanekuid, korraldades vaatlusi ja tehes siit vastavaid järeldusi, mis rikastavad nende pedagoogilist kogemust ja annavad viljakaid näpunäiteid mängu juhtimise meetodika täiendamiseks.

Laste mängude sisu peegeldab ümbritsevat tegelikkust ja muutub ka ühiskondlike tingimuste muutustega. Nõukogude laste mängud näiteks erinevad suurel määral kodanliku ühiskonna laste mängudest.

Peale selle ei ole mäng mingi kaootiline tegevus. Siin valitsevad ka omad seadused ja normid, mis laps ise endale üles seab ja milliseid ta siis ka vabatahtlikult täidab. Need seadused ja normid ei ole lapse poolt vägivaldselt kokku seatud, vaid need otseselt või kaudselt ikkagi kajastavad lapse keskkonnas maksvaid ühiselulisi seadusi ja norme. Ühe sõnaga, laps oma mängudes kajastab ümbritsevat maailma, oma suhtumist sellesse, õpib selles orienteeruma ja seda vallutama. Nii siis, olgugi et lapse mängumaailm on fantaasia loodud, lapse mäng juhitud tema emotsioonidest, ometi ei vii mäng last elust eemale, vaid otse vastupidi, see on lapsele kõige kättesaadavam, kõige otsem tee, mis juhib last reaalsele elule lähemale.

Ka tööst ei vii mäng last eemale, vaid mäng ja töö oma põhiolemuselt on väga lähedased. Täiskasvanud oma elus on küll tõmmanud kindlad piirid mängu ja töö vahele ja siin on need ka omal kohal, kuid laste elus need piirid ei ole nii kindlad. Mängu ja töö põhilist erinevust on nähtud selles, et töö on eesmärk, mille saavutamine toob rahuldust, mängul aga polevat eesmärk oluline, kuna lapsele andvat rahulduse mänguprotsess ise. See seisukoht aga lööb kõikuma paljude eluliste tähelepanekute ees. Tööprotsess iseenesest võib täiskasvanule niisamuti rõõmu ja rahulduse allikaks olla nagu mänguprotsess lapsele, kuna armastatud töö lõpulejõudmine vahest isegi norutunde põhjustajaks võib saada, laps aga oma mängudes püstitab tihti eesmärgi, mille saavutamine talle rahuldust ja rõõmu valmistab. Näiteks 5-aastane laps valmistab klotsidest ehitust, tegeldes selle kallal üle 3-me tunni, ise ütles, et küll see on raske töö, kuid peab valmis tegema, siis on tal sellest hea meel.

Laps ise ei teegi erilist vahet mängu ja töö vahel. Lapsele on mäng töö ja töö on mäng. Laps näiteks mängib oma mängunurgas, teda kutsutakse ära, ta vastab kärsitult: „Ma ei saa praegu, sa näed, et teen tööd.“ Samuti muudavad lapsed tihti neile pandud töökohustused mänguks.

Mulle jutustas üks isiklik tuttav, kuidas ta lapsena sigadele rohtu korjas. Ta oli umbes 7-aastane ja pidi hoolitsema selle eest, et sigadele oleks rohi korjatud. Elades väikeses alevikus, tuli seda noaga lõigata ja tuua pargist. See oli igav töö. Ta tuli heale mõttele. Kutsus oma sõbrad kokku, jutustas neile loo ühest imepärasest aiast, kus kasvab kulda, ja kutsus neid kaasa kulda korjama. Kõik olid nõus ja korv korvi järel täitjs „särava“ varandusega, mis sigadele oli hästi meelt mööda.

Nii siis töö ja mängu erinevus ei ole määratletav sihipüüdlikkuse või rõõmu ainuliselt ühele või teisele tegevusele omistamisega, sest nii sihipüüdlikkus kui ka rõõm võivad olla omased ühtviisi tööle kui mängule... Hoopis sügavamalt nähtud iseloomustused mängu ja töö erinevuse kohta saame näiteks nõukogude pedagoogilt. E. Arkin ütleb: „Erinevust tuleb otsida selles, et mängus ja töös avaldub erinev suhtumine tõelisusse. Mängu iseloomustab reaalse suhtumine tõelisusse, mis subjektiivseist soovidest olenemata nõuab esemete objektiivsete omaduste arvestamist.“¹ A. M a k a r e n k o näeb töö ja mängu erinevust järgmises, ta ütleb: „Töö on inimese osavõtt ühiskondlikust toodangust, materiaalsete, kultuuriliste, teiste sõnadega, sotsiaalsete väärtuste loomisel. Mängul ei ole neid eesmärke, ühiskondlike eesmärkidega ei ole tal otsest sidet, küll aga on nendega kaudne side: ta harjutab inimest neile füüsilistele ja psüühilistele pingutustele, mis on tarvilikud tööks.“²

Järelikult loov mäng ei pidurda töökasvatust, vaid soodustab seda ja on õieti selle esimeseks astmeks.

Peale selle avaldab mäng suurt mõju lapse igakülgsel arengule.

Nii on mängul suur tähtsus lapse füüsilises kasvatuses. Mängides on laps alati rõõmus ja heas meeleolus. Mäng teeb erksaks, aktiivseks, äratab eneseusaldust, seega tõstab üldiselt lapse organismi elutegevust. Mäng rahuldab lapse loomulikku liikumistarvet, mille tagajärjel laps muutub osavamaks ja tugevamaks.

Ammutamatuid võimalusi pakub mäng ka lapse vaimsele arengule.

Mängides omandab laps mitmesuguseid kogemusi, tutvub esemete ja materjalide omadustega, arendab oma meeli. Kui laps mängib, siis ta huviga vaatleb, võrdleb, uurib, katsub, kombib mänguasju ja esemeid. Ta õpib eristama esemete suurust, vormi, raskust, värve jne. Ta proovib ja katsetab, mis mitmesugusest materjalist teha annab. Oma otsestest kogemustest õpib laps tundma, et liiv on sõre, savi sitke, et mõned esemed ujuvad vee peal, teised vajuvad põhja. Ehitusmaterjaliga mängides jõuab ta järeldusele, et suurem ehitus ei seisa püsti nõrgal alusel jne. Ja helide maailmas teritab ta mängides oma kuulmist.

Illustratsiooniks lubatagu mul tuua juhtum omaenda tähelepanekust. 3,5-aastane E., toksides klotsiga vastu pakku, avastas selle heli ja siis veetis ta tükk

¹ E. A. Arkin. „Kõned kasvatusest“, Tartu 1947, lk. 49.

² A. S. M a k a r e n k o, „Loengud lastevanemaile“, Tallinn 1941, lk 50.

agea sellega, et jalutas ringi ja koputas mitmesuguste ettejuhtuvate esemete pihta, kuulatas ise teraselt ja viimaks lausus õnneliku maadeavastaja tundega: „Tule, kuulata, igal asjal on oma hääl!“

Oma mängudes, nagu teame, peegeldab laps neid muljeid, mis ta on saanud ümbritsevast elust, kuid ta ei tee seda mehaaniliselt. Kujutades mõnd osa või olukorda, mobiliseerib laps oma vastavad teadmised, kogemused ja tähelepanekud, mõtleb järele sündmuste üle, otsib seost nähtuste vahel ja juurdleb nende põhjuste üle. Seda näitab nende küsimuste iseloom, mis nad esitavad: „Miks on kivi kõva?“ — „Miks minu mängumaja korstnast suitsu välja ei tule?“ — „Miks vurr siis püsti ei seisa, kui ta enam ei tiirle?“ jne.

Mängides seab laps endale üles eesmärgi, mille saavutamiseks ta raken-dab oma maksimaalse leidlikkuse ja taibukuse.

Selle kinnituseks võiks olla kas või järgmine näide isiklikust tähelepanekust. Tallinna VI lasteaias üks 4-aastane poiss mängis mänguautoga. Siis ta võttis mõned klotsid ja tahtis ehitada neist mäge. Ta seadis neid nii ja teisiti, kuni viimaks sai väikese kõrgendiku liuska küljega. Siis ta hakkas oma autot sealt alla sõidutama, aga auto veeres liiga kaugemale ja jäi teistele lastele jalgu. Poiss otsis veel ühe klotsi ja asetas selle parajale maale põiki oma sõiduteele ette, takistades seega autot veeremast liiga kaugemale.

Nii tõstab kõitev mäng laste vaimset aktiivsust, arendab mõtlemist, kontsentreerib tähelepanu, mobiliseerib teadmisi ja annab kogemusi, arendab meeli.

Tihedas seoses lapse mõtlemisega areneb mängus ka lapse k õ n e.

Tutvudes uute esemete, uute materjalide ja nende omadustega, õpib laps neid ka nimetama — suureneb lapse sõnatagavara. Peale selle sunnib mäng lapsi selgelt ja arusaadavalt end väljendama, sest on vaja mängu suhtes kaaslastega kokku leppida, jutustada, kuidas teha jne.

Tihti loob laps kuju ainult sõnade ja tegevustega, räägib ettekujutatavate isikute nimel, kõneleb mänguasjade eest. Vahest täiendab kõnega oma mängu jne.

Ühes sellega muutub lapse kõne ilmekamaks ja varjundirohkemaks. Mängides näiteks ema, räägib laps vahel õrnalt, vahel noomivalt oma „lapsega“. Kujutades autojuhti, räägib ta asjalikult ja napolisõnaliselt, mängides komandöri on ta kõne käskiv ja järsk jne.

Mängus areneb lapse fantaasia. Mäng ja fantaasia on lahutamatult seotud üksteisega — juba mängumaailm ise on loodud fantaasia abil. Kui laps peegeldab oma mängu ümbritsevat elu, siis ei ole see mitte otsene elu kopeerimine, vaid laps kombineerib oma muljed ja tähelepanekud loovalt ümber, kasutades siin nii otseseid tähelepanekuid elust kui ka seda, mis ta on kuulnud jutustustest, lisades kõigele ka oma väljamõeldisi.

Siin peituvad ka kunstilise loomingu alged.

Mäng avaldab suurt mõju lapse moraalisele arenemisele.

„Aktiivne, olgugi mänguline, osavõtt elust, täiskasvanute tegevuse kujutamise annab lapsele võimaluse seda mitte ainult paremini mõista, vaid ka tugevamalt läbi tunda.“³

Et mäng on vaid kujutletud elu, seda teab ka mängiv laps ise: „Ma tean isegi, et kepiga mitte ainult ei saa lindu tappa, vaid isegi mitte paukugi lasta. See on mäng.“ (L. Tolstoi oma mälestusteostes „Lapsepõlv“, „Murdeiga“ ja „Noorus“). Tunded aga, mis laps mängides läbi elab, on tõelised, ehtsad tunded.

Mängus läbielatud kohusetundest annab kujuka näite katkend L. Pantelejevi lookesest „Ausõna“:

„Aed oli juba tühi, tänavatel vilkusid tulukesed ja kuskil puude taga helises aiavahi kelluke.

Ma kartsin, et aiavärav suletakse ja astusin seepärast väga ruttu.

Äkki ma peatusin. Mulle kuuldus, et kusagil kõrval, põõsaste taga, nagu nutaks keegi.

Pöördusin kõrvalteele — seal valendas pimeduses väike kivimajake, nagu neid leidub linnaaedades, mingi vahiputka või valvemajake. Selle seina ääres seisis väike seitsme- või kaheksa-aastane poiss, pea norus, nuttis valjusti ja lohutamalt.

Läksin ta juurde ja hüüdsin talle:

„Hei, mis sul on, poiss?“

Ta lõpetas järsku, nagu käskluse peale, nutmise, tõstis pea, vaatas mulle otsa ja ütles:

„Ei midagi.“

„Kuidas nii — ei midagi? Kas keegi solvas sind?“

„Ei keegi.“

„Aga miks sa siis nutad?“

Tal oli veel raske kõnelda, ta ei olnud jõudnud veel kõiki pisaraid alla neelata, luksus alles, tihkus ja tõmbas ninaga ülespoole.

„Tule, läheme ära,“ ütlesin. „Vaata, on hilja, juba suletakse aed...“

Ja ma tahtsin poissi käekõrvale võtta. Kuid poiss tõmbas ruttu käe tagasi ja ütles:

„Ma ei või.“

„Mida sa ei või?“

„Ei või minna.“

„Kuidas? Mispärast? Mis sul on?“

„Ei midagi,“ ütles poiss.

„Kas sa oled haige?“

„Ei,“ ütles ta. „Olen terve.“

„Kuid miks sa ei või siis minna?“

„Olen vahipostil,“ ütles ta.

„Kuidas vahipostil? Millisel vahipostil?“

„Kas teie ei saa aru? Me mängisime.“

Д. В. Менджерицкая, „Творческие игры в детском саду“, Учпедгиз, Л.

„Kellega sa siis mängisid?“

Poiss vaikis, ohkas ja ütles:

„Ma ei tea.“

Nüüd ma mõtlesin, tõtt ütelda, et poiss on siiski haige, ja et ta peas ei ole kõik korras.

„Kuule ometi,“ ütlesin talle. „Mis sa kõneled? Kuidas see siis on? Mängid ega tea kellega!“

„Jah,“ ütles poiss. „Ma ei tea. Istusin pingil, siis tulid mingid suured poisid minu juurde ja ütlesid: „Kas tahad mängida sõda?“ Ütlesin: „Tahan!“ Hakkasime mängima, mulle üteldakse: „Sina oled seersant.“ Keegi suur poiss, ta oli marssal, tõi mu siia ja lausus: „Siin on meil püssirohu ladu. Sina oled aga tunnimees. Seisa siin, kuni ma toon vahetuse.“ Ma ütlesin: „Hästi.“ Siis lausus tema: „Anna ausõna, et sa ära ei lähe.“

„Noh?“

„Noh, ma ütlesin: „Ausõna, ei lähe.“

„Noh, ja siis?“

„Noh, see ongi kõik. Seisan, seisan, kuid nad ei tule.“

„Nõndaks!“ muigasin mina. „Kas sind juba ammu siia pandi?“

„Siis oli alles valge.“

„Ja kus nad siis nüüd on?“

Poisike ohkas jälle ja ütles:

„Ma arvan, nad läksid ära.“

„Kuidas, läksid ära?“

„Unustasid.“

„Ja mis siis sina siin veel seisad?“

„Ma andsin ausõna...“

Ma tahtsin juba naerma pahvatada, kuid siis taipasin ja mõtlesin, et naljakat pole siin midagi, ja et poisil on täiesti õigus. Kui oled andnud ausõna, siis tuleb seista, sündigu mis tahes, mingi või maailm lõhki. Kas mäng või mitte, see on ükskõik.⁴

Sellist oma osa tõsiselt võtmist seab Stanislavski näitlejatele eeskujuks, kui ta ütleb: „Kui teie jõuate kunstis sellise tõe ja usuni nagu laps oma mängus, siis võivad teist saada suured näitlejad.“

Niisuguse ehtsusega läbielatud tunded mängus ei möödu jälgi jätmata lapse kogu moraalise isiksuse kujunemisele.

Mängus areneb tahe ja iseloom.

„Igas heas mängus on töö pingutus ja mõtte pingutus,“ ütleb Makarenko.

Juba üsna väike laps oma harjutavas-mänglevas tegevuses seab endale eesmärgi, mille saavutamine nõuab püsivust ja pingutust. Näiteks imik teeb katset pihta lüüa tema ees rippuvale kurinale. Ta lööb korduvalt õhku ja mööda. Ta osalt rõõmustab sellest tühja löömisestki, kuid kui ta siis kurinale pihta saab, tekib temas rahuldustunne, mis väljendub rõõmuhõiskes.

⁴ L. Pantelejev „Ausõna“. „Pioneer“ IV (1946), nr. 8, lk. 210—211.

Laeva ehitamine nõuab lapselt peale leidlikkuse ja taibukuse ka veel kanatlikkust ja püsivust jne.

Raskuste vabatahtlik, iseseisev ületamine mängus arendab sitkust, karakteri kindlust, usku endasse, harjumust raskuste ees mitte taganeda, vaid neid vapralt ületada.

Mängus areneb sõprus laste vahel. Algul mudilased ei oska veel koos mängida. Pikkamööda nad alles leiavad üksteist. Ehitatakse koos nukkudele maja, keedetakse koos neile süüa jne. Mängu sisu ja ühised huvid tekitavad lastes ühinemise vajaduse.

Mängides õpivad lapsed üksteist aitama ja austama. Väikelaste mängudes tekib tavaliselt konflikte ja kokkupõrkeid mänguasjade pärast, mille üle tahetakse olla üksinda peremees või jälle — „mis silm näeb, seda süda kohe igatseb“. Aegapidi õpivad lapsed mänguasju üksteisele loovutama, ühiselt neid kasutama. Nii tuleb laps pikkamööda arusaamisele, et mänguasjad on kõikide laste ühine omandus. Õppides nendega hoolikalt ümber käima, õpib laps hoidma ühiskondlikku vara.

Eelpool öeldust on selge, et loov mäng on tihedasti seotud pedagoogilise töö kõigi külgedega. Loov mäng haarab igakülgse kasvatuselise kõiki põhiэлементе — nii füüsilist, vaimset, kunstilist kui ka moraalset ja töökasvatust.

Kuid nagu eelpool juba mainitud, need loova mängu kasvatuslikud võimalused ei leia laste poolt mitte alati kasutamist soovitavas mõttes, laps võib mitmes suhtes õigelt teelt kõrvale kalduda.

Kui mäng näiteks üldiselt soodustab küll lapse füüsilist arengut, siis ometi võib juhtuda, et laps mängides ennast üle väsitab, ennast liigselt üles erutab.

Samuti mitte igasugune mäng ei anna küllalt toitu vaimseks arenguks. Lapsed jäävad tihti peatuma ühe või teise mängutüübi juurde, jäävad kinni mõnesse osasse.

Tallinna Eelkoolikasvatuse Seminari õpilane jutustas mulle ühest lapsest, kes elas nii sisse koera rolli, et ei saanud teda enam laua alt välja. Päevast päeva, hommikust õhtuni tahtis olla koer, elada nagu koer, süüa nagu koer, haukuda nagu koer.

Lapsel võivad tekkinud olla väärad kujutlused elust, ekslikud otsused, valed järeldused, mida ta mängus süvendab. Laps ei õpi mängides ka maailma tunnetama iseenesest — talle on vaja abi ja juhatust.

Laste poolt väljamõeldud mäng võib sattuda vastuollu moraalse kasvatuselise ülesannetega — mitte alati lapsed ei aima järele häid eeskujusid, mitte igasugune mäng ei ärata väärtuslikke tundeid. Ka kodanliku aja riismed võivad ulatuda sisse meie laste mängudesse. Ei ole ka soovitav, et lapsed oma sõjamängudes kujutavad meie vaenlasi jne. Mängureeglitest kinnipidamise nõue võib mõnede laste poolt leida möödahiilimist, kusjuures neis võib tärnata autuse ja vastutustundetuse idusid jne., jne.

Kõigest sellest nähtub, et mängu väärtuse ja otstarbekuse küsimus ei ole lahendatud veel ainuüksi loova mängu loomusega kui sellisega. „Mängu

kasulikkus... pole ette määratud tema olemusega, vaid see määratakse ära iga kord ta sisuga, määratakse sellega, millisel määral mängus avalduvad ning harjutavad endid tungid ning võimed, mis vastavad meie kasvatuse eesmärkidele ja nõudeile.⁵

Nõukogude lasteaias on mäng kõigepealt — laste kommunistliku kasvatuse abinõu.

„Kasvataja kasutab mängu laste tutvustamiseks ümbritseva eluga, neis niisuguste tunnete, niisuguste iseloomujoonte arendamiseks, milliseid peab omama nõukogude laps. Mängu abil kasvatatakse lastes armastust kodumaa vastu, püüet sarnaneda nõukogude paremate inimestega, mehisuse ja töö austamist. Kasvataja hoolitseb selle eest, et mängus areneksid lapse vaimsed võimed, ilmneks tema initsiatiiv. Teadmised, vilumused, oskused, mis on näidatud „Juhendis kasvatajale“, omandatakse ja leiavad arendamist nii tegevustes kui mängudes.“⁶

Et mängu kaudu saavutada ülesseatud eesmärki, peab oskama mängu õieti juhtida ja oskuslikult täiendada, sest „jäetud omapead, võib mäng saada arenemise piduriks.“⁷

Kuid liiga palju segada end laste mängude hulka pole hea, sest see piirab laste mänguvabadust ja hävitab mängu võlu lapsele.

Nagu öeldud, on mäng loomulik ning vaba, lapse enese poolt loodud tegevusvorm. Kui laps ise loob endale mängu, on see temale arusaadav ja huvitav. Selles peamiselt näeb U š i n s k i mängu olulisemat võlujõudu lastele.

Kui ei taheta hävitada seda lapse mängu erilist võlu, ja seda ei tohigi teha, siis mängu juhtimisel peab kõigepealt arvestama mängu selle põhilise iseloomuga. Mäng peab jääma mänguks ja mängumaailm — lapse enda loodud mängumaailmaks, kus ta võib end tunda vabana ja iseseisvana. See on võimalik ainult siis, kui kasvataja laste mängu üle otsustamisel ja selle juhtimisel ise püüab sisse elada laste mängumaailma, nagu väidab tabavalt P i r o g o v :

„Et lapse üle otsustada õieti ja õiglaselt, ei tule meil teda mitte üle kanda tema sfäärist meie omasse, vaid meil enestel tuleb siirduda tema väiksesse maailma.“

Mängu juhtimisel peab kasvataja suutma ühte sulada, ühineda lastega nende mänguprotsessis. Ta peab oskama jagada nendega rõõme ja muresid, triumfe ja fiaskosid. Ta peab oskama asja võtta „just nagu“, „mängult“ — nii nagu lapsed ise seda teevad. Niisuguste inimeste kohta on ütelnud B e l i n s k i, et nad moodustavad „pidupäeva laste jaoks“. Lapsed peavad tundma, et kasvataja suhtub nende mängusse niisama tõsiselt nagu nemad isegi ja on valmis neid aitama, kus vaja. Kui on vaja mängusse vahele segada, nõu anda, siis ei tule seda teha nagu ükskõikne, suur täiskasvanud kõr-

⁵ E. A. Arkin, „Kõned kasvatusest“, Tartu, 1947, lk. 53.

⁶ Д. В. Менджеряцкая, „Творческие игры в детском саду“, Учпедгиз, 1947, lk. 8.

⁷ E. A. Arkin, „Kõned kasvatusest“, Tartu, 1947, lk. 53.

valtuaataja, kes üleolevalt annab õpetusi ja juhatusi, vaid nagu kaasatundev mänguosaline, kes ka on huvitatud mängu kordaminekust.

Illustratsiooniks öeldule toogem näite tegelikust lasteaiatööst. Tallinna XII lasteaias hommikuse kogunemise ajal toimub intensiivne loov mäng, mida suure tähelepanelikkusega organiseerib kasvataja N. Lintrop.

Lastel on kasutada rikkalik valik häid mänguasju. Ilusad suured nukud täieliku riistustusega nagu päris lastel enestel on tütarlaste huvikeskuseks, poisise aga huvitab enam ehitustegevus ja transport.

1. Klaveri juures nurgas on toolidest ehitatud nukutuba, kus kolm „ema“ toime-tavad ja askeldavad oma „lastega“, riietavad neid, toidavad, viivad jalutama jne. Toolidel on reas istumas mitu nukku. Mängutuppa astub sisse uus juurdetuli- ja tütarlaps, tervitab ja jääb üksisilmi arglikult vaatama nukkude poole. Kasvataja märkab pea lapse igatsevat pilku. Ta võtab lapse käekõrvale ja nad lähevad nukutoa poole. Kasvataja koputab „uksele“, tervitab ja ütleb: „Teile sõitis, näete, tädi külla. Teil on palju lapsi, ta aitab teil neid hoida. Missuguse lapse te tema hoolde annate?“ — „Tädi“ saab nuku ja mäng jätkub.

2. Poisike sõidab teiba pikemat aega tühja veoautoga ühest toanurgast teise. Kasvataja märkab tegevuse ühekülgust ja sisutust, ta läheb poisikese juurde ja ütleb: „Autojuht, kas teie veok on vaba?“ Saades jaatava vastuse, pöördub poiste poole, kes ehitavad „kindlust“: „Teile on vist ehitusmaterjali vaja; siin on vaba auto, ta võib teile vedada!“

Sellise vahelesegamise puhul laste mängudes ei tunne lapsed, et nende vabadust või iseseisvust piiratakse, vaid kasvataja võidab laste usalduse ja nad teinekord ise tulevad ja jagavad kasvatajaga oma kavatsusi, otsivad temalt nõu ja abi. Selline usalduslik vahekord avab kasvatajale õieti tee laste mängumaailma. Kuid orienteerumine seal, kaasaraäkimine selle maailma korraldustes ja veel nõu ning juhtnööride andmine — see ei ole täiskasvanule sugugi lihtne ülesanne. Siin peab hästi tundma laste hingeelu ja oskama näha mängude omapära ja arengut. See nõuab hästi koolitatud psühholoogilist silma, mis suudab haarata ühe pilguga kogu ulatuslikku perspektiivi, näha vajalikke üksikasju ja samal ajal eraldada olulist mitteolulisest. Sellist pilku aitavad teritada mängu pedagoogilised v a a t l u s e d.

Nii siis kõigepealt peab olema selge vaatluse eesmärk — milleks vaatlust korraldame. Mängu vaatluse eesmärk on olenev kasvatus ülesannetest. Näiteks meie tahame uurida „loova mängu mõju lapse vaimsele arengule“ või „konfliktide iseloomu ja põhjusi 3—4-aastaste laste loovates mängudes“ jne.

Olenevalt uurimuse eesmärgist tuleb otsustada vaadeldavate nähtuste ringi küsimus. Peab oskama teha nende nähtuste rühma valikut, mis annavad vajaliku faktide-materjali. Mida täpsemalt on kindlaks määratud vaatluse ring, seda kindlamad saavad vaatluse tulemused.

Edasi tuleb täpselt kindlaks määrata, mida on vaja vaadata. Vaatlused, mis registreerivad kõiki pisiasju, kaalumata nende tähtsust uurimuse eesmärgi jaoks, pole otstarbekohased. Tuleb osata välja tõsta olulist.

Esialgsetes mänguvaatlustes võib jälgida näiteks mängu üldist käiku, kus fikseeritakse olulised küljed mõningate tarvilikkude üksikasjadega. Siin võiks pöörata tähelepanu järgmistele momentidele:

Mängu tekkimine — algus. Püüda välja selgitada need elamused või tõukejõud, mis kutsusid välja selle mängu. Kes on mängu algataja.

Mängu teema, sisu, selle arendus. Jälgida, kas mängu teema on püsiv või muutlik, kas lapsed viivad oma kavatsused lõpule, kui ei, mis takistab teostamast nende kavatsusi. Kuidas liigub laste fantaasia, leidlikkus.

Mängijate vahekorrad. Kes juhib tegevust, kes allub korraldustele. Missugused konfliktid tekivad, mispärast, ja kuidas neid lahendatakse.

Mängu lõpetamine.

Mängu kestus.

Missuguseid mänguasju lapsed kasutasid?

Missugused olid kasvataja metoodilised võtted?

Vaatluse teel saadud materjal tuleb võtta läbitöötamisele ja hindamisele, et siit teha pedagoogilisi järeldusi, millest õppida ja rikastada oma pedagoogilist tööd tulevikus.⁸

Vaatluste läbiviimine, nende fikseerimine ja üleskirjutamine, kogutud materjali läbitöötamine, pedagoogiliste järelduste tegemine on keeruline töö, kuid see töö väärib harjutamist, õppimist ja arendamist. Sel viisil võib kasvataja ühenduses oma igapäevase kasvatustööga jõuda paljude selliste kokkuvõtete ja järeldusteni, millel on tähtsust ka teaduslikust seisukohast, praktiline kasvatustöö ise aga saab teaduslikult enam läbi valgustatud.

Seega tõstetakse teadlik kasvatustöö lasteaedades üldse kõrgemale tasemele ja loov mäng kui lapse tegevuse peamine vorm leiab oma õige ja väärilise koha teiste last arendavate kasvatustegurite hulgas.

Kadrina Mittetäieliku Keskkooli tööst.

E. KANTER.

Nõukogude koolile ja õpetajaskonnale on usaldatud väga suured ja vastutusrikkad ülesanded: õpetada ja kasvatada meie kodumaa tulevase kodanikke, tema kaitsjaid, kommunistliku ühiskonna aktiivseid ülesehitajaid.

Need on tõsised ja austavad ülesanded, mis on saavutatavad vaid õpetaja visa ja järjekindla tööga, sügava armastusega oma kodumaa ja laste vastu.

Kui Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1947. a. premeeris Kadrina Mittetäielikku Keskkooli Virumaal ENSV III preemiaga hariduse alal, siis kooli õpetajaskond oli teatud määral üllatunud, sest eriti silmatorkavaid saavutusi polnud. Küll oli püütud

⁸ Mänguvaatluste korraldamise kohta vrd. A. P. Ussova märkmed teoses „Дошкольная педагогика“ (под. ред. Ш. И. Ганелина), Учпедгиз, 1946, lk. 15 jj. ning D. V. Mendžeritskaja metoodilist kirja „Творческие игры в детском саду“. Учпедгиз, 1947, lk. 9 jj.

teostada nõukogude kooli kõrgeid eesmärke kõiki võimalusi kasutades, rakendades eesmärgi saavutamiseks oma parimad oskused ja võimed. See töö oli andnud ka hulga positiivseid tulemusi õppe- ja kasvatustöös, mida nüüd on järjekindlalt edasi arendatud ja millest siinkohal avaldan koolidevahelise kogemuste vahetamise korras mõningaid iseloomustavamaid võtteid ja tähelepanuväärsemaid saavutusi.

MÕTLEMISOSKUSE ARENDAMISEST.

Üheks olulise tähtsusega faktoriks õpilaste kommunistlikul kasvatamisel märkis õppenõukogu laste iseseisva loogilise mõtlemise arendamist.

Kuna lapse mõtlemisprotsessi loomupärane arenemine on pikaldane, isiklikel vaatlusil põhjenev, siis on õpetaja ülesandeks õpilaste loogilise mõtlemisoskuse juhtimine ja suunamine. Õpetajal tuleb kasvatada lastes võimet opereerida mitte ainult konkreetsete esemetega ja faktidega, vaid ka abstraktsete mõistetega. Tuleb õpetada lapsi mõistma sidet mitmesuguste nähtuste ja sündmuste vahel, tuleb juhtida neid tegema faktide põhjal induktiivseid arutlusi ja vastupidi — deduktiivseid.

Selleks tuleb anda lastele jõukohaseid mõtlemisülesandeid kõikides tundides. Mõtlemisülesannete lahendamine, analüüsi ja sünteesi rakendamine on õppetöö üheks olulisemaks osaks. Iseseisvad mõtlemisülesanded õpikumaterjali põhjal ja väljaspool seda õpetavad lapsi teadlikult suhtuma õppetöösse, tundma oma kohustusi, kriitiliselt hindama iga oma tööd ja vastust ning püüdma uute saavutuste poole. Mitte ainult matemaatika ja keeleõpetuse tundides lahendavad lapsed ülesandeid, vaid igas õppetunnis ja ka klassivälises töös püütakse tööd korraldada nõnda, et see suunaks ja ergutaks lapsi iseseisvale mõtlemisele, kontsentreeritud järelemõtlemisele ning juurdlemisele ja sealjuures rikastaks lapsi uute teadmistega. Selleks on aga vaja õpetajate süvenemist tunni teemasse, põhjalikku tunni ettevalmistamist ja viimistletud aine läbitöötamist.

Õpetajailt nõutakse õpilastele esitavate mõtlemisülesannete äramärkimist tunnikonspikti, kuna just mõtlemisülesanded on suunaandvaks ka nõukogude patriotismi kasvatamisel.

Eriti tänuväärsed õppeained mõtlemisülesannete rohkuse ja mitmekesisuse poolest on ajalugu, loodusõpetus, keemia, maateadus ja füüsika. Kuid ka kirjandusloog ja lugemispalade käsitlusel on mõtlemisülesandel eriti oluline ja tähtis koht.

Esitan siinkohal paar näidet koolis antud eesti keele tundidest.

Õpetaja Neem arutles oma eesti keele tunnis IV kl. lugemispala „Gavroche“ puhul järgmisi probleeme: Kuidas hoolitseb nõukogude võim laste ja tööliste eest, kuidas võimaldab hariduse kättesaamist? Ülestõusu põhjusi arutledes tõmmati paralleele olukorraga Venemaal enne Oktoobrirevolutsiooni ja Gavroche'i sangarlikku võitlust kõrvutati Suure Isamaasõja kangelaste sangaritegudega. Õpilased tõid näiteid nähtud filmist „Üksik valendav puri“ ja Zoja Kosmodemjanskaja ning Fadejevi „Noore kaardiväe“ võitlejate kangelaslikkusest. Ja lõpuks arutati, mida võtta eeskujuks.

Õppeala juhataja Sakk, lugemispala „Serjožast saab punaväelane“ käsitelu puhul, kui on antud pilt kodusõjast ja selle kangelaslikkudest võitlustest, kui on esile toodud, missugune kõrge ülesanne tiivustas Serjožat võitlustes riigivaenlas-

tega, laseb õpilasil esile tuua analoogilisi juhtumeid elust ja kirjandusest, eriti Suure Isamaasõja päevilt, äratav lastes tahet vajaduse korral võidelda kodumaa eest, kuid lõpuks arutellakse küsimust: Mida saavad meie noored rahu ajal teha oma kodumaa ja rahva kasuks?

Kuid mitte ainult õpetaja, vaid ka õpilased on kohustatud ise leidma teistele esitamiseks mõtlemisülesandeid. Need on tihti väga leidlikult koostatud ja tähelepanndavad oma teravmeelsuse poolest. Nii näiteks esitati VII kl. eesti keele tunnis „Libahundi“ käsitelu juures õpilase poolt küsimus: Kes oli süüdi Tiina surmas? Ja ühise arutelu juures leiti, et süüdi oli selleaegne ühiskondlik kord, kelle huvides seisis hoida rahvast ühes ihulise orjusega ka vaimupimeduses.

Matemaatika tundides lasevad õpetajad Sallaste, Neem ja Randma õpilasi koostada ise ülesandeid tüüpülesannete põhjal. Nende ülesannete temaatika võetakse pioneeride tegevusest, kolhoosi ja sovhoosi töödest, viljavarumisest, metsaveost ja plaanide täitmisest. Paljude ülesannete arvilised andmed võetakse ajalehtedest.

Nii, rõhutades õppetöös fakte nõukogude elu hoogsast arengutempost ja esitades mõtlemisülesandeid, millest nähtub loodusnähtuste seadusepärusus ja ühiskondliku elu reeglipärane areng, juhib ja suunab õpetajaskond õpilastes kommunistliku maailmavaate kujunemist ja iseseisva loogilise mõtlemise arendamist.

VALJENDUSOSKUSE ARENDAMISEST

Mõtlemisioskuse arendamise kõrval paneb õpetajate kollektiiv erilist rõhku kõneoskuse arendamisele, sest on ju väljendusoskus kultuurilise inimese olulisi vajadusi.

Kooli ülesanne on aidata lapsi omandada uusi, mitmekesiseid ja varjundirikkaid kõneorme, ilmekat väljendusviisi, rikastada laste sõnavara, õpetada lapsi õigesti opereerima kõigi emakeele sõnaliikidega.

Seda tööd ei saa teha ainult emakeele tundides. Kogu õpetajate kollektiiv võtab osa sellest tööst, sõltumata ainest, mida keegi õpetab.

Õppenõukogu koosolekul on läbi arutatud nõuded õpilaste väljendusoskuse parandamiseks. Eekätt käib see nõue õpetajate kohta, et need ise kontrolliksid oma keelt: ei tarvitaks valesid grammatilisi vorme, murdekeelt, asjatuid sõnu („tähendab“, „seda on“, „tead“ jne.) ja halba sõnade järjekorda lauseis. Õpilastelt nõutakse täisvastuseid ja juhitakse alaliselt nende tähelepanu tehtud vigadele. Taotellakse vastustes loogiliselt ehitatud jutustamisviisi, võideldakse ühesõnaliste ja katkendlikkude vastustega

Jutustamisoskuse arendamiseks ei ole algastmel lubatud õppetüki raamatulik jutustamine emakeele tundides. Siin tarvitatakse mitmekesiseid jutustamisviise: jutustaja enda ja palas esinevate tegelaste seisukohast jutustamist, jutustamist mõtlemisülesannete põhjal jne. Selline jutustamine õpetab lapsi tungima pala sisusse, õpetab neid mõtlema, õpetab neid oma mõtteid edasi andma. Ja õpetaja osa sellisel jutustamisviisil on eriti tähtis. Õpetaja ülesandeks on siin keeleravi kõrval leida õpilastele jõukohaseid huvitavaid mõtlemisülesandeid ja jutustamisviise, hoida õpilase jutustust ülesande raames, juhtida neid leidma ja eraldama olulist ja keskendama selle ümber kõik muu.

Tuleb tähele panna, et ainult huvitava ülesande kallal laps end täiel määral

pingutab uute vormide ja väljenduste leidmiseks ja ainult sealt saadud keelendid saavad lapsele raudvaraks. Seepärast tuleb siinkohal jällegi nõuda mõtlemisülesannete põhjalikku ettevalmistamist õpetajate poolt. Siis suudame arendada lapse mõtlemisprotsessi, kuid ühes sellega arenevad ja täienevad lastes kõik teised funktsioonid, areneb väljendusoskus, õpilase kõne muutub seotuks ja ilmekaks.

Väljendusoskuse nõudele lisatakse korraliku esinemise nõue vastamisel: et õpilane seisaks sirgelt, omaks meeldiva hääletooni ja vaataks julgelt õpetajale silma. Nii õppetundides kui ka vahetundidel.

Jutustavates ainetes pannakse suurt rõhku kava koostamisele ja jutustamisele kava järgi, et laps õpiks oma mõtteid esitama loogilises järjekorras ega kobaks sihitult siia-sinna.

Kõneoskuse arendamiseks vanemates klassides on korraldatud kordamiste puhul õpilaste esinemisi referaatidega mitmetel ainealadel. Seejuures teised õpilased on oponentid ja arvustavad kõneleja esinemist. Sisuv arvustamise kõrval juhitakse tähelepanu ka referendi välisele esinemisviisile: kehahoiakule, hääletoonile, žestidele, miimikale, õigele lauserõhule jne.

Väljendusoskuse arendamisel on tänuväärseks abinõuks ka esinemised koolipidudel, aktustel, lõkkeõhtutel, klassiõhtutel ja mitmesugustel koosviibimistel. Koolipere omavahelisel koosviibimistel ja klasside lastevanemate koosolekul pannakse erilist rõhku nõrga väljendusoskusega õpilaste esinemisele, virgutades ja julgustades neid ja andes neile ettekandmiseks jõukohaseid deklamatsioone, lühikesi kõnesid ja katkendeid.

Suureks abiks õpilaste keele rikastamisel on klassiväline lugemine. Kool on hankinud koolipidudest saadud summadega enamiku nõukogude korra ajal ilmunud raamatutest. Kuna aga kooli raamatukogu on suhteliselt õpilaste arvuga siiski võrdlemisi väikene, siis suunatakse vanemad õpilased kooli läheduses asuva Kadrina Rahvaraamatukogu kasutamisele, seda enam, et selle raamatukogu hoidja on ühtlasi ka kooli raamatukogu hoidjaks. Nii teab ja tunneb raamatukoguhoidja hästi lapsi ja nende huvialasid. Ühtlasi on ta teadlik kohustuslikust lektüürist, mida iga klassi õpilane peab omama, ja vastavalt sellele jagab ta lugemismaterjali.

Ka on õpetajad alalises süstemaatilises sidemes raamatukoguga. Nad teatavad raamatukoguhoidjale kohustusliku literatuuri juba varakult, et vastavad teosed saaksid õigeaegselt õpilaste poolt läbi loetud, nad juhivad õpilasi lugema täiendavat materjali klassis läbitöötatud teemade kohta, organiseerivad ühiseid lugemistunde ja teoste arutlemist.

Nii kujuneb raamatukogutöö koolitöö jätkuks, mis kultuurse keele viimistlemisel omab suurt tähtsust.

Ka aitab siin tunduvalt kaasa oma mitmekesise lektüüri kooli lugemislaud, mida õpilased kasutavad vabal ajal.

HUVI ÄRATAMISEST.

Kui õppetund on igav, siis on tavaliseks nähtuseks õpilaste tähelepanu suundumine teisale. Sellepärast on vajalik äratada õpilastes huvi töö vastu õppetunnis. Selleks on tihti vaja elustavaid ja värskendavaid võtteid rakendada vahelduseks

tavalisele tegevusele. Esitan siinkohal huviäratamise näiteid õpetaja Aaviku vene keele tundidest.

1. Kui VII kl. vene keelt tuli õpetada hulk aega ilma õpikuta, siis kasutati õpikuna ajalehte „Sovetskaja Estonia“, kust valiti välja lugemiseks ja tõlkimiseks lihtsamad artiklid ja tarvitati nende vaba ümberjutustust. Selleks olid VII kl. õpilastel alati koolis kaasas värsked ajalehenumbrid.

2. Klassilektüüri vahelduseks tarvitatakse huvitavaid palu väljaspool õpikut. Samuti kasutatakse päevasündmuste jutustamist õpetaja ja ka õpilaste poolt arusaadavas lihtsas keeles. Puškini 111. surmapäeva puhul, kui oli juhus vaadata filmi „Ruslan ja Ludmilla“, võeti ühiselt kokku filmi lühikene sisu ja järgmisel tunnil esitati selle kohta kontrollküsimusi.

3. Vene keele õige ja puhta hääldamise kuulamise otstarbel tuuakse klassi grammofoon ja esitatakse grammofoniplaadilt deklamatsioone. Kasutatakse ka raadiokuulamist.

4. Sõnade kordamise puhul igava küsimise ja vastamise vältimiseks korraldatakse mäng. Klass jaotatakse kaheks või enamaks võistlevaks rühmaks. Õpilasele, keda küsitakse, visatakse taskurätt. Mängu korraldatakse ka grammatika reeglite kordamisel, käände- ja pöördelõppude kontrollküsitlusel jne. Võetakse näiteks sõna „пионер“. Viskaja küsib: дательный падеж? Taskuräti saaja vastab: „пионеру“ ja viskab omakorda. Mängu juures on õpilased eriti aktiivsed ja kuulavad hoolsasti, sest kaotab see pool, kellel on enam valesid vastuseid.

Nii tekib õppimises võistlusmoment ja virgemad õhutavad nõrgemaid hoolsamale tööle, sest on olemas ju eriti nõrgemate õpilaste töötulemustest grupi võit või kaotus.

ÕPPEEDUKUSE TÕSTMISEST.

1947. a. kevadel lõpetas Kadriina Mt. Keskkoolis klassikursuse 86,8% õpilasist, kordama jäeti 6,9% ja järelkatset määrati 6,3% õpilasist. Need tagajärjed ei ole head.

Käesoleval õppeaastal on õppeedukus tunduvalt tõusnud. Ja seda tänu õppejõudude erilise tähelepanule oma aine ja mahajäävate õpilaste vastu.

Mahajäänud õpilased on koolis õpetajate erilise tähelepanu objektiks. Nad on liigitatud mahajäämise põhjuste järgi: rohkete puudumiste, tervisliku seisukorra, koduste olude, laiskuse ja vaimse arenematususe või pikaldase taipamise tõttu mahajääjajaks. Vastavalt sellele suhtutakse õpilasisse ja antakse neile ülesandeid.

Uheks olulisemaks abinõuks õppeedukuse tõstmisel on võitlus puudumistega, sest, nagu näitavad möödunud õppeaasta andmed, jäi eelmisel aastal klassikursust kordama rohkete puudumiste tõttu umbes 4% õpilasist. Võitlus puudumistega on käesoleval õppeaastal kõikide klassijuhatajate ühine mure. Õpilasilt nõutakse iga puudumise kohta vanema allkirjaga tõendit, pikemate haiguste tõttu puudumiste puhul aga arstitõendit. On saanud tavaks, et lastevanemad lapse haiguse puhul kohe informeerivad kooli lapse puudumise põhjustist. Pikemate puudumiste korral külastavad klassijuhatajad õpilast kodus. Lastevanemaid on veennismetoditega püütud viia niikaugele, et nad vähepõhjendatult oma lapsi ei laseks koolitööst puududa. Ka on nõue, et puudumine ei vabanda mitteõppimist vähendanud tunduvalt puudumisi niisugustel põhjustel nagu koduhoidmine, veskil-

käimine, ilmastikuolud jne. Hiljuti küsis minult üks lapsevanem, kas ta oma poega ei saaks mõneks päevaks jätta koolist koju abiks metsaraienormi lõikama. Vastasin, et poiss on keskpärane õpilane ja see puudumine mõjuks lapse edasijõudmisse kahjustavalt. Mees mõtles ja lausus: „Õigus. Ei tulnud selle peale. On ju temalgi siin täita oma norm!“ Ja jättis poisi kooli, kuigi poiss oleks olnud talle heaks abiks metsanormi täitmisel.

Lastevanemate veenmiseks, et nad väldiksid laste puudumisi tühistel põhjustel, on korraldatud käesoleval õppeaastal 3 lastevanemate üldkoosolekut ja peale nende klasside lastevanemate koosolekuid. Rohkesti on kasutatud individuaalset vestlust lastevanematega mitte ainult puudumiste, vaid ka õppeedukuse tõstmise kohta ja nõutud õpilaste koduse järelevalve tugevdamist. Selleks on lastevanemail tungivalt soovitatud jälgida oma lapse hindede õpilase päevikus ja koolihindepäevikus. Seda nõuannet on lastevanemad rohkesti kasutanud ja tihti on päevi, kui mitmed lastevanemad tulevad koolimajja, et põhjalikult tutvuda oma lapse hinnetega, neid isegi üles märkides. Paljude lohakate õpilaste juures on koduse järelevalve tugevnemine aidanud tunduvalt parandada nõrka õppeedukust.

Õpilaste puudumisi ainelise kitsikuse, eriti jalanõude puudumise tõttu, on aidanud vältida lastevanemate komitee, annetades kehvematele õpilastele jalanõusid ja võimaldades neil koolist saada tasuta sooja lõunasööki.

Laisku õpilasi on koheldud karmilt; nõutud neilt tegemata töö viivitamatut täitmist, õppeülesannete kordamist pärast tunde. Loomulikult on õpilaste pärast tunde õppima jätmise lisatöö õpetajaile, kuid seda tööd teevad meelsasti kõik õppejõud, teades, et nad sellega tõstavad palju õppeedukust oma aines.

Häid tagajärgi mahajääjate järeleaitamisel on saavutanud õpetajad Neem ja Randma, määrates nõrgemaile õpilasele abistajad paremate õpilaste hulgast. Seda tuleb aga teha suure valikuga, põhjalikult tundes õpilaste võimeid ja iseloomuomadusi, sest on õpilasi, kes oma ülesandeid šefina täidavad loiult, kuid ka neid, kelle üliagarus kujuneb hoolealuse terroriseerimiseks ja toob kasu asemel hoopis kahju.

Raskem on õppeedukuse tõstmine raskesti taipavate, saamatute gruppis. Siin kasutatakse individuaalset selgitust pärast tunde. On juhtumeid, kus individuaalse selgitamise juures näitlikke õppevahendeid kasutades õpilane taipab kohe seda, mis on tunnis jäänud arusaamatuks. Selleks on määratud õpetajail kindlad konsultatsioonitunnid, mida kasutavad need õpilased, kellel on jäänud mõni küsimus arusaamatuks. Konsultatsioonitunni kestus on harilikult 20—30 minutit, olenedes küsimuste hulgast.

Õigekirjas nõrkadele õpilastele on antud lisaülesandeid koduste etteütluste näol. On soovitatud õpilasel ära õppida lause, seda valjusti korrata ja kirja panna. Samuti on soovitatud teha koduseid etteütusi teiste etteütlemisel, mida siis õpilane ise parandab. Neid etteütusi on õpilased kohustatud kontrollimiseks esitama emakeele õpetajale. Selliselt on saavutanud õpilaste õigekirjas tunduvat paranemist õpetaja Mare Sakk.

Uheks abinõuks õppeedukuse tõstmisel märkis õppenõukogu sagedat õpilaste küsitlemist ja eriti mahajääjate küsitlemist. Kuna tunnis küsitlemine tihti aga pidurdab teiste õpilaste edasiminekut, siis küsitakse edutuid ka peale õppetöö

lõppu, avastades lünki nende teadmistes ja neid ühtlasi konsulteerides. Nii on hoidnud aega tunduvalt kokku maateaduse õpetaja Saaren.

Ühe- ja kahtunniliste ainete juures langeb kontrollimise pearõhk kirjalikele kontrolltöödele, mida tehakse pärast iga tervikliku osa läbivõtmist.

ÕPILASREEGLID JA MARKUSTE VIHK.

Kogu õpetust tervikuna läbib kasvatustöö. Õpilase distsiplineeritud, kultuurse käitumisoskuse kasvatamise programmiks on „Õpilasreeglid“.

Tihti aga, eriti nooremate õpilaste hulgas on abstraktseist moraalseist juhtlauseist lastel raske aru saada või neist arusaamine nõuab kontsentreerumist. Sellepärast tuleb kõlbelsi norme ja nõudeid esitada neile konkreetselt, ilmeka mõjuva näitega, mis annab lapsele elamusi ja mõjub tema tunnetele ja mõistusele. Nii viidi koolis läbi õpilasreeglitega tutvumine kultuurhommikuil konkreetsete piltidega õpilaste elust. Paralleelselt esitati näiteid korralikust ja korratust õpilasest, viisakusest, tervitamisest, vanemate inimestega kohtlemisest ja abistamisest, koridoris jalutamisest jne. Selliselt esitatud käitumisreeglid kujunesid õpilasile elamusiks, veensid neid nõudmiste ja normide vajalikkuses ja õpilased täidavad neid nüüd küllaldaselt selge arusaamisega. Pikemaalt õpilasreeglite harjutamisest vaata kooli õppeala juhataja M. Sakki kirjutust „Nõukogude Õpetaja“ nr. 12 — 19. III 1948.

Kuigi valdav enamik õpilasist õpilasreegleid täidab eeskujulikult, ei saa üksikute juures loobuda karmimatest võtetest, sunnimeetodist. Koolis on sisse seatud nn. märkuste vihk, kuhu märgitakse kõik eksimused õpilasreeglite ja koolikorra vastu. Iga õpilase jaoks on avatud eri lehekülj, kuhu õpilase iga väiksemgi eksimus fikseeritakse õpetaja poolt, kes korrarikkumist märkas. On nõudeks, et õpilasele tehtud märkus poleks üldsõnaline, vaid määraks lähemalt ära õpilase eksimuse. Olgu siin näitena väljavõte II kl. märkustevihust ühe halvema käitumisega õpilase leheküljelt:

10. XII 47. Lõi kaasõpilast (õpilase nimi) pähe.	(Õpetaja allkiri)
12. XII 47. Võtab ilma loata teiste tinti.	"
12. XII 47. Räägib vahetunnis rumalasti.	"
15. XII 47. Jookseb peale kella helisemist väljas.	"
20. XII 47. Lahkus ilma õpetaja loata pingist.	"
27. XII 47. Määris kaasõpilase (nimi) vihu tindiga.	"

Samas tehakse märkusi ka töö tegemata jätmiste ja unustamiste korral. Olenedes märkuste raskusest ja hulgast, kutsutakse lapsevanem kooli ja arutellakse ühiselt lapse ülalpidamise parandamise küsimust. Nii on saavutatud tähelepan-davaid tulemusi ja mõnestki halva käitumisega lapsest on saanud eeskujulik õpilane. Head abi kaasõpilaste kasvatamisel annab siinkohal ka klassiühiskond, sest märkuste saamine on häbiuks kogu klassile ja neist püütakse hoiduda. Just klassiühiku mõju tõttu saavutas möödunud õppeveerandil korralikkuses esikoha VI-a kl., omamata ühtki märkust.

Kuna märkuste vihku on registreeritud kõik eksimused koolikorra vastu, siis on ta heaks abinõuks õpilaste hoolsuse, korralikkuse ja käitumise hindamisel.

Igal veerandaastal võetakse tarvitusele uus märkuste vihk ja endised märkused kustuvad hoolsuse, korralikkuse ja käitumise hindamisega tunnistusel.

Väga tähtsaks nõudeks õppe- ja kasvatustöös on õpetajate nõudmiste ühtlustamine. Selleks on pühendatud õppeaasta algul esimene õppenõukogu koosolek, kus kooli direktor tutvustab kõiki õppejõude nõuetega, mida vaja läbi viia õppeaasta jooksul õppe- ja kasvatustöös. Õpilasreeglite alusel on välja töötatud piasajadeni nõuded näit. õpilase esinemise kohta tunnis: millal teda pingist välja kutsuda vastamiseks, kuidas peab õpilane pingis seisma ja istuma, kui kõrgele tõstma käe jne. Süstemaatiline kontroll nende nõuete täitmise kohta lasub ühesuguse raskusega kõigil pedagoogidel ja internaadi kasvatajail.

Järelevalvet õpilaste üle teostavad õpetajad ka vahetundidel. Kuigi õpilaste jalutusruumid on kahel korrusel, saadakse läbi ühe korrapidaja-õpetajaga, sest õpetajat abistavad korra järelevalves ka õpilased. Kummalgi korrusel on üks õpilane-peakorrapidaja, kes kannab ametitunnusena varrukal vastavat linti. Tema valvab, et vahetundidel valitseks jalutusruumes kord, et klassiruumid saaksid tuulutatud, õpilased ei viibiks vahetundidel klassiruumes, et klasside, rieteruumi, lugemislaua jt. korrapidajad täidaksid oma kohuseid. Sellise korrapidamissüsteemi rakendamiseks on kujunenud korrapidaja-õpetaja töö minimaalseks.

Heaks võtteks puhtuse ja korra taotlemisel on osutunud möödunud õppeaastal tarvitusele võetud klassiruumide vastuvõtmine klassikorrapidajailt, mida teeb korrapidaja-õpetaja pärast tundide lõppu. Selleks käib korrapidaja-õpetaja läbi kõik klassiruumid, revideerides nende korda ja puhtust ega luba ruumide korrapidajaid enne lahkuda, kui ruumid on korda seatud: kusagil ei vedeleks paberitükke, tahvel oleks puhas, käterätid, tolmu- ja tahvilapid oleksid omal kohal, klassikapp korras, päevaraamat õpetajate tuppa viidud jne.

Õpilaste tööd korrapidajaina hinnatakse õpilaskollektiivi poolt klassikoosolekuil, mis on suuresti aidanud tõsta korrapidajate töö kvaliteeti. Sel viisil on korrapidamine saanud suureks ja tähtsaks ühiskondliku töö tegevusalaks ja kasvatus-teguriks.

KEHALINE KASVATUS.

Kehakultuur, tugeades marksismi-leninismi põhiõpetusele, on kommunistliku kasvatusel lahutamatu osi. On ju meie kõikide sihiks tervete, tugevate, elurõmsate, julgete ja distsiplineeritud kodanike kasvatamine, kes armastavad oma kodumaad ja teavad, et kõik omandatud oskused ja võimed on tema tulevases töös tarvilikud sotsialismi arendamiseks.

Sellepärast ei saa kehakultuuriga tegelda ainult kehalise kasvatusel tundides, vaid see on kogu õppe- ja kasvatustöö orgaaniliseks osaks. Väga oluliseks lapse kehalise arengu juures on tema tervise eest hoolitsemine. Selleks on koolis läbi viidud süstemaatiline arstlik kontroll õpilaste üle. Õpilased on jagatud kolme ter- visegrupi: tugeva, keskmise ja nõrga konstruktsiooniga. Vastavalt sellele määratakse õpilasele kooliarsti ja kehalise kasvatusel õpetaja poolt erirežiim ja -harju- tused. Alatoitluse all kannatavatele on võimaldatud lastevanemate poolt tasuta lõunasöök koolis. Peab konstateerima, et koolil on tervishoiunõuetele vastavaid

koolipinke ainult 20, mistõttu erilist tähelepanu tundides tuleb pöörata õpilaste õigele istumisviisile.

Puhtuse ja korra hoidmiseks kooliruumes on rakendatud kõik olemasolevad võimalused. Jalutusruume pestakse kolm korda päevas: esimese ja kolmanda tunni ajal ning pärast õppetöö lõppu. Teisi ruume pestakse vähemalt kord nädalas ja võimlat iga päev. Õpilased on kohustatud kooliruumes kandma tuhvleid ja kehalise kasvatus tundides tingimata eririietust.

Kooli kehalise kasvatus õpetajaks on demobiliseeritu sm. E. Kärnik, kes on ise mitmekülgne sportlane ja nimekas maadleja ning tõstja Virumaal. Täiendades end pidevalt, on ta saavutanud märkimisväärset edu kooli kehakultuurilise ja spordi taseme tõstmisel. Ta ütleb: „Olen alati võtnud osa kõikidest kehalise kasvatus juhtide ja õpetajate täienduskursustest, kust olen saanud juurde palju uut ja huvitavat, mida olen rakendanud kehalise kasvatus tundide paremaks läbi viimiseks. Eriti rõhkesti õppisin juurde riistvõimlemise ja võistlusmängude osas. Kehalise kasvatus tundide ja kooli kehakultuuri kollektiivi töö juhtivaks vormiks ja tüveks olen seadnud OVTK ja VTK kompleksi nende konkreetsete nõuetega. Tundidesse olen alati põiminud võistluspinget nii individuaalselt kui ka jagude ja rühmade viisi, mis muudab tunni elavaks.“

Nii on kasvanud koolist kergejõustiku, suusatamise ja poksi alal silmapaistvaid õppursportlasi, kes on Virumaa koolinoorte spordivõistlusil saavutanud häid tulemusi.

Peale kehalise kasvatus tundide toimub intensiivne töö ka kehakultuuri kollektiivis.

Kehakultuuri kollektiivis töötavad kergejõustiku, talvespordi, pallimängu, poksi ja maadluse ning rahvatantsu ja koreograafia sektiioonid. Viimase sektiiooni tööst võtavad osa peamiselt tütarlapsed õpetaja Spirka juhtimisel. Käesoleval õppeaastal korraldas kehakultuuri kollektiiv kahenädalased poksi- ja maadluskursused Virumaa sporditreeneri juhatusel, viis läbi kaks spordipidu, korraldas kergejõustiku ja võrk- ning rahvastepallivõistlused kooli meistri nimele, viis läbi suusa- ja jooksukrossi ja mitmel aktusel ning koolipeol esineti sportlike ettekannetega. Kollektiivi tööle löövad innukalt kaasa ka õpetajad, mis omakorda virgutab õpilasi. Huvitavaks kujunes võrkpallivõistlus õpetajatest moodustatud meeskonna ja õpilaste koondusmeeskonna vahel.

Kõikidel koolis korraldatud võistlustel on välja pandud auhindu. Nii auhinnad kui ka kooli poolt selleks eraldi trükkida lastud diplomid antakse alati õpilastele üle pidulikel aktustel või kultuurhommikuil kooli direktori ja kehalise kasvatus õpetaja poolt. Viimane auhindade ja diplomite üleandmine parimaile suusatajaile toimus Nõukogude armee 30. aastapäeva aktusel.

Kehalise kasvatus tundideks ja kehakultuuri kollektiivi harjutusteks on koolil kasutada võimla 100 m² põrandapinnaga, rootsi sein 8 jaotusega, kaldredel, ronimisköis, rõngad ja võimlemispingid. Põrandvõimlemiseks valmistati õpilaste poolt omaalgatuse korras võimlemismatt. Ka muretseti käesoleval õppeaastal kehakultuuri kollektiivi summadest komplekt poksikindaid. Kehalise kasvatus õpetaja juhatusel viidi talvel võimlas läbi kergejõustiku sisetreening, kuid kevadel treeniti juba kooli spordiväljakul. Talvelgi kasutatakse soodsa

ilma puhul spordiväljakut tihti kehalise kasvatuse tundide läbiviimiseks. Laste orienteerumisoskuse arendamiseks viidi läbi ka mitmed sõjalised mängud maastikul.

Koolis on kehakultuuri nurk, kuhu on välja pandud pilte spordivõistlusist ja NSV Liidu ning Eesti NSV paremaid sportlasist, spordisündmusi käsitlevaid artikleid ajalehtedest, mida järjest uuendatakse ja kergejõustiku rekordtabelid. Maailmarekordite, NSV Liidu ja Eesti NSV koolinoorte rekordtabelite kõrval on siin ka oma kooli rekordtabel kergejõustikus, kuhu on märgitud vastava ala rekordi omaniku nimi, vanus ja rekordi saavutamise aasta. Seda tabelit uuendatakse ja täiendatakse iga kergejõustiku hooaja järel, sest tavaliseks nähtuseks on paljude senisaavutatud rekordite ületamine järgmisil võistlusil.

Kehakultuuri kollektiivi kõrval tegutseb koolis ka Dosarm'i, Dosfloti ja Dosav'i (end. Osoviahimi) algorganisatsioon, kust peamiselt osa võtavad laskespordihuvilised. Käesoleval õppeaastal võeti osa ka üleliidulistest koolinoorte korrespondents-laskevõistlustest.

PIONEERIDE JA KOMMUNISTLIKE NOORTE TOOST.

Õpetajaskond on osutanud suurt tähelepanu pioneeride ja kommunistlike noorte organisatsiooni tööle koolis seda enam, et koolil pole vanempioneerijuhti. Suure töö on siin mitme aasta jooksul ära teinud pioneeritöö hooldusõpetaja sm. Spirka, pioneeride tööd organiseerides ja ette valmistades pioneeride ja kommunistlike noorte hulgast juhtivat kaadrit, kes õpetajate juhatusel ja järelevalvel ise juhtimistöoga tulevad hästi toime ja on tegelikeks salga- ja rühmakoonduste läbiviijajaks.

Möödunud õppeaastal saavutas kooli pioneerimaleva tunnustusväärse koha Virumaal, esinedes väarikalt pioneeride kokkutulekul Rakveres ja võttes suurearvuliselt osa ülevabariiklikust pioneeride lennust Tallinnas.

1947/48. a. oli kooli 320 õpilasest 9 kommunistlikku noort, 136 pioneeri ja 39 oktoobrilast. Need arvud aga suurenevad edaspidi tunduvalt, sest klassijuhatajail on ettevalmistamisel suur hulk uusi pioneere seni organiseerimata aktiivsemate ja edukamate õpilaste hulgast.

Kuna senini, vaatamata edukale tegevusele, kooli pioneeride töös võis konstateerida mõningaid puudusi, otsustas õppenõukogu oma hiljutisel koosolekul pioneeritöö eest vastutajaks määrata igas klassis klassijuhataja, kaotada koondustelt tihti esinev šabloonilisus ja apoliitilisus ja parandada pioneerisalkade ja -rühmade päevikute pidamist. Vastavalt sellele otsusele on kõik õpetajad asunud senisest tõhusamalt kaasa aitama pioneeride tegevusele: abistatakse koonduste sisustamisel, antakse juhatusi mitmesuguste albumite valmistamisel ja päevikute koostamisel. Erilist tähelepanu on pioneerid pööranud õppetöös mahajäänud kaaslaste järeleaitamisele, sest vaatamata rõhuvale enamusele väga hea ja hea õppeedukusega pioneeridele, esineb pioneeride hulgas ka rahuldava hinde oma- ja möödunud veerandil oli paaril pioneeril tunnistusel isegi 2. Viimaste „saavutused“ võeti pioneeride koosolekul eriti terava kriitika alla, leiti need olevat alandavad ja häbiväärsed tervele organisatsioonile. Uhiselt otsustati abistada mahajääjaid, et järgmisel veerandil kahed muuta vähemalt kolmedeks ja kolmed

neljadeks. Selle tulemusena on pioneeride õppeedukus tunduvalt tõusnud, mis omakorda ei jäta mõju avaldamata kogu kooli õppetaseme tõstmisel ja kindlustamisel.

Oma jooksva töö kõrval on kooli pioneerid ja kommunistlikud noored võtnud alati sajabrotsendiliselt osa jooksu- ja suusakrossist, abistanud valimiste edukat läbiviimist kohapeal küll suusataja-virgatsina ja valimismaterjalide ning kutsete valijaile kästetoimetajaina, võtnud aktiivselt osa ühiskondlikest töödest koolis ja selle ümbruses, korraldanud omavahelisi spordivõistlusi ja maleturniiri, tähistanud revolutsioonilisi tähtpäevi koolis ja kohalikus rahvamajas, pidanud käesoleval õppeaastal kolm sisukat lõkkeõhtut, valmistanud puudustkannatavaile õpilasile nääripakikesi jne. Pingeline ettevalmistus oli erikatsete sooritamiseks ja osavõtuks koolinoorte isetegevuse ja omaloomingu olümpiaadist.

Pioneeridel ilmub ka oma seinaleht „Pioneer“, mis teravasti sõelub rühmade ja salkade tööd ning on suuresti aidanud tõsta pioneeritöö taset Kadrina Mittetäielikus Keskkoolis.

KOOLI- JA KLASSIVALISEST TÖÖST.

Pioneeritöö kõrval on kogu õpilaskollektiiv eesotsas pioneeridega võtnud agarasti osa kooli- ja klassivälisest tööst. Koolis on läbi viidud järjekindel kultuurhommikute korraldamine igal esmaspäeval enne tundide algust. Selleks on direktori poolt koostatud kindel plaan, kust iga õpetaja aegsasti näeb tema vastutusel korraldatava kultuurhommiku teema.

Kultuurhommikute ettevalmistustööle on alati rakendatud rohkearvuline õpilaspere, võimalikult kõik ühe klassi õpilased. Revolutsiooniliste pühade ja avaliku elu tegelaste ning kirjanike tähtpäevade kõrval on eriti suurt poolehoidu leidnud teemad ühiskondlikust majapidamisest, vennasvabariikidest ja nende rahvaste elust, ajakirjanduse propagandast, kevadkülvist, Isamaasõja sangaritest, NSV Liidu tööstuse ja tehnika edusammudest jne. Tähelepanuväärivaks kujunes õpilaste kohtumine kohaliku eesrindliku talupidajaga sm. Lemnitsaga, kes õpilastele jutustas oma muljeist ja tähelepanekuist Kaukaasia-reisilt ja eriti „Salme“ kolhoosi talupoegade elust ja tegevusest. Samuti huvitav oli Nõukogude armee 30. aastapäeva aktusel kuulda tegeliku rindemehe jutustust Isamaasõja lahinguist.

Rohkesti on kasutatud kino- ja teatrietenduste ühiskülastamisi. Õpilastele soovitatavate etenduste puhul on kool sõlminud lepingud kino ja teatri direktiooniga eraldi päevaste etenduste korraldamiseks õpilastele peale õppetöö lõppu. Pärast etendust korraldatakse klassijuhataja ja vastavate ainete õpetajate poolt etenduste arutlemisi. Peab ütleva, et sellised filmid nagu „Elu tsitadellis“, „Nürnbergi protsess“, „Vikerkaar“, „Rahvasajad“, „Tabamatu Jan“ jt. ning Riikliku Draamateatri ja Rakvere Teatri poolt esitatud ringreisi-repertuaar on väga palju kaasa aidanud nõukogude patriotismi kasvatamiseks ja süvendamiseks.

Klassivälises töös väärib tähelepanu õpilaste muusikaline arendamine. Koolis on 90-liikmeline lastekoor, mis II vabariiklikul õpilaste isetegevuse ja omaloomingu olümpiaadil saavutas III auhinna. Laulukoori kõrval töötab koolis vastasutatud 15-liikmeline keelpillide orkester õpetaja Liivi juhatusel. Orkestri põhipillid muretseti koolile määratud Eesti NSV preemiasummast. Orkester tegi oma esimese tuleproovi esinemisega kevadisel õpilaste isetegevuse olümpiaadil.

Õpilaste muusikalise arendamise otstarbel on maksimaalselt ära kasutatud kohapeal korraldatud Riikliku Filharmoonia meeskoori, Töõnduslike Kooperat. naiskoori, M. Tarase, H. Schützi, A. Lemba, V. Öunapuu ja teiste kontserte ning kohapealsete isetegevusringide paremaid muusikalisi ettekandeid ja kohaliku segakoori esinemisi. Oma kooli õpetajatest moodustatud kammerorkester, mis tunnistati ülevabariiklikul ametitühingute kunstilisel ülevaatusel 1946. a. esimese auhinna vääriliseks, on korraldanud õpilasile mitmeid kontserte. Erilist nimetamist väärivad näidiskontserdid mitmesuguste orkestripillide tutvustamiseks, kus esitati vastavaid sooloettekandeid neil pillidel. Neil kontsertidel tutvustati õpilasi näidetega maailma ja Nõukogude Liidu helimeistrite-klassikute teoseist ning anti lühike ülevaade helilooja elust ja loomingust.

Suurt tähelepanu on omistatud õpilaste poliitilise silmaringi avardamisele. Selleks on läbi viidud järjekindel poliitinformatsiooni andmine õpilasile klassijuhataja tunnis jooksvatest sündmustest, kusjuures eriti tähtsad poliitilised teemad võetakse eraldi üksikasjalisemale vaatlusele. Kuna poliitinformatsiooni antakse klassijuhatajate poolt üks kord nädalas, siis on õpilased (alates IV kl.) kohustatud selleks ajaks ise vastava materjali ajalehtedest välja otsima ja ajalehed kooli kaasa tooma või kooli lugemislaua lehtedest üles märkima tähtsamaid sündmusi, mida siis ühiselt läbi arutatakse.

Poliitinformatsiooni edukaks läbiviimiseks on lugemislaua üles seatud päevasündmuste tahvel, kuhu üles pannakse kõik olulisema tähtsusega ajaleheteated nii kodu- kui ka välismaalt. Tahvlile on paigutatud ka maailma kaart. Punaste niidikestega näidatakse väljalõike juures kaardil kohta, kus vastav sündmus on aset leidnud. See tahvel on õpilaste alatise tähelepanu objektiks, seda enam, et päevasündmusi vahetatakse järjekindlalt 3 korda nädalas. Päevasündmuste tahvli korraldajateks on vanemate klasside õpilased ja nad võtavad oma tööd haruldase hoole ning täpsusega. Kuna päevasündmuste tahvlil olev maailma kaart on väike, siis ripub tahvli kõrval klaasistatud raami all eraldi veel Nõukogude Liidu kaart, mida kasutatakse kodumaiste uudiste jälgimisel.

Suureks abiks poliitinformatsiooni teostamisel on ka lugemislaua ülesseatud raadiokuuldepunkt, mida eriti täpselt jälgivad internaadiõpilased.

Õpilaskond on õpetajate juhtimisel osa võtnud kõigist revolutsiooniliste pühade tähistamisest koolis ja kohalikus rahvamajas küll ruumide dekoreerimisel ja ettekannete esitamisel. Neil teemadel kirjutatud õpilaste kirjandid on kujukaks näiteks, millise kolossaalse kasvatusliku tähtsusega on õpilaste osavõtt aktuaalseist poliitilistest sündmustest (valimised) ja revolutsiooniliste pühade tähistamisest kohapeal. Nii kirjutab VII kl. õpilane R. H. koolis peetud Nõukogude armee 30. aastapäeva aktusest: „Minul, aga vist küll kõigil õpilasil oli aktuselt lahkudes südames salajane soov ja kindel töötus, saada kord Nõukogude armee kangelaseks, selle armee kangelaseks, kelle kaitse all nõukogude inimesed rahulikult võivad töötada kaitistes, asutustes ja põldudel, kelle kaitse all ka meie noored võime õppida ja vastu sammuda helgele tulevikule.“

Avalikke koolipidude ja revolutsiooniliste pühade tähistamise kõrval on koolis läbi viidud kitsamaringilised ettekandeõhtud, nn. klassiõhtud, kuhu korraldajad õpilased külalisteks paluvad oma vanemaid ja õpetajaid. Neil koosviibimisõhtuil, mis tihti on sisustatud väga mitmekesiste ettekannetega ja kus ühises teelauas

ollakse koos sõbralikus vestluses, on eriti oluline tähtsus kooli ja lastevanemate lähendamisel ja pedagoogilise propaganda teostamisel. Hiljuti korraldas sellise õhtu VI klass, kuhu olid ilmunud peaaegu kõikide VI kl. õpilaste vanemad. Laulude, deklamatsioonide, tantsude ja näidendi kõrval kujunes eriti huvitavaks õpilaste kirjandite ettekandmine nende eneste poolt.

Neil õhtuil püütakse ettekannetega siduda kõiki õpilasi.

Väärivad veel nimetamist spordipropagandaõhtud ja iga-aastane kooli õpilastevaheline maskeraad.

Peale kehakultuuri kollektiivi ja end. Osoaviahimi alorganisatsiooni, millest juttu oli eespool, töötab koolis suurema ringina Punase Risti ring, kelle töö seisneb peamiselt OVSK katsetele ettevalmistamises. Ringi juhtimisel viidi koolis läbi nn. puhtuse ja korra nädal, mil kõik klassid võistlesid omavahel parima korra ja puhtuse saavutamiseks. Kontrollijaks oli Punase Risti liikmeist moodustatud komisjon. Ring on šeflusvahekorras Udriku Isamaasõja Invaliidide Koduga ja kohaliku lastesõimega.

Edukat tegevust ilmutab malering, korraldades järjekindlalt omavahelisi võistlusi. Läbi on viidud rohkearvuliste osavõtjatega turniirid kooli meistri nimele males ja kabes.

Seinaleht „Tungal“ on koondanud enda ümber kirjanduse- ja kunstihuvilised. Eraldi töötab kunstihuvilistega joonistamisõpetaja Lepamets, kes lühikese aja jooksul kooli joonistamistaseme, eriti graafika osas on viinud märkimisväärsele tõusuteele. Kirjandushuvilisi juhivad õpetajad A. Tamm ja M. Sakk.

Õppetöö ja klassivälise töö kõrval on õpilasi rakendatud ka mitmesuguste üldkasulikkudele töödele. Peale endateenindamiste (korrapidamiste) on õpilasi rakendatud kooli ümbruse ja spordiplatsi korrastustöödele eriti kevadel ja sügisel, on kasutatud õpilaste abi põlevkivi mahalaadimisel ja vedamisel autoga ning on osa võetud koolile küttepude muretsemise aktsioonist pühapäeviti. Igal aastal on järjekindlalt läbi viidud seemnete idanemise kontrollimine, metsaistutamispäevad ja kevadised ning sügisesed tööd kooliaias. Neist töödest osavõtuks on koolil olemas tööriistu vähemalt ühe klassikomplekti õpilaste korruga töölerakendamiseks. Kui töötajaid on rohkem (näit. metsaistutamisel), siis toovad õpilased vastavad tööriistad kodust kaasa. Töö juures on läbi viidud töötamine rühmade viisi autoriteetsemate õpilaste juhtimisel. Kui töö lubab, tuuakse töö sisse võistlusmoment, kuid eeldusega, et ükski õpilane seejuures oma tervisele liiga ei teeks.

Igale tööle eelneb õpetaja selgitus eesoleva töö tähtsusest ja eesmärkidest. Siinjuures lähtutakse Ušinski seisukohast: „Kasvatus peab arendama inimeses harjumust ja armastust töö vastu.“

ÕPETAJAD.

Kadrina Mittetäieliku Keskkooli õpetajaskond on teadlik, et kommunistliku kasvatuseteostamine on tihedaimas seoses õpetaja enese poliitilise ja pedagoogilise maailmavaatega, et ainult see õpetaja, kes end pidevalt täiendab ja püüab oma praktikas ellu viia nõukogude pedagoogika ideaale, suudab õpilasis kujundada materialistlikku maailmavaadet ja teha omaseks kommunistliku käitumise norme. Seepärast on kogu õpetajaskond püüdnud pidevalt tõsta oma ideelis-poliit-

tilist taset ning teoreetiliste teadmiste hulka. Kõikidel õppejõududel — välja arvatud käesoleval õppeaastal juurdetulnud — on õiendatud eksamid partei ajaloost ja nõukogude pedagoogikast. 1947/48. õppeaastal õpiti ühiselt seltsimees Stalini biograafiat ja peale selle psühholoogiat. Loenguid korraldatakse pidevalt üks kord nädalas. Lisaks sellele on paljud õppejõud iseseisvalt läbi töötanud mitmed Lenini ja Stalini teosed, ammutades seal suurt ideelist rikkust, ajaloolist teoreetilist materjali ja mõtete selgust ning sügavust.

Õpetajate ideelis-poliitilise, üldkultuurilise ja pedagoogilis-metoodilise kvalifikatsiooni tõstmiseks on olnud abiks Hariduse ja Kunstiteaduste Ametiühingu kohaliku piirkonnakomitee juures töötav poliitring ja metoodiline ring. Poliitringi koosolekutel on läbi töötatud aktuaalsed poliitilised teemad rahvusvahelisest olukorrast, rahareformist, NSV Liidu Informatsioonibüroo avaldus „Ajaloovõltsijad“, NSV Liidu ja Eesti NSV rahvamajanduse arendamise 1948. a. plaanist, väljapaistvate riigimeeste kõned jne. Lektoritena tegutsevad järjekorras kõik ringi liikmed.

Metoodiline ring peab oma töökoosolekuid üks kord kuus. Siin on käsitletud teemasid kommunistlikust kasvatuses, õppeedukuse tõstmisest, algõpetuse metoodikast, vene keele ja maateaduse õpetamisest, etteütluste koostamisest, õpilase vihikust, hindamisest jne.

Tähelepanuväärivaks abistajaks õpetajate enesetäiendamisel on kohaliku koolide inspektori juhtimisel korraldatavad õppepäevad, milliseid korraldatakse neli korda õppeaastas ja kus peale näidistundide ja nende arutlemise on alaliselt kavas referaadid poliitilisel ja pedagoogilis-metoodilisel teemadel.

Kõiki neid kogemusi ja teadmisi kasutatakse õppe- ja kasvatustöös, aga ka mitmesuguste loengute pidamiseks kohaliku rahvamaja poliitringis ja lastevanemate koosolekul.

Nõukogude kodumaaga tutvumiseks korraldasid õpetajad möödunud suvel õppereisi Leningradi, kus viibiti neli päeva ja tutvuti kangelaslinna vaatamisväärsustega. Neid muljeid ja tähelepanekuid kasutatakse igal võimalusel õppetöös. Käesoleval suvel on õpetajaskonnal ettevalmistamisel kolmenädalalise kestusega ekskursioon Kaukaasiasse, pikema peatusega Moskvas. Nii laiendatakse pidevalt oma silmaringi, õpitakse tundma oma suurt ja võimsat Nõukogude kodumaad.

Kool on saanud valla kultuurielu keskpunktiks, sest õpetajaskond lööb aktiivselt kaasa kõigile kultuurilis-poliitilisele üritusele. Valimistöölle olid rakendatud õpetajad saajaprotsendiliselt. Kaks õpetajat valiti valla nõukogu liikmeiks. Kohaliku rahvamaja tööle aidatakse elavalt kaasa mitmesuguste isetegevusringide juhtidena või aktiivsete liikmetena. See töö on leidnud tunnustust isegi väljaspool oma valla piire. Nii saavutas HKT Ametiühingu Kadrina Piirkonna kammerorkester, kus mängijate peatuuma moodustavad Kadrina kooli õppejõud, üleriigilisel kunstilise isetegevuse ülevaatusel Tallinnas 1946. a. esimese koha. Orkester on pidevas harjutushoos ja loodab järgmisil võistlusil oma tiitlit väärilt kaitsta.

Kadrina koolis töötab praegu 13 õppejõudu, neist 4 kutseta noort õpetajat. Noortest õpetajatest on kolm saanud erialalise ettevalmistuse vastavalt joonistamise, tütarlaste tööõpetuse ja poiste kehalise kasvatuses alal. Vastavalt erialale

on noored õpetajad ka tööle rakendatud. Kuid väikese arvu tundide tõttu neis ainetes õpetavad noored õpetajad ka teisi õppeaineid. Nende abistamiseks aitab kaasa kogu õpetajate kollektiiv. Noortele õpetajatele on määratud šefid vanemate ja kogenumate kolleegide hulgast, kelle ülesandeks on noortega lähemalt telda, neid abistada ja nende tööd jälgida. Nende poole pöörduvad noored esijoones nõu ja abi otsimiseks. Erilist tähelepanu noortele kolleegidele osutavad õppeala juhataja ja direktor, nende tunde pidevalt jälgides, neid abistades tööplaanide ja tunnikonspektide koostamisel, nõu andes ja juhatusi jagades. Noortele õpetajatele on korraldatud eraldi näidistunde, võimaldatud neil vilunud õpetajate tundide külastamist ja osavõttu lahtistest tundidest, milliseid on senini korraldatud emakeele, matemaatika ja vene keele alal.

INTERNAAT.

Kadrina Mittetäieliku Keskkooli juures töötab internaat, kus on talvekuudel üle 50 õpilase. Õpilaste magamistoad asuvad koolimajast umbes 50 m eemal-asuvas vanas koolimajas ega vasta oma sobivuselt internaadiruumide nõuetele. Seetõttu internaadiruume kasutatakse vaid magamiseks, muu osa ajast veedavad internaadiõpilased koolimajas.

Hommikune äratus toimub internaaditeenija poolt kell 7.30, millele järgneb voodite ning magamisruumide korrastamine ja riietumine pesemaminekuks, sest pesemisruumid asuvad koolimajas. Siis rivistab magamisruumi korrapidaja oma toa õpilased ja viib nad õue, kus ilusa ilma korral toimub kasvatajate juhatusel 10-minutilise ergutusvõimlemine. Halva ilma korral teostatakse ergutusvõimlemist võimlas. Järgneb pesemine ja riietumine kooliminekuks. Kell 8.15 on hommik-eine. Õppetunnid algavad kell 9.00. Suurel vahetunnil on koolieine ja pärast õppetöö lõppu kell 14.45 lõunasöök. Sellele järgneb vaba aeg, mida kasutatakse jalutamiseks ja mitmesugusteks mängudeks vabas õhus. Tundide ettevalmistus toimub selleks määratud klassiruumes, algab kell 17.00 ja kestab ühes vaheajaga kella 19.30-ni. Siis valmistatakse õhtusöögiks, mis algab kell 20.00. Pärast õhtusööki toimuvad ühised mängud, huviringide töö, lugemisõhtud ja mitmesugused vabaharrastused kasvatajate juhtimisel. Kell 21.30 lahutatakse kooliruumest ja siirdutakse magamistubadesse, kus toimub puhtuse kontroll ja kell 22.00 peab ruumides valitsema öörahu.

Internaadiõpilased teenindavad end ise. See algab hommikul voodite ja oma asjade ning riiete korrastamisega. Lõuna- ja õhtusöögil abistavad tütarlapsed köögiteenijaskonda toiduriistade pesemisel ja lauakatmisel. Poisid alates 10. eluaastast lõhuvad puid (saagimist ei ole — seda tehakse kreissaega) ja kannavad need kööki. Igal nädalal toimub üldine magamisriiete ja voodikottide tuulutamine ja klappimine, mida peab tegema iga õpilane ise, kusjuures väiksemaid abistavad neile määratud šefid vanemate õpilaste hulgast. Kuigi magamisruume puhastab internaadikoristaja, abistavad teda korra järelevalvel ja hoidmisel magamistubade korrapidajad, kes on ühtlasi toa üldise distsipliini eest vastutajajaks pooleks õppeaastaks valitud toavanema ees. Viimased on vanemad, autoriteetsed ja korralikud kasvandikud ning on internaadikasvatajate lähimad abimehed. Nad abistavad kasvatajaid hommikvõimlemise läbiviimisel, õpilaste vaba aja sisusta-

mise organiseerimisel, määravad ametisse korrapidajaid ja peavad töötoimkondade nimestikke.

Internaadiõpilaste juhtijaiks ja kasvatajaiks, nende järelevalvajaiks enne ja pärast koolitööd on internaadikasvatajad. Neid on kolm ja nad teostavad järelevalvet kordamööda. Kasvataja tööpäev algab õpilaste äratamisega kell 7.30 ja lõpeb kell 22.30. Nende eriliseks ülesandeks on õpilaste kultuurse käitumise, teadliku distsipliini ja heade harjumuste kasvatamine. Selleks on kasvatajad kohustatud alaliselt viibima õpilaste hulgas, neid juhtima ja suunama. Kasvatajad kontrollivad hommikul ja õhtul õpilaste ihupuhtust ja riiete korda, teostavad järelevalvet magamisruumide puhastamise ja tuulutamise üle, jälgivad korrapidajaid nende ülesannete täitmisel, sisustavad õpilaste vaba aja veetmist, õpetavad neile lauakombeid söögilauas ja juhivad tundide ettevalmistust õppimistundides, abistades ja järele aidates nõrgemaid õpilasi.

Internaadis on korraldatud kõigile õpilasile ühistoitlustamine neli korda päevas, välja arvatud pühapäev. Selleks toovad internaadiõpilased ise kokku toiduaineid järgmiste kuunormide (25 toidupäeva) alusel: liha 2,5 kg, rasva 0,1 kg, tangu 0,5 kg, herneid 0,5 kg, nisujahu 1,0 kg, piima 15 l, kartuleid 15 kg, aedvilja 4,5 kg, hapukapsaid 1 l, mune 4 tk., kohvi 0,2 kg ja sibulaid 0,2 kg. Leib, või suhkur jm. on kõikidel eraldi kaasa võetud ja neid hoitakse söögitoas asetsevais toiduainetekappides.

Kuunormis loetletud toiduained on kohustatud iga õpilane ära tooma korraga internaadi toitlustaja poolt koostatud nimekirja alusel kindlaksmääratud tähtpäeval. Kuna tihti võib kuunormi korraga toomisel lastevanemal olla raskusi, siis on nõue, et toidunormi toomise tähtpäev peab olema vähemalt kolm nädalat ette teada.

Kehvemaile õpilasile võimaldatakse toetust eelarvelistest internaadiõpilaste toitlustamiseks määratud ja lastevanemate komitee summadest kas osaliselt või toidunormi täies ulatuses. Nii on käesoleval õppeaastal internaadis tasuta toitlustatud kaht õpilast ja kolme õpilast osaliselt abistatud.

Toiduainete vastuvõtmise ja väljaandmise kohta peetakse toiduaineteraamatuid, kusjuures sissetulekute raamatusse annab oma allkirja toiduaineid toonud lapsevanem ja väljaminekute raamatusse keetja.

KOOLIEINE.

Juba mitmendat aastat on Kadrina Mittetäielikus Keskkoolis läbi viidud sooja koolieine andmine õpilastele suurel vahetunnil.

Eine koosneb mitmesugustest suppidest, mida valmistatakse õpilaste poolt toodud toiduainetest. Toiduainete-normid õpilase kohta kuus on järgmised: liha 400 g, võid 60 g, kartuleid ja aedvilja kokku 4 kg, herneid, tangu ja jahu kokku 0,5 kg, soola 100 g ja veidi maitseaineid. Sellest kogusest piisab viis korda nädalas hea supi valmistamiseks või vahelduseks ka pudru keetmiseks. Nimetatud normi hüveks on ka asjaolu, et siin ei ole määratud palju erisuguseid toiduaineid, vaid õpilane võib tuua, mida parajasti kodus on. Näiteks toob üks õpilane 0,5 kg herneid, teine jahu, kolmas tangu jne. Samuti on või asendamine võimalik rasvaga või sealihaga ja aedvilja asendamine kartulitega.

Lisaks õpilaste poolt kokkutoodud toiduaineile on lastevanemate komitee muretsenud juba õppeaasta algul kohale suuremad tagavarad aedvilja, hapukapsast, herneid jm.

Kaardisüsteemi kaotamisest alates antakse soovijaile lõunasööki ka raha eest tasuga 6 rbl. nädala või 23 rbl. kuu kohta. Üksikuid lõunaid ei anta, sest siis on tihti einestajate arv, olenedes suppidest, väga kõikum.

Koolieine üldkorraldajaks on lastevanemate komitee. Oma esimesel koosolekul valib komitee koolieine vastutava korraldaja, kelle ülesandeks on määrata lastevanemate hulgast toiduainete vastuvõtjad ja valve järjekord koolieine juurde. Vastutava korraldaja mureks on ka toetustsaavate õpilaste toiduainetetagavarade pidev täiendamine. Õpetajad-klassijuhatajad aitavad koolieine organiseerimisele kaasa einestajate igakuuse registreerimisega tema juhatavast klassist. Einest osavõtta soovijate nimed esitavad nad direktori poolt määratud õpetajale, kelle ülesandeks on einestajate üldnimekirja pidamine ja toiduainetetoojate järjekorra kindlaksmääramine einestajate hulgast. Kuna koolil pole võimalusi suuremate toiduainete-tagavarade korralikumaks hoidmiseks, toimub toiduainete toomine ja vastuvõtmine üks kord nädalas, harilikult eelmise nädala laupäeval, mil kohal on lastevanemate hulgast määratud toiduainete vastuvõtja. Vastavalt sellele jagab üldkorraldaja-õpetaja ka einestajad nädalate kaupa rühmaesse, kusjuures iga õpilane toob kuunormi korraga. Iga rühma toodud toiduaineist jätkub üheks nädalaks eine valmistamiseks. Einestajate nimekirja pidav õpetaja esitab õpilaste nimekirja, kes sel päeval toiduaineid peavad tooma, lastevanemale-toiduainete-vastuvõtjale ja kontrollib, et iga õpilane tingimata oma normi määratud tähtpäeval ära tooks, kuna vastasel korral eine valmistamine oleks häiritud.

Toiduainete vastuvõtja lapsevanem annab iga päev vastava koguse toiduaineid üle lastevanemate komitee poolt ametisse palgatud koolieine keetjale. Keetja töötasuks ja muudeks teenindamiskuludeks võetakse einestajailt — välja arvatud raha eest toidulolijad, kellele toiduaineid ostetakse vabaturult — 2 rbl. kuus teenindamismaksu, mida koguvad klassijuhatajad ja annavad üle kooli arveametnikule, kes peab kassaraamatut.

Koolieinet keedetakse 5 korda nädalas. Laupäeval einestamist ei ole. Harilikult on toidupäevad järgmised: esmaspäeval — hernesupp, teisipäeval — aedviljakartulisupp, kolmapäeval — klimbisupp, neljapäeval — hernesupp ja reedel tangu või kartulipuder, mida lauale antakse kastmega või võiga. Iga õpilane võib süüa niipalju kui soovib.

Kuna koolil pole vajalikul hulgal toiduriistu, siis toob iga õpilane sügisel kaasa taldriku ja lusika. Õpilaste toodud toiduriistad võetakse vastu nimekirja alusel ja antakse kevadel samas korras tagasi.

Einestatakse söögitoas, kuhu kogunetakse klasside kaupa. Igal õpilasel on söögilauas oma kindel koht. Lauda istutakse ja sealt lahkutakse korrapidaja-õpetaja märguandel.

Nii toitlustatakse koolis igas kuus keskmiselt 150—200 õpilast. Lastevanemate komitee annab tasuta eined 31 kehvemale ja alatoitluse all kannatavale õpilasele. Suur osa tasuta einet saavatest õpilastest on ka Isamaasõjas langenute või fašistide poolt mõrvatute lapsed. Abiks kehvemate õpilaste toitlustamisel on

olnud ka klassiühiskond ja mitmed lastevanemad ja õpetajad, kes kehvemaid õpilasi on võtnud oma patronaazi alla, tasudes nende eest toiduraha või toiduainetenormi kas osaliselt või täielikult.

LASTEVANEMATE KOMITEE TOOST.

Kooli lastevanemate komitee, töötades tihedas kontaktis pedagoogilise kollektiiviga, omab suurt tähtsust kooli majandusliku seisukorra parandamisel. Vastavalt koolide lastevanemate komiteede põhimäärusele on lastevanemate komiteede esitatud suured ja vastutusrikkad ülesanded.

Arvesse võttes seda, et laiemal alusel loodud lastevanemate komitee suudab oma ülesannetega tulla paremini toime, on Kadrina Mittetäielikus Keskkoolis loodud 21-liikmeline lastevanemate komitee. Komitee, koosnedes aktiivsemaid lastevanemaist, on senini saavutanud märkimisväärset edu eriti kooli majandusliku olukorra parandamisel.

Lastevanemate komitee otsesel organiseerimisel on koolis läbi viidud soojade esinete andmine õpilastele suurel vaheajal, millest pikemalt juttu oli eelpool. Selleks on lastevanemate komitee oma hangitud summadega muretsenud toiduainete tagavarad kartulite, aedvilja, jahu, tangude, herneste jm. näol. Nii osteti Udriku Invaliidide Kodust suuremal hulgal kapsaid, korraldati ühised kapsategemise talgud ja varustati koolieine aastaks hapukapsaga. Kapsanõud annetati lastevanemate poolt.

Toiduainete annetamises on lastevanemate komiteed tõhusalt abistanud kooli šefid: kohalik masinaühistu, kooperatiiv ja meierei. Nii annetas masinaühistu eelmisel aastal 300 kg söögiteravilja ja käesoleval aastal 400 kg nisu ja otra kehvema õpilaste toitlustamiseks. Kooperatiiv ja piimaühing on kooli abistanud mitmesuguste jahu-, liha- ja piimasaaduste annetamisega.

Kooliga pole küll ametlikus šeflusvahekorras kohalik siirupivabrik, kuid lastevanemate komitee on siiski loonud ka selle kohaliku käitise tihedad sidemed, mistõttu kooli näärpeol õpilased pole kunagi ilma jäänud maiustuspakikestest. Ka käesoleval õppeaastal annetas vabrik koolile 40 kg siirupit ja lisaks vahetati veel siirupit õpilaste poolt kokkutoodud kartulite vastu. Tulid siis lastevanemad jällegi kokku mitmepäevasele küpsetamistalgule, tegid piparkooke ja kompvekke, nii et iga õpilane sai poolekilose maiustuspakikese ja ilma ei jäänud ka näärpeol viibivad väikelapsed. Nii küpsetati kokku üle 200 kg piparkooke.

Loomulikult on lastevanemate komiteel vaja ka suuremaid rahasummasid oma ürituste läbiviimiseks. Seda on lastevanemate komitee hankinud koolipidude ja eriti einelaudade korraldamisega, mida on organiseeritud peale koolipidude ka teistel pidudel. Toiduaineid einelaua korraldamiseks on osalt ostetud, osalt kogutud annetustena. Sellised ettevõtted on end, vaatamata rohkele tööle, senini hästi tasunud ja lastevanemate komiteel on olnud küllaldaselt summasid oma ürituste läbiviimiseks.

Kuid ka teistes majanduslikes küsimusis on lastevanemate komitee kooli tõhusalt abistanud.

Undla valla täitevkomitee on senini loiult suhtunud koolide küttega varustamisele. Kadrina kool kui suurim vallas on alati võidelnud kütteküsimusega. Selles on suurt abi saanud lastevanemailt. Eelmistel aastatel viidi lastevanemate

komitee algatusel läbi küttepuude annetamisaktsioonid lastevanemalt, mis päästsid kooli küttekriisist. Nii annetati eelmisel õppeaastal lastevanemate poolt koolile üle 100 rm küttepuid, laaditi maha ja veeti kohale üle 200 tonni põlevkivi. Käesoleval õppeaastal korraldas lastevanemate komitee koos kooliõpilastega küttepuude ülestõötamise pühapäevaku, kust osa võttis hulk lastevanemaid ja töötati üles ning veeti kohale üle 50 rm küttepuid.

Kadrina Mittetäielikus Keskkoolis on saavutatud õpilaste saajaprotsendiline koolikohustuse täitmine suurelt osalt lastevanemate komitee kaasabil. Nii on lastevanemate komitee üleskutsel mitmed lastevanemad annetanud kooli käsutusse jalanõusid (näit. lapsevanem Tipp 3 paari) ja abistanud kehvemaid õpilasi toatuhvlite valmistamisel (lapsevanem Umbaed jt.). Niimoodi hangitud jalanõud on tunduvalt leevendanud jalanõude puudust.

Lastevanemate komitee liikmed on abistanud õpetajaid nende lastevanemate veenmisel koolikohustuse täitmise vajaduses, kes senini on loiult suhtunud oma laste kooliskäimise ja lasknud lapsi vähepõhjendatult koolist puududa. Sellest on olnud märgatav abi. Kuulnud teiste lastevanemate suust samu sõnu mis õpetajalt, on mitmed koolikohustuse täitmisse loiult suhtunud lastevanemad parandanud oma laste koolisaatmist.

Töötades tihedas kontaktis õppenõukoguga on lastevanemate komitee kaasabil ka kasvatuslikes küsimusis, pedagoogilises propagandas ja sanitaarses järelevalves saavutatud häid tulemusi.

Õpilasreeglite täitmise järelevalve väljaspool kooli on olnud kõigi lastevanemate ja eriti lastevanemate komitee liikmete kohuseks. Selleks on lastevanemate komitee liikmeid kooli direktori poolt tutvustatud põhjalikult nende nõuetega, mida esitab koolikord õpilastele. Arutanud järjekindlalt oma koosolekuil kasvatuslikke küsimusi, on koostöös õppenõukoguga saavutatud tunduvat paranemist õpilaste käitumises väljaspool kooli. Siin on eriti suur tähtsus olnud suurearvulisel komitee koosseisul, sest vaevalt jääb sellise suurearvulise koosseisu ees midagi nägemata ja teadmata. Ja kuna ilmnunud korrarikkumised võetakse koolis kohe arutlusele, siis on paljude õpilaste käitumine väljaspool kooli teinud tunduvaid edusamme.

Nõnda on, tänu kooli ja lastevanemate heale koostööle, Kadrina Mittetäielikus Keskkoolis saavutatud märkimisväärsed tulemusi majanduslikes ja kasvatuslikes küsimusis, mis koolile üksi oleks muutunud üle jõu käivaks. Suurelt osalt just see koostöö on aidanudki Kadrina koolil tõusta vabariigi parimate koolide hulka.

Õ i e n d u s : „Nõukogude Koolis“ nr. 5 — 1948, lk. 320, 8. rida ülalt tuleb lugeda „kahjustada,“ asemel „kajastada“.

Toimetuse kolleegium: J. Seilental (toimetaja), J. Käis, E. Murdmaa, A. Pint, A. Raud, S. Vapper. Toimetus: Tallinn, Tõnismägi 11. Ladumisele antud 24. juunil 1948. Trükkimisele antud 14. juulil 1948. Paber 67×95 cm 1/16. Trükiarv 3305. Trükitähti trükipoognas 52 880. Trükipoognaid 5. Arvutuspoognaid 6,61. MB-06373.

Tellimise nr. 922. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk t. 54/58.

Ilmub 1 kord kuus. Uksiknumbri hind 5 rubla. Tellimishinnad: 6 kuud — 30 rubla, 12 kuud — 60 rubla.

Väljaandja: RK Ajalehtede Kirjastus, Tallinn.

На востонском языке. „Ныукогуде Коол“ (Советская школа).
Орган Мин. Просв. ЭССР.